

TÜRKİYE YÖNÜNÜ BELİRLEDİ

Seçimler, İttifaklar ve Toplumsal Hafıza

Türkiye yaklaşık bir yıldır, ülke içinde ciddi manada gerilim yaratan, tüm dünyanın gözünün üstünde olduğu, bütün dünyanın ileri geri konuştuğu, Batılı kanaat oluşturuçuların safını belirlediği, *seküler hıncın* bilhassa ikinci tur öncesinde sığınmacılara yönelik *nefret söyleminin* ayyuka çıktığı bir seçim dönemi yaşadı. Bu süreçte aynı zamanda büyük bir zelzele ile sınıandı; birlerce insanımızı kaybettik, on bir şehrimizin bazıları yerle bir oldu. Böylesi bir sürecin dünyada örneği var mı ya da bir daha yaşanır mı bilinmez fakat bilinen bir gerçek var ki, o da bu seçim sadece Türkiye'yi değil dünyayı etkileyecek neticeler doğurdu. Zaten tüm dünyanın gözünü bu seçime dikmesinin ve farklı mecralarda popülizmden siyasi İslâm'a, otoriterlikten diktatörlüğe uzanan iddiaları alenen dillendiren yüzlerce analizle desteklemesinin sebebi buydu.

Bir defa daha belirtmek gerekir ki 14 ve 28 Mayıs seçimlerinde bir yanda Türkiye'nin ilerleme çizgisini yeniden Brüksel-Washington hattına taşımaya çalışacağını vaat eden bir ittifak vardı. Diğer tarafta ise iki asırlık *denge politikasını* da devam ettirmek suretiyle fırsat bulduğunda tarihe yeniden dönüş imkân verecek atılımlar yapabileceğini gösteren bir iktidar müşterekliği öne çıkmıştı. Dünya seçim sonuçları bağlamında hâlâ Türkiye'yi konuşuyor, 2023 seçimlerinin neticelerini ve akabindeki gelişmeleri yakından izliyor. Sosyal medyada paylaşılan anekdotlardan anlaşılıyor ki motivasyonu çok kuvvetli muhalif kesimi heveslendirip sonra onlara saç baş yolduran zincirleme hezimetler ise Millet İttifakı'nın ana gündem maddesi olmaya devam ediyor. Oysa seçimler öncesi, derecesi farklı olmakla beraber İslâm siyaseti çerçevesinde davranan üç partinin yanında milliyetçilerin bir kısmıyla -bilhassa sekülerleriyle- Kürt milliyetçilerinin ve sosyalistlerin dışarıdan desteklediği Millet İttifakı cephesi "Her şey kontrol altında, endişeye mahal yok!" havası estiriyordu.

Şunu da unutmamalı: Seküler hıncı gizlemek için baharlar gelecek, çiçekler açacak söylemlerine sarılan Millet İttifakı bir arada bulunması mümkün olmayan farklı siyasi renklerin çok ilginç *melez* bir karışımıydı. Bunları bir araya getirip bir iki yıl gibi bir süreçte birlikte tutarak seçime götür(t)mek büyük bir başarıdır. Millet İttifakı'nın bu durumu Recep Tayyip Erdoğan'ı yeni partilerle Cumhur İttifakı'nı genişletmeye sevk etti. Ukrayna'daki savaşla pekişen mali çalkantı ve *jeopolitik istikrarsızlık* döneminde, muhalefetin muasır istemezükçülükle hemhâl negatif ve nefret yüklü diline rağmen Erdoğan "Türkiye Yüzyılı" kavramıyla özetlenen kendi vizyon, program ve vaatlerini bir bütünlük içinde sunmaya ve seçmene bir gelecek ümidi vermeye çalıştı.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına girerken, yapılan 2023 seçimlerinde sandığın kaderini belirleyen şey şüphesiz ki *korukuydu*. Seçimin ilk turunda özelde Millet İttifakı'nın gündeme taşıdığı korku ekonomik krizken, Cumhur İttifakı'nın gündemde tuttuğu korku ise dış güçler, etki alanları, PKK ve Fetullahçılık olmuştur. Muhalefetin en büyük avantajı iktidarın yıpranmışlığıydı. Yıllardır süren kesintisiz bir iktidarın, başarıları yanında başaramadıkları, eksikleri, çelişkileri ezcümle "metal yorgunluğu" ile birlikte toplumun belli kesimlerinde, bilhassa gençler arasında yükselen taleplerin birikmesi söz konusuydu. Buna geçim derdi ve deprem afetinin yol açtığı sıkıntılar da eklenince muhalefetin işi kolay gibi görünüyordu. Önceki sayımızda "Yol ayrımındaki Türkiye'nin seçimi" olarak gördüğümüz 14 ve 28 Mayıs'ta Erdoğan'ın temsil ettiği toplumun *tarihsel misyonu* seçimlerden zaferle çıktı. Bu netice iç/dış geniş bir cepheye karşı verilmiş ve bir *istikamet/yön* mücadelesinin sonucu olması bakımından da ayrıca takdir edilmeye layıktır. Öte yandan katılımın yüksek olduğu seçimler neticesinde beklenen aksine yerli-millî siyaset baskın bir duruma gelmiştir. Bilhassa ikinci tura doğru hemen herkes yerli-millî siyasi ufku benimsediğini açıklamak zorunda kalmıştır. Günümüzde Türkiye'de siyasi çekişmenin milliyetçilik zemininde değil

kimin daha yerli-millî olduğu yarışı tarafından belirlendiği söylenebilir.

Okuyacağımız dosya yazılarında, siyasi ve toplumsal sonuçları, yakın tarihimizdeki yeri, değeri ve önemi üstüne pek çok bilgi ve yorum var. Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki rakibi Kemal Kılıçdaroğlu'nun temsil ettiği görünürde altı muhalefet partisinden oluşan ittifak, seçmenleri daha iyisini yapabileceğine ikna edemedi. Ekonomiye düzeltme başta olmak üzere vaatleri tarihsel hafızası gelişkin muhafazakâr çevrelerde yankı bulmadı. Kısmen yitirdikleri statükodan beslenen muhalif cephedeki yüzlerce siyasi yorum, iri lakırdılarla kendini avutan Millet İttifakı'nın yaşadığı ağır yenilgiyi inkâra yelteniyor, travmayı atlatmayı hedefliyor ve yitimi kazanım olarak değerlendiriyor. Bir defa daha anlaşılmalı ki *aslanlar* güçlü duruşun, güven veren dirayetin, sağlam iradenin, güçlü liderliğin ve baskın karakterin sembolü; *tilkiler* ise uyanıklığın, güven vermeyen duruşun, göreceli olarak zayıf liderliğin ve taktiksel manevraların ifadesidir.

Kelimeleri doğru ve yerinde kullanırsak seçim süreci tartışmasız bir şekilde Cumhur İttifakı'nın kazanmasıyla bitmiştir ama üzerinde durulması gerekli önemli noktalar vardır. Siyasi, sosyolojik, ekonomik, kültürel kimlikleri ve dokuları, dinamikleri, aktörleri, ihtiyaçları, talepleri *farklı Türkiyeler* var karşımızda. Seçim sonrası analizlere bakıldığında dönüşen ilericilik-gericilik eksenli yaklaşımlarla avunanların yazı ve konuşmalarının bir ölçüde bunu yansıttığı görülebilir. Gerçekten hayat tarzları, etnik köken, çalışma durumu, seküler milliyetçilik, sığınmacı karşıtlığı, *yeni kimlik* kılıfı hareketler konularında gerekli politikalar uygulanmazsa, kimi ihanet hareketleri seçimlerde oluşan psikolojik ortamdan yararlanarak elde ettikleri halk tabanını genişleteceklerdir. Bu durumda gelecekte Şer İttifakı mensupları psikolojik/sosyolojik savaş için kullanabilecekleri çok uygun bir zemin elde etmiş olacaklardır. Önümüzde hiç kırdırmadan durup duran devasa sorun alanları ise *aile, eğitim ve kültür-sanat*. Dolayısıyla karşı karşıya olduğumuz tablo yalnızca kimliklere sıkışmanın, kutuplaşmanın ya da farklı ihtiyaçların ürettiği siyasi dağılımın yanı sıra sosyolojik, ekonomik, kültürel, tarihsel bir meseleyle de muhatap olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Yeni dönemde iktidarın 15 Temmuz'un olağanüstü şartları da sona erdiğine göre normalleşmeye gitmesi gerekiyor. Kurallı bir toplum ve devlet üretmesi lazım! Dış politikada iki asırlık denge politikası yakın çevre ölçekli inisiyatif almalarla birlikte devam edecektir. Türkiye, bölge gücü olma vasfını güçlendirecek belirleyici hamleler yapmak isteyecektir. Partiler, liderler, bizler dâhil hiç kimse yakan topu başkasına atarak temize çıkamayız. Unutulmasın ki bu çok ciddi bir tehlikedir. Tüm çözümlerlerin, anlamak penceresinden bakarak yapılması gerekiyor ama o yöntem ne yazık ki değerlendirmelerimize hâkim değil. Hatırlamak gerekir ki; "*Bir kavim (toplum), kendinde olanı değiştirinceye kadar Allah, ona nimet olarak bağışladığını değiştirici değildir. Allah şüphesiz işitendir, bilendir.*" (8/Enfâl 53). "*Gerçekten Allah, kendi özlerini olanı değiştirip bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip-bozmay. Allah bir topluluğa kötülük istedi mi, artık onu geri çevirmeye hiçbir (biçimde imkân) yoktur; onlar için Ondan başka bir veli yoktur.*" (13/Ra'd 11). Mesuliyetimiz sözü uzatmaya hacet bırakmayacak kadar açık...

Bu vesileyle İslam âleminin Kurban Bayramı'nı can-ı gönülden tebrik ederiz. Hac farızasını yerine getirmek üzere Hicaz'da bulunan kardeşlerimizin ibadetlerinin kabul olmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ederiz. Bayramın hepimize hayırlar getirmesi ve kurbanlarımızın kurtuluşa vesile olması niyazıyla;

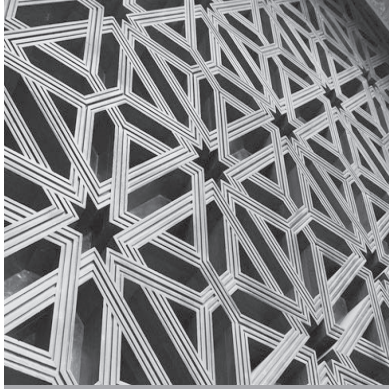
"*Otlar/dikenler dolsun Nemrutların çanına/Kolay gelsin işiniz, bayramlar bayram olsun.*" diyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

Umran

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

4

İslâm Düşmanlığı ve Yükselen Beyaz Adam Irkçılığı

Salman SAYYİD

7

İbn Haldun Sonrası: Tarihin Olaylarının Sürpriz Patlamaları

Kemal EL-KASIR

10

Müslümanlar Batı'ya mı Ait?

Talal ASAD

16

ORTADOĞU'DAN

DOSYA

22

Yapılan Halk Oylamasında (Referandumda) Toplumumuz Tarihsel Misyonuna Sahip Çıktı

Mustafa AYDIN

28

14 Mayıs ve 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Seçimlerinin Değerlendirilmesi

Burhanettin CAN

42

Her Kuşakta Yeniden Doğar Ama Millet Asla Unutmaz

Ali AKTAŞ

45

Müesses Nizam Sorunu ve Korku

Mehmet Furkan ÖREN

49

Sarsılmaz Recep Tayyip Erdoğan

Marie JEGO

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çığırkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.

Defne Han No: 27/15

Cağaloğlu Fatih-İST.

Tel: (0212) 293 90 41

(0543) 281 58 85

www.umrandergisi.com.tr

editorumrandergisi@yandex.com

aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77

İzmit: (0542) 250 75 77

Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık

Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok

102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Haziran 2023 Sayı: 346

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,

1993 Umran adıyla)

Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.

Yazıların ve ilanların sorumluluğu

sahiplerine aittir. Bu dergi basın

meslek ilkelerine uymayı taahhüt

eder. Umran dergisi TÜRDEB ve

DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm

Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

53

Fetva Kültürü ve Arap Şairi
Adonis

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

59

Ellinci Ölüm Yılı Dönümünde
Kemal Tahir'i Hatırlamak

Güngör GÖÇER

63

Gerçekte Yurtsuz, Sanalda Kentli:
Çağdaş İnsanın Yerine Dair

H. Yahya ŞEKERCİ

YAŞAYAN İSLÂM

69

Kur'ân'da Aidiyet Olgusu
Üzerine Bir Araştırma

Sait KESKİN

KÜLTÜR SANAT

72

Hatıralar Işığında Millî
Mücadele ve Konya-Bozkır
İsyanına Yeniden Bakmak

Kâmil YEŞİL

76

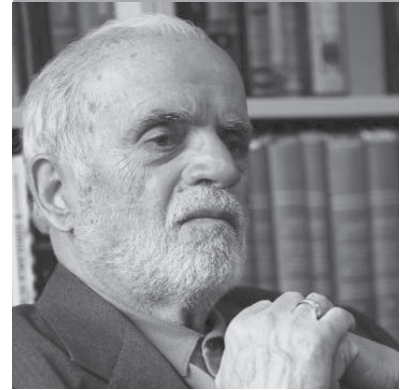
Etkileyici Bir Post-Kolonyal
Roman: Mahrem Macera

Kamil ERGENÇ

79

Anarşizm, Düzen Karşıtlığı,
İstikrar Arayışı

Ceydanur YILDIRIM

Kurban Bayramınızı tebrik eder, nefislerin tezkiyesine, kardeşliğe, sırât-ı müstakim üzere olmaya ve musibetlerden kurtuluşa vesile kılmasını yüce Rabbimiz'den niyaz ederiz.

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 380 TL (Öğrenci: 320 TL), Yurt dışı: 80 Euro

Birim Fiyatı: 36 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- 0543 281 58 85 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile.
- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

İSLÂM DÜŞMANLIĞI VE YÜKSELEN BEYAZ ADAM IRKÇILIĞI

SALMAN SAYYİD

Bence [Christchurch saldırısı] çok önemli, çünkü bu tarz saldırılar genellikle beyaz ırkçılar tarafından gerçekleştiriliyor.¹ Bu saldırılar sistematik bir sürecin parçası ve dünyanın farklı yerlerinde beyaz olmayanlara karşı gerçekleştirilen bir saldırı değil de sanki şahsi problemleri olan akıl hastaları tarafından yapılmış gibi lanse ediliyor. Bu sebeple öncelikle bu saldırının İslâm düşmanı bir saldırı olduğunu itiraf etmemiz gerekir. Zira saldırgan açıkça camiye saldırdı ve cuma namazını kılan insanları öldürdü.

İSLÂM DÜŞMANLIĞI VE KOLEKTİF HAFIZA

Aynı zamanda İslâm düşmanlığının bir ırkçılık türü olduğunu ve yükselen beyaz adam ırkçılığıyla ilişkisini de anlamamız gerekir. Örneğin, son zamanlarda da Ukrayna'da yaşananlarda bunu görebiliriz. Bir yandan bunun evrensel haklar, demokrasi vesaire için bir mücadele olduğu söyleniyor. Diğer yandan beyaz olmayan,

¹ Bu metin Türkçede *Fundamentalizm Korkusu ve Hilafeti Hatırlamak* kitaplarıyla tanınan Salman Sayyid'le Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrinde 15 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen saldırının üçüncü yılında Anadolu Ajansı Analiz biriminden Zeliha Eliaçık ile Tuğçenur Akgün'ün yaptığı ve 14 Mart 2022'de yayımlanan röportajdan hareketle oluşturulmuştur. Sayyid'in düşüncelerinin Danimarka'daki İslâm düşmanı ve aşırı milliyetçi Patrioterne Gar Live (Vatanseverler Canlı Yayında) isimli grup tarafından düzenlenen kıskırtma başta olmak üzere Avrupa'da yükselişe geçen İslâm düşmanlığının sebeplerini anlamak için ciddi bir katkı sunduğu kanaatindeyiz. [*Umran*]

Afrikalı, Çinli öğrencilerin trenlerden atılırken Ukraynalıların ülkeyi terk edebildiğini görüyoruz. Bu sebeple neyse onu söylemek önemli: Bu, İslâm düşmanı bir saldırdır.

[İslâm düşmanlığı karşısında İslâm toplumlarının [kolektif hafıza] oluşturması çok önemli]. Bu saldırılarının birbirleriyle bağlantılı olduğunu hatırlamazsak... Her seferinde başka bir yerde oluyor, Christchurch'te, sonra Kanada'da, sonra başka bir yerde... Ve biz bunların basit, müstakil eylemler olmadığını unutuyoruz. Burada sistematik bir eylem söz konusu. Bu insanların internet sitelerine baktığımızda hepsinin aynı düşüncelere sahip olduğunu görürsünüz.

İnsanlar Müslümanlara baskı yaptıklarında bunu bilinçli yapıyorlar. Burada bazı kodlar tekrar tekrar karşımıza çıkar. Örneğin, Çin'de Uygurlara yapılanlar. Çin terörizmden, "radikalleşme tehdidinden" bahsediyor. Hindistan hükümeti Müslümanların vatandaşlık haklarını ellerinden alırken "radikalleşme tehdidinden" söz eder. Burmalılar benzer şekilde, Müslümanların nüfuslarının artmasından şikâyet ediyorlar. Fransızlar benzer şeyleri yapıyor. "Müslümanların kadınlara baskı uygulamanın önüne geçmeye çalışıyoruz." derler. Bunların hepsi bu şekilde meşrulaştırıyor.

Christchurch'te olanlara bakınca bütün bunların bu şiddet eyleminde yoğun bir şekilde karşımıza çıktığını görüyoruz. Ancak bu şiddet olayı müstakil bir olay değil, arka planda olan eylemlerle bağlantılı. Dünya genelindeki Müs-

luman toplumlar bu olayları doğru anlamaz ve hafızalarına kazımazlarsa bu saldırılardan hiçbir şey öğrenemeyecekler ve çocuklarına bu tip şeylerin yaşandığını doğru anlatamayacaklar. Daha da önemlisi Müslümanları bu tip saldırılardan koruyamayacaklar. Bu da hepimizin üzerindeki ağır bir sorumluluk. Bir şiddet eyleminin gerçekleştiğini söylediğimizde bunun bizim başımıza gelmemesi sadece Allah'ın bir lütfü. Ama bizim başımıza gelmesi de çok muhtemel bir şey. En azından İslâm düşmanlığının sebep olduğu şiddetin kurbanlarını unutmamız gerekir.

MESELENİN ADINI DOĞRU KOYMAK

[Müslümanların böyle durumlarda savunmaya geçtikleri ve "İslâm'ın gerçek anlamını, özünü" anlatmaya başlamaları] doğru bir tepki değil. Çünkü bu İslâm düşmanlığını bertaraf etmekten ziyade İslâm düşmanlığının içselleştirilmesine yol açar. Makul bir tepki bu. Biri size vurduğunda bunu hak edecek bir şey yapmış olabileceğinizi düşünebilirsiniz. Ancak ırkçılıkta asıl sorun bunun rasyonalize edilebilen bir şey olmaması. Sizin yaptığınız bir şeyle ilgili değil bu, düpedüz sizin kim olduğunuzla ilgili bir şey. Örneğin, Bosnalı Müslümanlar katledildiklerinde, birçoğu namaz filan kılmadıkları için Müslüman kimlikleri ön planda değildi. Ancak Sırp milliyetçiler kapılarını çaldıklarında birden "Müslüman" oluverdiler.

İrkçılığın mantığının karşılıklı bir şiddet eylemiyle ilgili olmadığını anlamamanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Dünyada son 100 yılda en iyi bütünleşmiş iki toplum belki de Alman Yahudileri ve Bosnalı Müslümanlardı. Ve bakın başlarına neler geldi. Şiddetli filan oldukları için bunlar başlarına gelmedi. Hâlâ dahi bu İslâm düşmanlığı şiddetinden muaf değiller. İslâm düşmanlığı bir ırkçılık çeşididir. Evet, hepimiz "Bu, şu terör eylemine bir tepki" vs. diyoruz ancak bir bakın burada ne oluyor: Avrupa, şu an Ukrayna'da yaşananlar bağlamında çok iyi bir örnek.

Batı Avrupa'da kıyılara vuran Suriyeli bebeklerin Avrupa'ya alınmamasından bayram eden Avrupalı siyasilere, aynı zamanda birçok kişinin mülteci olmasına yol açan bombardımanların da sorumlular. Bunlar şimdi Ukraynalı mülteci-

lere bedava tren bileti dağıtıyorlar. Aynı siyasilere, farklı kişiler değil.

Müslüman toplumlar İslâm düşmanlığı konusunda eğitilmeliler. Tıpkı ABD'deki Afrikalı toplumların ırkçılık konusunda eğitilmesi gibi. Çünkü zihnimizde var, bunu deneyimliyoruz ancak bu sorunun adını düzgün koyamıyoruz. Meselenin adını doğru koymadığımızda aslında gerçek sorunu göremeyiz, anlayamayız. Bu tip eylemleri "bir kişinin hatası" olarak gören kişisel çözümlere müracaat etmek yerine, meselenin gerçekten ne olduğunu görmemizi sağlamak eğitimle mümkün olur.

Christchurch'te ibadet eden insanlar öldürülme-yi hak edecek ne yapıyorlardı? Katil onları tanı-mıyordu bile. Birisi birinin parasını çalmış filan değildi. Bu bir şiddet eylemiydi. İnsanlar yanlış hiçbir şey yapmıyor, sadece Allah'a ibadet ediyorlardı. İbadet etmenin kendisi Müslümanlar için bir suçsa, yani ne yapacağız şimdi? İslâm düşmanlığının derdi "Müslümanların Müslümanlığı bırakmaları" ise bu konuda dürüst olun ve "Evet, böyle!" deyin.

Hatırlarsanız, Fransa'da başörtüsüyle ilgili büyük bir çaba vardı. Müslüman öğrencilerin başörtüsü takabilmeleriyle ilgili. Aylar süren mücadeleden sonra hükümet başörtüsüne karşı bir yasa çıkardı. Diyebilirsiniz ki, "Tamam bu olabilir, insanların tesettürle ilgili farklı görüşleri var, bazıları bunun gerekli olmadığını düşünüyorlar, bir seçim söz konusu" vs. Şimdi ise okullarda "Müslüman öğrencilerin etekleri çok uzun, helal yemek olmamalı!" filan deniyor. Yani bunun bir sonu yok. Dayatmalar sürekli değişerek devam ediyor.

İslâm düşmanlığı Müslümanların çoğunlukta oldukları toplumlarda da meydana geldi. Çünkü buralarda da Müslümanlığın dışavurumu hedef alındı. Ve bu tarihsel olarak zorla Batılılaştırılan birçok ülkede oldu.

ASIL HEDEF MÜSLÜMANLIĞIN DIŞAVURUMU

Müslümanlığın dışavurumu asıl hedef. Eğer Müslümanlığın dışavurumundan ödün verirsiniz Müslüman olmaktan vazgeçersiniz. Eğer yapmak istediğiniz buysa tamam, söyleyin, ancak sanki mesele başka bir şeymiş gibi davranmayın.

Bir eylemin İslâm düşmanlığı olduğunu söylemek, kurban psikolojisine sahip olduğunu değil, adaletin savunulduğunu gösterir. Kurban, “Başıma korkunç bir şey geldi ve ben buna karşı hiçbir şey yapamıyorum.” diyen kişidir. Ama burada asıl mesele ne olduğunun farkına varıp ona karşı mücadele etmek. Çünkü bu tarz bir saldırının dünyanın başka bir yerinde ibadet edenlerin başına da gelmeyeceğini söyleyemezsiniz, değil mi? Dolayısıyla bu kurban olmakla ilgili değil, aslında kurban olmayı bırakmakla ilgili. Kurban psikolojisini bıraktığınızda insanlar yine kurban gibi davranmanızı isteyecek. Fark bu. İşte bu yüzden, Avrupa Birliği’nde tüm ırkçılık türlerine karşı bir belge sunulmuştu; ırkçılıktan, antisemitizmden bahsediliyor ancak İslâm düşmanlığından bahsedilmiyor artık.

Fransa’da İslâm düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadele eden kurumları yasaklayan bir hükümet mevcut. Bu Fransa’da oluyor. Çin, Burma, Hindistan’da değil; Fransa’da, Avusturya’da. Yani bence bu mağdur olmakla ilgili değil. Müslümanlar kurban/mağdur olmak istemiyorlar, İslâm düşmanlığının onları bir kurbanla dönüştürmek istediğinin farkındalar ve İslâm düşmanlığının son bulmasını istiyorlar.

İslâm düşmanlığının sadece Müslüman olmayan ülkelerde olduğunu düşünmek yanlıştır. Azınlık İslâm düşmanlarının bazıları, kendilerine Müslüman diyenlerden çıkıyor. Bunu fark etme-

miz lazım. Her yerde Müslümanlık var, elitler hariç.

Dünyada İslâm düşmanlığını en çok destekleyen iki ülkeye bakın. Bunlardan biri Birleşik Arap Emirlikleri. Doğrudan sağcı, İslâm düşmanı grupları destekliyor, İslâm düşmanlığıyla mücadele eden kurumlara saldırıyor. Arap Baharı’ndan beri devrim karşıtları, birçok rejimin -İslâm düşmanı olmak dâhil- güç için her şeyi yapmaya hazır olduklarını ispatladı.

Çünkü nihayetinde fark şu: Müslüman toplumdaki İslâm düşmanlığıyla mücadele, özgürlük ve adalet için mücadeleyle aynı şey. Bir toplum hem İslâm düşmanı olup hem de hesap verebilir bir mekanizmaya sahip olamaz. Bu sebeple İslâm düşmanlığının sadece Müslümanların azınlık oldukları toplumlarda meydana geldiğini düşünmeyelim.

İslâm düşmanlığı Müslümanların çoğunlukta oldukları toplumlarda da meydana geldi. Çünkü buralarda da Müslümanlığın dışavurumu hedef alındı. Ve bu tarihsel olarak zorla Batılılaştırılan birçok ülkede oldu. Birçok elit için neyin “güzel”, neyin “değerli”, neyin “ilerici” olduğu tamamen Batılılaşma ile özdeşleştirildi. Batılılaşma ise “Batılı olmak için Müslüman olmayı bırakmalısınız.” düşüncesiyle eşleştirildi.

[Şu anda malum, savaştan dolayı Rus karşıtı söylemler gündemde.] Bence Rus karşıtı düşünceler ve İslâm düşmanlığının birbirine eklendiğini görebilirsiniz. Tarihsel olarak Rusya’ya karşı düşmanlıkta da onun “Doğu’nun bir parçası” olarak temsil edildiğini görürsünüz. İlerde de bir düşmanlığın diğerinin yerini almasından ziyade, daha “genişletilmiş bir Doğu algısının” gündeme gelmesi söz konusu olabilir. Bir zamanlar, zamanla gençlerin İslâm’dan uzaklaşacağına dair tahminler yapılıyordu. Ancak bunun tam tersinin olduğunu gördük. Son 30-40 seneye bakarsanız hem İslâm hem farklı toplumlarda Müslümanlar aslında inançlarına, kimliklerine daha çok bağlandılar.

Londra’ya, Fransa’ya gittiğinizde Müslümanların Müslüman olmaktan gurur duyduklarını, aynı zamanda kendilerinden emin olduklarını görürsünüz. Bu da gençlerle ilgili bir şey. Onlar için daha az endişeleniyorum.

İBN HALDUN SONRASI: TARİHİN OLAYLARININ SÜRPRİZ PATLAMALARI

KEMAL EL-KASIR

Tarihte kara kutular vardır ve bu kutuların içeriklerinde ne olduğunu bilmek ancak patlama veya yıkımın yaşanması sonrası mümkün olabilir. Bu da daha sonra sürpriz şekilde gördüğümüz nihai sonuçlarla ilgilenmemiz anlamına gelmektedir. Avrupa'da 19 ve 20'nci yüzyıllarda yaşanan gelişmeler Avrupalı gözlemcinin gördüklerine veya tahmin ettiklerine aykırı şekilde gelişti.

Avrupalılar, 1792 ila 1815 yılları arasındaki Napolyon Fransa'sının savaşlarını hazmederken bu gelişmelere binaen 19'uncu yüzyılın tamamının kanlı olacağını tahmin ediyordu ancak en az kanlı yüzyıl oldu. 1900 yılı başından itibaren sakin geçince Avrupalılar bu sükûnet ve çekişmeye işaret eden göstergelerin yokluğuna binaen 20'nci yüzyılın daha az kanlı olacağını tahmin ettiler. Bu yüzyılın, iki dünya savaşına sahne olan tarihin en kanlı yüzyılı olması sürpriz oldu.

TARİHİN AKIŞI

Bizler tarihle ve belgeleriyle işgal eden insanlarız. Daimi olarak sebepleri müsebbiplere ve öncülleri sonuçlara bağlamaya çalışırız. Mantıklı bir bakış açısı doğrultusunda olayların kronolojisini açıklamak için rahat bir yaklaşımdır bu. Yalnız tarihte mantıklı ilişkiler mutlak yasa değildir. Belirli dönemlerde yaşanan ancak tahmini zor gelişmeler bulunmaktadır. Bu gelişmeler sürecin yol aldığı hattın tam tersi yönünde yaşanabiliyor. Özetle gelişmeler tarih denizindeki adalar olup denizin suyunun her zamanki yönde akışını engellemektedir.

Şu sonuca varmak için bu sözleri sarf ediyorum: Arap ve İslâm bölgesinin mevcut rotası, çöküş yönünde görülse de ideolojik öncüllere veya

büyük fikirlere yahut reformist akımlara ihtiyaç duymayan sürpriz gelişmelerin yaşanmasının yakın olduğu anlamına gelmektedir. Uyanışın anlamı uykudan sonra uyanmaktır ve uykuda insan hizmet dışıdır, kendisinden isteğe bağlı veya gönüllü eylemler çıkmaz. 20'nci yüzyılda İslâmî uyanışın ortaya çıkma şekline dönecek olursak bu uyanışın gerçekleşmesinin arkasındaki sebeplerin mantığının oldukça zayıf ve basit olduğunu, bireysel girişimleri aşmadığını ve bölgede sonradan yaşanan büyük dalgayla matematiksel olarak uygun olmadığını görürüz.

Gerçekte siyasal İslâm olgusundan daha büyük olan uyanış, esasında Osmanlıların, İslâm dünyasında siyasi ve dinî fikir birliğinin gürültülü düşüşü akabinde sürpriz bir gelişmeydi. Tüm olumsuz göstergelerin mevcut olduğu, hiçbir gözlemcinin veya analistin *gelecek uyanışı* tahmin etmesine imkân tanımayan mantıksal öncüllerin bulunmadığı bir zamanda uyanış gerçekleşti. Arapların ve Müslümanların rotası çöküşe doğru ilerliyordu.

Tarihin büyük akışı boşluk görününce yaşanıyor. Hâlihazırda bölgedeki boşluktan dolayı yaşadığımız değişim dinamizmi ve sembolleri aslında görüntünün tamamı değil. Kalın siyah kabuk altında kendi özel hesaplarına göre beklenmedik bir anda isyan eden volkanik kıvılcıklar bulunmaktadır. Tarihteki gizli sebepler bize çok dışlanmış yeni bir gerçeklik oluşturmak için belirli bir anda hareket etmekte. Bölgede değişim dinamizminin yokluğunda herkesin görmeyi göz ardı ettiği sebep insanın kendisidir. İnsan grupları zaman içinde harekete geçmeleri gerektiğine karar veriyorlar. Toplumların genel ruh hâlini ölçmek mümkün olsa da insanların kendi kararlarını aldıkları zamanları bilmek

Tarihte mantıklı ilişkiler mutlak yasa değildir. Belirli dönemlerde yaşanan ancak tahmini zor gelişmeler bulunmaktadır. Bu gelişmeler sürecin yol aldığı hattın tam tersi yönünde yaşanabiliyor.

oldukça zordur. Diğer yandan can sıkıntısı ve bıkkınlık gibi salgılarını ölçmenin zor olduğu sebepler de mevcuttur.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uluslararası ilişkilerde komşu ülkelerin samimiyeti veya süper güçlerin niyetleri gibi ölçülmesi zor gizli hastalıklar dünyasına ait birkaç faktör vardır. İkinci Dünya Savaşı'nda liberal demokratik ülkeler komünizme dönük nefretlerini bıraktılar, unuttular ve Nazi Almanya'sına karşı Sovyetler Birliği ile ittifak yaptılar. Hesaplayamayacağımız korkunun nedeni güvenlik rekabeti seviyelerini belirleyen sebeptir. 20'nci yüzyıl dünyasında İkinci Dünya Savaşı'na sonlarda giren ABD'nin sürpriz dirilişini kimse bekliyor muydu? Ancak ABD savaş sonrasında dünya haritasını yeniden çizecek güçtü.

Sosyologların ve siyaset bilimcilerin hesapları ve tahminleri her şeyin değiştiğini gördükleri zamanlarda abesle iştigaldir. İran Devrimi'nin bu şekilde olacağını kaç kişi tahmin edebildi? Burada sonraları sebeplerini ve öncüllerini açıklama noktasında devrimden bahsedenlerin sayısı bizi ilgilendirmiyor ve bu kimseler devrim gerçekleşmeden önce bunu tahmin edemediler. Arap bölgesinde 2011 depremlerinin yaşanacağını -sonrasında yaşananları açıklamaya çalışan tüm analizlerden uzakta- kaç kişi tahmin ediyordu? Bunlar sürpriz gelişmelerdir. Sürpriz gelişmelerin önemi insanların işlerin iyi yöne gittiğini düşündükleri bir zamanda yaşanmasından kaynaklanmaktadır.

İbn Haldun'u incelemelerimde, onun tarihin olaylarını açıklarken görünen sebeplere önem verdiğini gözlemliyordum. Yalnız ben çöküş veya yükselişin gizli sebeplerine önem vermem sebebiyle bu konuda İbn Haldun'dan farklı düşünmek zorunda buluyordum kendimi. Tarih

bizleri, hiç kimsenin süreçleri hakkında tahminde bulamayacağı hususunda sürekli şaşırtır. Bu durum kanımca nihai sonucu gördüğümüz, şoku hissedip nasıl yaşandığını sorguladığımız zaman müşahede edebileceğimiz gizli sebeplerden kaynaklıdır.

Gizli sebepler insanları şaşırtan gelişmelerin yaşanmasında oldukça etkilidir. İnsanlar gördükleri nihai sonuçla ilgilenirler. Süleyman Peygamber'in mülkü yok olmadan önce ilk olarak kendisi ölüyordu. Hiç kimse gizli bir sebep ölümüne işaret edene kadar öldüğünü bilmiyordu. Dayandığı asayı yiyen Dâbbetü'l-arz'dır. Sadece mülkü bitmedi, aynı zamanda kuzey ve güney diye iki krallığa ayrıldı. Bu krallıklar da Babil veya Asur esaretinden sonra düştüler. Bu süreç, iki krallığın insanların büyük kısmının boşaltılması ve tehcir edilmeleri süreciydi.

Süleyman'ın asası devam eden bir zaman sürecine göre yavaş yavaş içeriden aşındı. Kurtçuk asanın ahşabını boşalttı ve asa içi boş bir yapı oluverdi ve bu birleşik büyük kraliyetin son görüntüsü olan Süleyman Peygamber yere düştü. Asası onun düşüş zamanını ertelemişti. Çoğu devlet ve grup erken zamanlarda yaşamını sürdürme dinamiklerini kaybediyor ancak dış yapısı bir çıkıntı olarak kalır. Hatta bu yapıya bakanlar, yeni güçler kökünden sökene kadar işlerin afiyette olduğunu düşünürler. *"Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır."* (Hacc, 45) Burada maksat bu ülkelerin, binalarının güvenliğinin/sağlamlığının yok olması ve böylece tavanlarının çökmesi ile birlikte sahiplerinden boşaltılmasıdır.

Davut'un ve Süleyman'ın kraliyeti düşmeden önce iç karışıklıklar ve isyan dalgaları söz konusuydu. Kuzey kabilelerinin yüksek vergi değerlerinden şikâyetçi olması kraliyetin bölünmesinin sebeplerindendi. Kabile çekişmelerinin gücü sebebiyle mülk istikrarlı olmadı. Bu kraliyetle ilgili en yakın tanımlama kabilelerin heterojen bir karışımı olmasıydı. Davut ve Süleyman yönetimi sırasında kabile çekişmesi gizli bir yapıdaydı. Süleyman'ın ölümü sonrası bu çekişme ortaya çıktı. Bu durum kraliyetin bölünmesine, ardından İbraniler arasındaki çekişmenin patlak vermesine yol açtı.

İnsanlar ve cinler bu gizlilik içinde yaşanan düşüşün sebeplerini idrak edemedi. Aşınma süreci bir zaman ister ve izlenmesi zordur ki insanlar çürüme ve içeriğin boşaltılması sürecinin sonunda şaşkına uğramaktalar ve çürümenin görünür sebeplerini izlemeye alışmaları dolayısıyla sonunda yaşananlar kendilerine zor gelmektedir. İbn Haldun'un düşme ve yükseliş sebeplerine dair bahsettiği şey kanımca başlangıçlar değil sonlardır, gizli değil, aleni olanlardır.

SÜRPRİZ GELİŞME

Beklentilerin aksine tarihsel olarak bilinen olumsuzluklarına rağmen Memlûkler büyük boşluğu doldurabilen yayılmacı bir güçtü. Abbasi hilafetinin düşüşü sonrası Müslümanlar Memlûkler'de kendilerini iki büyük cephe içinde buldular. Her şey, hilafetin düşüşünün, hilafetin temsil ettiği İslâm'ın evrensel görüntüsünün düşüşü anlamına geleceğine işaret ediyordu. Bunun yanı sıra İslâm dünyasının siyasi sınırları bir parçalanma hâlindeydi. Bu da yeni güçlere İslâm topraklarını işgal etmek için açık alanda hareket etme imkânı verdi. Bunun nedeni de İslâm toplumunun organize olduğu önceki hilafet çerçevesinin genişliğidir.

Abbasi hilafetinin düşüşünün bıraktığı boşluk İslâm dünyasında yerel disiplinlere yönelme

eğilimini doğurdu. Yerel eğilim, siyasi ve askerî liderlerin eğilimlerinin artması sebebiyle sadece siyasi alanları değil, aynı zamanda dini ve manevi alanları da kapsadı.

Memlûkler, Haçlıların kalıntılarında ve Moğolların farklı cephelerde yükselişinden dolayı zorlukların sürmesinin etkisiyle dağılmış İslâm dünyasının içine düştüğü sürpriz sorunlarla yüzleşiyordu. Birçok bölgede İslâm devletini vuran güçlü örgütsel organları nedeniyle bölgede büyük yıkım unsurunu oluşturan Haşhaşilerin etkinliği bu sorunlardandı. İslâm dünyasını iki asırdan fazla savunan Memlûkler Eyyubi Devleti'nin düşüşünün boşluğunu doldurabilmişti. Sultan Salih Necmeddin Eyyub, hicri 647 yılında Kral 9. Louis komutasında Mısır'a yönelik yedinci seferlerinde Haçlılarla savaş şiddetlendiği esnada vefat etmişti.

İbn Teymiye, İbn Haldun ve İbn Hacer nesli tarihin sürpriz ve o dönemin siyasi ve bilimsel gerçekliğiyle uyuşmayan gelişmesi olarak Memlûkler dönemini yaşadı. Bu nesil İslâm dünyasına bir dinamizm getirdi ve arkasında evrensel bir hareket ve birikim bıraktı.

Kaynak: *El-Kuds El-Arabi* gazetesi, Faslı akademisyen, 3 Nisan 2023.

Çeviren: Halil ÇELİK

MÜSLÜMANLAR BATI'YA MI AİT?

TALAL ASAD

Bu söyleşide Talal Asad, Paris'teki son olaylar örneğinde olduğu gibi, Batı toplumlarında Müslüman toplulukların varlığının, şiddet olaylarına tepki diye nitelendirilmesindeki sorunlu yolları tespit etmektedir. Asad, Müslümanların maruz kaldığı eleştirilerin birçoğunun, yani aşkın güçlere olan bağımlılıklarının, seküler ve ateist görüşteki yorumcuların entelektüel varsayımlarında da yer aldığını savunuyor. Ayrıca, tam da bu tür kapsamlı genellemelerden kaçınmak ve bunun yerine farklı İslâmî yaşam biçimlerinin karmaşıklıklarına ve ayrıntılarına dikkat çekmek için İslâm'ın bir "gelenek" olarak incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. İslâm'ın bir gelenek olarak tarihselleştirilememesi dinde "reform" çağrılarında zemin hazırlamış ve son dönemde patlak veren şiddet olaylarının altında yatan nedenlerle yüzleşilememesine yol açmıştır. Bu röportaj 17 Ocak 2015 tarihinde New York'ta gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yayınlanmak üzere yazıya dökülmüştür (Hasan Azad).

Müslümanlar Batı'ya mı ait? Bu soru uzun yıllardır sorulan bir sorudur, ancak belki de bugünkünden daha güçlü bir biçimde hiç sorulmamıştır. On yılı aşkın bir süre önce "Avrupa'da Bir 'Dini Azınlık' Olarak Müslümanlar"¹ (2003) başlıklı makalenizde "Müslümanlar, Müslüman olarak Avrupa'da temsil edilemezler." diye yazmıştınız. "Medeniyetler çatışmasının" Batı'daki bazı çevreler tarafından kurgulanış şeklinde neredeyse artık kaçınılmaz olan bir şey mi var?

Hayır, "medeniyetler çatışması" diye bir şey olduğunu düşünmüyorum. Müslümanların

Müslüman olarak Batı'da temsil edilemeyeceğini söylediğimde ironi yapıyordum ve aynı zamanda insanların Batı'da "Müslümanların sorunu" hakkında konuştukları zaman bunun yüzde doksanının Müslümanların "uyum sağlamadığından" şikâyet etmek olduğu gerçeğine gönderme yapıyordum. "Avrupalı" olmanın ne anlama geldiği, Fransız, İngiliz ya da başka bir şey olmanın ne anlama geldiği ve Avrupa'daki "laikliğin" genelde din ve bilhassa İslâm için tam olarak ne anlama geldiği konusunda çok az ciddi tartışma vardır. Sorun her zaman şu şekilde görülüyor: "Onları entegre etmek için daha fazla çaba göstermeliyiz." ya da "Entegre olmamaları onların suçu ve bunun nedeni de liberal olmayan bir dine ve bizim laik, eşitlikçi toplumumuzla derinden çatışan değerlere bağlı olmaları."

BATI TERİMİNİN KULLANIM ALANLARI

Başka bir deyişle, problem "Biz" Avrupa olarak, Fransa ya da Britanya olarak neyiz ya da kimiz ve Müslümanların (ki onların da değişmesi gerekecek) Avrupa'da Müslüman olarak temsil edilmelerini mümkün kılmak için kendi yönlerimizi değiştirmek için ne yapmalıyız, diye görülmesi gerekirken, sorun "onların" neden "bizim" toplumumuz olarak düşünülen topluma uyum sağlayamadıkları meselesi şeklinde görülmektedir. Sorun her zaman, eğer onlara karşı iyi niyetliyse Müslümanları (yapısı ve kimliği sabit olan) Avrupa'ya asimile etmek, eğer iyi niyetli değilseniz de onların bize ait olmadıklarını, "geldikleri yere geri dönmeleri" gerektiğini açıkça ifade etmek şeklinde görülüyor. 16. yüzyıldaki Avrupa bugünkü gibi değildi hatta "Avrupa" bile değil "Hıristiyan âlemi" idi. Sekülerleşme güçlerinden sonra bile her şey

¹ Makale için bk. Talal Asad, *Sekülerliğin Biçimleri Hıristiyanlık, İslamiyet ve Modernlik*, çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

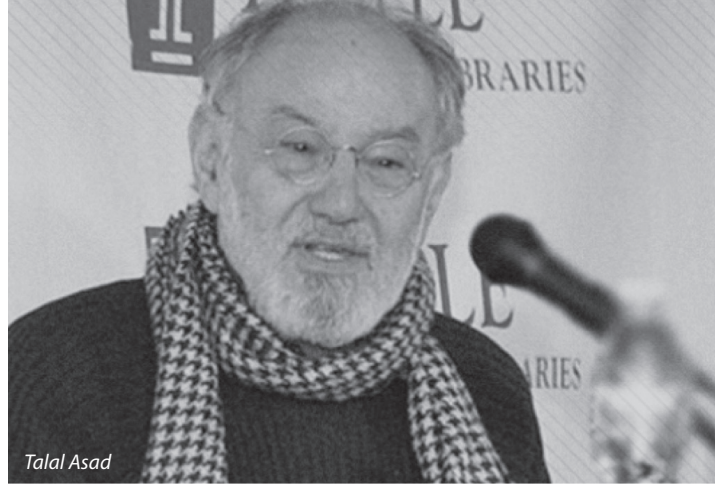
aynı kalmadı -siyasi, ekonomik veya kültürel olarak-. Bu arada, bu benim görüşlerimden biri. Hayatının büyük bir bölümünü Batı'da geçirmiş biri vasfıyla konuşuyorum.

Bu arada, "Batı" teriminin bazı kullanım alanları olduğunu düşünüyorum: Her zaman saçma sapan ("Batı diye bir şey yoktur!") olarak reddedilmemelidir, ancak birçok insanın "Batı şunu yaptı, Batı bunu yaptı!" derken kullandığı gibi sloganvari bir şekilde de kullanılmalıdır. Ancak bu terimin farklı geçerli kullanımları olduğunu düşünüyorum. Şöyle düşünün: Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasında iktidarlar, komutanlar, siyasetçiler, bankacılar ve hatta bizim gibi sıradan insanlar "Batı"dan bahsediyorsa, o zaman bir Batı var demektir. Çünkü kendi eylemlerimiz bunu varsayıyor. Ve bunu varsayarken, iyi ya da kötü, kısmen onu yaratıyorlar. Bunu söylüyorum çünkü şu anda bir dereceye kadar Batı'dan, Batı'da kişinin kültürel açıdan kendi eşiti, yurttaşı gördüğü insanlardan -düşman ya da dost olmalarına bakmaksızın- konuşuyorum. Bu da bunun bir parçası. Sadece "Avrupa'daki bir Müslüman" olarak değil, aynı zamanda Batı'da, Avrupa ülkelerinde ve ABD'de (Tarık Ramazan'ın yazdığı gibi) Batı üzerinde hak iddia eden biri olarak da konuşulamayacağını veya konuşulmaması gerektiğini hatırlamanın benim için önemli olduğunu düşünüyorum. Ve bu şartlarda herhangi bir tutarsızlık hissi olmadan da "biz" hakkında konuşabilirim.

"İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN" MUTLAKLIĞI İDDİALARI

Yakın zamanda Paris'te hiciv dergisi Charlie Hebdo'nun on gazetecisinin öldürülmesi Avrupa'da Müslümanlara yönelik korkuları yeniden alevlendirdi. "Özgür Konuşma, Dine Küfür ve Seküler Eleştiri" (2009) başlıklı makalenizde², 2005 yılında Danimarka'da yaşanan karikatür tartışmasıyla ilgili olarak, aşkın olanı seküler bir şekilde reddetmemizle ilgili sorunlara ve bu tür varsayımların kibrinin, hakikatin bizi özgürleştireceğine dair İncil'de yer alan emrin sekülerleştirilmesinden kaynaklandığına işaret ediyorsunuz. Müslümanlar

2 Makale için bk. Talal Asad, Wendy Brown, Judith Butler, Saba Mahmood, *Eleştiri Seküler midir?*, çev. Mehmet Fahrettin Biçici, Açılım Kitap, İstanbul, 2015.

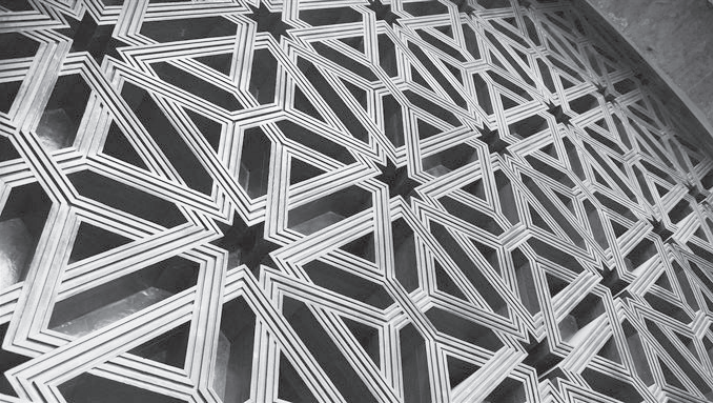

Talal Asad

sekülerizmin açıklamalarına göre kâfir olarak mı görülüyor?

Öncelikle aşkınlık konusuna değinmemeye izin verin. Bana öyle geliyor ki buradaki ironi, kendini ateist olarak tanımlayanların "aşkınlığı" reddettiklerini söylemelerine rağmen, aslında aşkın güçlere (çoğu zaman isteyerek) tabi olmalarıdır. Modern kapitalist toplumun en önemli parçası olan piyasanın aşkınlığı gibi. Ve dünyamızda herkesin içinde yaşadığı ve vatandaşlar olarak sadakatimizden mutlak taleplerde bulunan siyasi form devletin aşkınlığı. Ve tabii ki bir de "ifade özgürlüğü"nü aşkınlığı var. Liberal toplumda bunun kutsal olduğunu ve dolayısıyla mutlak bir niteliğe sahip olduğunu iddia ediyoruz. Ancak "ifade özgürlüğünün" belirli bir alanı kapsadığını biliyoruz (ya da bilmeliyiz): liberal toplumlarda "nefret söylemi" yasal olarak yasaklanmış olmakla kalmıyor, aynı zamanda telif hakkıyla korunan ürünlerin dolaşımını, ticari markaların ve patentlerin açık bir izin olmaksızın çoğaltılmasını da yasaklayan yasalar var. Ve elbette devlet sırları ve ticari sırlar ağır cezalara maruz kalmadan ihlal edilemez ki bu da modern egemen devletin aşkınlığının bir yönüdür. Bu noktayı başka bir yerde tartışmış ve liberal toplumlarda mülkiyet olarak kabul edilen ve edilmeyen sembollerin dolaşımını arasında önemli bir ayırım olduğunu ileri sürmüştüm. "İfade özgürlüğünün" mutlaklığı iddiaları bu bağlamda pek inandırıcı değildir.

"Dinî olmayan" aşkınlığın bir başka problematik örneği de elbette "insanlık" ve onun gerektirdiği

tapınma biçimidir. Ve bununla çok yakından bağlantılı olan modern (kültürel ve ahlaki) ilerleme kavramı, tüm hususiyetleri aşan açık uçlu bir hareket olarak varsayılır ve bazı belirli durumların iyileştirilmesinin, açıkça yanlış olan bir şeyin düzeltilmesinin ötesinde ve bunların üzerinde durur. İnsanlığın aşkın ilerlemesini reddetmek, statükoyu ille de olduğu gibi kabul etmek anlamına gelmez. Dolayısıyla, aşkınlığın farklı formlarının eleştirel bir şekilde incelenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Bir aşkınlık biçimi olarak “insanlık” kavramı, sanırım entelektüelliğin mutlak bir güce haiz olduğu inancından, en iyi davranışımızın insanlık denen şey hakkında evrensel bir kural açısından soyut düşünebilme yeteneğimize bağlı olduğu, onu temsil edenlere karşı sorumlu davranabilmemiz için insanlığı soyut olarak anlamamız gerektiği şeklindeki talepten kaynaklanıyor. Ancak bana öyle geliyor ki ister insan ister hayvan ya da bitki olsun, diğer varlıklara karşı insanca davranmak tamamen mümkündür. Kişi sadece nasıl davranması gerektiğini öğrenmelidir. “İnsanca” davranmak için “insanlık” kavramı olmadan da bunu yapmak son derece mümkündür. Dil birçok kullanım alanına sahiptir ve Wittgenstein’in da dikkat çektiği gibi farklı yaşam biçimlerinin içine gömülüdür. İnsana yakışır şekilde davranmak için bu büyük “insanlık” kavramına sahip olmak gerekli değildir. Bu arada, Gazali’den çarpıcı bir ifade hatırlıyorum: “Ah, Nişabur’un kocakarıları gibi bir imana sahip olmak!” Anladığım kadarıyla, bu gerçekten de derin gündelik imanun, aşkınlığı öncelikle kişinin aklıyla değil, günlük hayatını yaşama biçimiyle kavramanın öneminin bir kabulüdür.

ENTELEKTÜELLEŞME: HEM ELZEM HEM DE TEHLİKELİ

İmanınızın derin olması için entelektüelliğe ihtiyacınız yoktur. İster Müslüman ister gayrimüslim olsun, insanlara karşı insanca davranmak için buna ihtiyacınız yoktur. Bir kavrama, bir teoriye, hâlihazırda var olan bir yaşam biçimini meşrulaştırmak için entelektüel argümanlara ihtiyacınız yoktur. Bu, asla aklınızı kullanmanız gerektiği anlamına gelmez, sadece insanca bir yaşam sürmek için aklınızı kullanmanızın zorunlu olmadığı anlamına gelir. Elbette dil tüm yaşama sirayet eder ve kişinin aklı bunun için elzemdendir ancak bu entelektüelliğin tüm yaşamı aşması gerektiği anlamına gelmez.

Hukuk için, dilin açıklığı ve kararın nihailiği çok önemlidir, çünkü bir davaya öyle ya da böyle karar vermek zorundasınız; ister ceza davası ister hukuk davası ya da her ne ise. Sıradan hayatta, bir şeye mutlak bir kesinlik ile karar vermek zorunda değilsinizdir. Diğer insanlara karşı belli bir şekilde davranmak için bir teori doğrultusunda karar vermeniz gerekmez. Elbette her türlü durumda dilin açıklığına ihtiyaç vardır. Doğal dünyayı anlamak için kesinlikle açıklığa, mantığa ve teori geliştirme kapasitesine ihtiyaç vardır. Ancak bu anlayış, evrensel olarak nihai kanıttan ziyade özel olarak teyit aradığı zaman, geçici, varsayımsal olduğu için ve o ölçüde gelişme eğilimindedir. Entelektüelleşme temayülünün kendisi hem elzem hem de tehlikelidir. Sanırım modern dünyamızda bunun tehlikelerinden ziyade asli niteliğinin çok daha fazla farkındayız ve bu nedenledir ki ben bunu aşkınlığın bir ifadesi olarak görüyorum. O hâlde küfre ilişkin soruya dönmeme izin verin. İnsanlar bazen bana soruyor: Dini eleştirmeye açık mısınız? Ben bu soruya insanların ne söylediklerine, neyi açıkladıklarına, nasıl yaşadıklarına bakarak cevap vermeyi tercih ederim ve din kavramının kendisinin aşkın olarak sunulduğu ölçüde, eleştirel ve dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiği kanaatindeyim. Başka bir deyişle, ben dini eleştirmiyorum, ama *Genealogies*³’te de söylediğim gibi “din” kavramını ve tanımını eleştiriyorum. Daha iyi bir tanım peşinde değilim. İnsanların maneviyat

3 Talal Asad, *Dinin Soykütükleri Hıristiyanlıkta ve İslâm’da İktidarın Nedenleri ve Disiplin*, çev. Ayet Aram Tekin, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

olarak adlandırabilecekleri şeyi nasıl deneyimlediklerini eleştirmiyorum. Ben başka bir şey eleştirel bir gözle bakmakla ilgileniyorum; insanların din dedikleri şeyle ilgili teorileri ifade etmek, örneğin “İslâm’da din ve siyaset zorunlu olarak beraber ilerler!” demek ya da “Şiddetin dinde yeri yoktur!” diye diretmek, onu evrensel- leştirmek için nasıl bir dil kullandıklarına. Yani aşkınlık “dindar olmayan” insanlar için tamamen yok değildir. Aslında, bu tür insanların aşkın olarak kabul ettikleri şeylerin çoğunun (hepsinin değil) tehlikeli olduğunu düşünüyorum, çünkü düşünce ve yaşama zarar veriyorlar.

ŞEYLEŞME, GELENEK VE ZAMANSALLIK

Anladığım kadarıyla sorunun bir kısmı İslâm’ın “şeyleştirilmesinden” (reification) kaynaklanıyor ve bence bu konuda Müslümanlar da en az diğerleri kadar suçlu. 1986 tarihli “The Idea of an Anthropology of Islam” (İslâm Antropolojisi Düşüncesi) başlıklı makaleniz (2009’da yeniden yayımlanan), İslâm üzerine akademik söylemin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. “Antropolojik anlayışın nesnesi olarak İslâm’a, ahlaki benliklerin oluşumu, nüfusların manipülasyonu (veya buna karşı direniş) ve uygun bilgilerin üretimi ile çeşitli şekillerde bağlantılı olan retorik bir gelenek olarak yaklaşılması gerektiğini” yazıyorsunuz. Okuyucularımız için bu yaklaşımın İslâm’ı “şeyleştirmemize” nasıl yardımcı olabileceğini açıklayabilir misiniz?

Öncelikle, o makalede İslâm’dan “antropolojik bir nesne” olarak bahsediyorum, yani antropolojide “İslâm nedir?” sorusuna daha üretken bir şekilde yaklaşmanın bir yolu olarak.

Şeyleştirme mi? “Şeyleştirme” kavramının neden kullanıldığı üzerine düşünmeye değer. Şeyleştirme, şey olmayan bir şeyi (ama “şey” nedir?) şey hâline getirmek anlamına gelir. Şeyleştirmenin pek çok felsefi teorisi vardır -özellikle de Marksist toplum ve ekonomi teorilerinde. İnsanlar İslâm’ın şeyleştirildiğini söylerken ne demek istiyorlar?

Sanıyorum insanların “şeyleşme” kavramına şüpheyle yaklaşmalarının nedenlerinden biri, bu kavramın belli bir tür kapanmışlığı, belli bir tür değişmezliği ve sabitliği ima etmesidir. İslâm’ın “şeyleştirilmesi” ile ilgili endişeler nelerdir? Kavramın değişim olasılığını kapatması ya da çok fazla genelleştirmesi mi? Bu durumda

İmanınızın derin olması için entelektüelliğe ihtiyacınız yoktur. İster Müslüman ister gayrimüslim olsun, insanlara karşı insanca davranmak için buna ihtiyacınız yoktur. Bir kavrama, bir teoriye, hâlihazırda var olan bir yaşam biçimini meşrulaştırmak için entelektüel argümanlara ihtiyacınız yoktur.

alternatifler nelerdir? Bu konuda nasıl konuşmak gerekir? İşte bu yüzden İslâm’a bir gelenek olarak yaklaşmanın faydalı olduğunu düşünüyorum. Gelenek, otorite ve zamansallığa ve bu ikisiyle bağlantılı olarak kullanılan dile ilişkin sorulara odaklanmamıza yardımcı olur. Gelenek fikri, bir gelenek içinde önemli kabul edilen soruları ve argümanları anlamamıza yardımcı olduğu gibi, gelenek hakkında dışarıdan yaratıcı sorular geliştirmemize de yardımcı olur. Bir başka deyişle, “gelenek” çift anlamlı hâle gelebilir: soru sormak için teorik bir çerçeve ve gelişirken bile tanımlanması ve analiz edilebilir ampirik bir olgu şeklinde. Daha önce de söylediğim gibi, mesele kişinin sorguladığı nesneye nasıl yaklaşacağıdır. Bir gelenek olarak İslâm’dan bahsederken “Tüm insanlar bunu yapar ya da buna inanır” demiyoruz. Kendilerini Müslüman olarak tanımlayan herkesin Kur’ân ve hadisleri takip ettiğini (ya da gerçek Müslüman olmak için bunları takip etmesinin zorunlu olduğunu) söylemiyoruz. İnsanların İslâm hakkında farklı bir entelektüel nesne olarak konuşmaya çalıştıkları yerlerde belirli şartlarda gerçekleşebilecek ya da gerçekleşmeyecek belirli bir tür tutarlılığın var olduğu öne sürülmektedir. Bunun kendileri için kayda değer bir mesele olan entelektüelleri, özellikle de antropologları düşünüyorum. Peki, antropolojik bir nesne olarak İslâm hakkında ilginç sorular sormak ve bunu farklı Müslümanlar için “gerçeklik” (“asıl deneyim”) ile birbirine karıştırmamak için ne yapılmalıdır? İnsan kendini İslâm’a bağlı hissedip hissetmemesini, “güçlü bir inanca” sahip olup olmamasını otorite ve zamansallıkla nasıl ilişkilendirmelidir?

İslâmî geleneği, bireysel özneler için olduğu kadar toplumlar için de durumların nasıl olduğunu zaten bildiğimiz salt seküler bir dünyanın varsayımlarını aşan (ve çiğneyen) sorular sormanın bir yolu olarak düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Bu arada, birkaç yıldır mümkün olan her yerde “inançlı” yerine “imanlı” terimini kullanmayı tercih ediyorum. Bu, temelde müminin ne olduğudur, “inançlı” yerine “iman edenler”, güçlü ama genellikle kafa karıştırıcı modern anlamlar kazanmış bir kelimedir. İnançlılar genellikle bir tür özel inanca sahip olan ya da bir şeyi reddeden kişiler olarak düşünülür, oysa “imanlılar” bir ilişkiyi ifade eder ki bu da aynı zamanda modern öncesi, liberal öncesi Hıristiyanlıkta “inancın” daha önceki anlamıydı. Bu, tesadüfen, “inancın” içsel inancın karşısı olarak sadece dışsal davranışa atıfta bulunduğu anlamına gelmez, aynı zamanda bir eyleme atıfta bulunur. Dolayısıyla, dualarınızı ederken niyetin beyan edildiğini düşünseniz bile, bu bir anlamda başlı başına bir tür eylemdir, öğrenmeniz gereken geleneğin bir parçasıdır. Bununla gerçekten inanmak zorunda olmadığınızı kastetmiyorum. Dinî inancın “salt kişiye özel” bir şey olduğu, kamusal alanda (siyasi) iddialarda bulunmadığı sürece kişinin sahip olma hakkına sahip olduğu bir şey olduğu şeklindeki modern düşünceden uzaklaşmak gerekir.

Bu nedenle, İslâmî geleneği, bireysel özneler için olduğu kadar toplumlar için de durumların nasıl olduğunu zaten bildiğimiz salt seküler bir dünyanın varsayımlarını aşan (ve çiğneyen) sorular sormanın bir yolu olarak düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bence geleneği bu şekilde düşünmenin yanı sıra, benim kullandığım gibi, bazı insanların filanca geleneği nasıl takip edip etmediklerini ampirik olarak açıklamak için başka şekillerde de kullanmayı denemeliyiz.

RAKİP SÖYLEMSEL GELENEKLER

Kendi araştırmamda incelediğim şey, İslâm içindeki rakip söylemsel geleneklerin (iki zıt örnek olarak Selefi ve Sufi'yi ele alalım) birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri ve böylece asıl mantıklarının değiştirmek zorunda kalmadan birbirlerini nasıl yeniden şekillendirdikleridir.

Benzer bir şekilde, İslâm ve sekülerizm (diğer iki kutup örneği) çok uzun zamandır birbirlerini yeniden şekillendiriyor ve şekillendirmeye devam ediyor. Birbiriyle rekabet hâlindeki “söylemsel gelenekler” grubu olarak İslâm'ın içinde barındırdığı ve sekülerizmin de bu işin içine dâhil olduğu karmaşıklıklardan biraz bahsedebilir misiniz?

Bence MacIntyre'in çok verimli gelenek tartışması, dünya hakkında düşünmek için yepyeni bir alan açtı ve ben bunu İslâm üzerine düşünürken çok faydalı buldum. MacIntyre yaşayan bir geleneğin tartışma ile şekillendiğinden bahsediyordu ve ben bunu çok önemli buldum. Bir gelenek yaşayan bir gelenek olduğu ve içinde tartışmalar olduğu ölçüde, gelenek için neyin esas olduğu, neyin esasen o geleneğe ait olduğu, bir davranış, tutum, ilke vb. açıklamasının (ister sözlü ister yazılı olsun) o geleneğe ait olup olmadığı ve bağlamının nasıl tanımlandığı konusunda da bir argüman vardır. Bu fikrin kesinlikle merkezî olduğunu düşünüyorum. Hangi metinlerin, anlatıların -kurucu söylemler dışında- geleneğe ait olup olmadığına dair argümanlar, geleneğin özünün ne olduğunu etkileme biçimleri nedeniyle, yaşayan bir geleneğin ne olduğu konusunda kesinlikle merkezi bir öneme sahiptir. Ve bu argümanların bir kısmı da elbette “seküler” olanın kabul edilebilir ya da edilemez bir şekilde ne olduğu üzerinedir. Yine de bir gelenekle ilgili temel bir şey olduğu fikri, tam da gelenek içinde argüman üreten şeydir ve aynı zamanda hem verili geleneklerin içinde hem de arasında müzakere (sadece argüman değil) yapma imkânı sağlar. Farklı ekoller (Hanefi, Şafii, Hanbeli, Maliki vb.) ve Şii ile Sünni, Selefi ile Sufi arasındaki gibi gelenekler, sadece entelektüel olarak birbirlerini değil, aynı zamanda kendilerini ne olmadıklarını referans alarak tanımlarlar. (Bu arada, pek çok Müslüman ülkede meydana gelen karşılıklı husumet ve şiddet olaylarını dehşet verici bulmamın nedeni de budur). Ancak şiddet olsun ya da

olmasın tüm bunları rekabet olarak tanımlayabileceğinden emin değilim. Bir metafor olarak rekabet, insanı yanlış yönlendirebilecek çok fazla ticari yük (örneğin kâr biriktirme) taşır.

Ayrıca, Selefi ve Sufi arasındaki kalıplaşmış karşıtlığın her zaman faydalı olduğundan emin değilim, çünkü bu terimlerin her biri birtakım değişken konuları kapsamaktadır. 19. yüzyılın sonunda Arapça konuşan dünyadaki “selefiler” (Abduh gibi) ile 21. yüzyılın başlarında Mısır’daki “selefiler” (Vahhabilikten etkilenmiş) aynı değildir. Aynı şekilde farklı “Sufi” tarikatları da öyle. Eğer Selefiler ve Sufiler birbirine zıt kutuplarsa, örneğin günümüz Selefileri için önemli bir ilham kaynağı olan ve aynı zamanda bir tarikata mensup olan İbn Teymiyye nasıl anlaşılmalıdır?

Herkes bir dereceye kadar, öyle ya da böyle, bir gelenekle “anlatısal ilişki” diye adlandırdığım bir ilişki içerisindedir ve bu geleneğin sürekliliği ya da ortadan kalkması onun için önemli ya da önemsiz bir konudur. Dolayısıyla, “dindarın” tam da belirli bir geleneği karşılaştığı zorluklarla ilişkili olarak geliştirme ya da reforme etme veya onu savunma -ya da yok etme- girişimlerine dâhil olduğunu söyleyebilirim. Ve bu olasılıklar “seküler” için de geçerlidir. Seküler olan, diğer her şey kadar ruhaniliğin topluluğunun ve alanının bir parçasıdır; yani “bu dünya” her ikisi için de birçok yönden önemlidir. Bazen “başka bir dünyaya” inanç (ya da inançsızlık) sorusuyla karıştırılan şey, kişinin bu dünyaya karşı olan tutumu, onu yaşama biçimidir.

BATI'DA YAŞAYAN MÜSLÜMANLAR

Bati'da ve Batı tarafından Ötekileştirilmek ve Müslüman olmak meselesi uzun süredir devam eden bir mesele. Son zamanlarda üzerinde düşünmeyi faydalı bulduğum şey, Müslümanların kendilerinin bu Ötekilik anlatısını nasıl içselleştirdikleri. Batı'da yaşayan Müslümanlar için bundan sonraki yol nedir?

Bir kişinin Öteki olması, Öteki ile herhangi bir yararlı ilişki kurulamayacağı anlamına gelmez. “Batı”nın kişi hakkında söylediği şeyleri “içselleştirmenin” kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum; bu içselleştirmenin ne şekilde gerçekleştiğine, kişide yarattığı etkiye bağlı. Asıl soru

şudur: Öteki'nin kişinin kendisiyle bağlantılı olup olmadığı ve eğer öyleyse ne ölçüde ve nasıl bağlantılı olduğudur. Wittgenstein'in pek bilinmeyen ve düşündürücü bir ifadesi vardır: “Gelenek insanın öğrenebileceği bir şey değildir; canı istediğinde eline alabileceği bir parça değildir; bir insanın kendi atalarını seçebilmemesinden daha fazlası değildir. Geleneği olmayan ve bir geleneğe sahip olmak isteyen biri, âşık ama mutsuz bir adam gibidir.” Gelenek, Ben'i Öteki'ne bağlama arzusudur. Kişi kendi geleneğinin ne olduğunu, neye ait olduğunu ve hayatına geçerli bir şekil veren şeyin ne olduğunu anladıkça Öteki'ni “içselleştirir”.

Bati'da yaşayan Müslümanlar için ileriye dönük yol nedir? Bu sorunun tek bir cevabı olduğunu düşünmüyorum çünkü Batı'daki Müslümanlar sosyolojik ya da teolojik olarak tek bir homojen grup değildir. Bununla birlikte, Batı ulus devletleri içinde bir azınlık olarak görülüyorlar ve görülmeye de devam edecekler. Ağır silahlı Batılı devletler ve hafif silahlı cihatçılar tarafından uygulanan şiddetin yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda (eğer varsa simbiyotik bir ilişki) Batı'daki Müslüman azınlıklar şüphe ve ayrımcılığın nesnesi olmaya devam edecektir. Bu konudaki meselemiz suçlayacak birini bulmak değil, Müslüman azınlıkların karşı karşıya olduğu hareket alanının kısıtlılığını anlamaya çalışmak olmalıdır. Müslümanların “İslâmî aşırılıkçı şiddeti” önlemeye yardımcı olmak için kendi dinî geleneklerinde reform yapmaları gerektiği yönündeki çok yaygın öneri, Müslümanların tek bir siyasi tebaa oluşturduklarını, tamamen kendi içlerine kapalı olduklarını ve İslâm tarihinde reformun aslında hiç yapılmadığını varsaymaktadır. Cihadizmin etkili bir şekilde kınanmasını sağlamak için teolojik reform çağrısında bulunanlar (özellikle Paris'teki Charlie Hebdo ve Yahudi süpermarketi cinayetlerinden sonra) öncelikle bu olgunun güncelliğini sorgulamalıdır: İslâm geleneği tüm çeşitliliğiyle yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir ve ana akım İslâmî otoriteler bu tür cinayetleri çağlar boyunca kınamıştır. Cihatçılık olgusu neden sadece şimdi ortaya çıktı ve yaygınlaştı?

Kaynak: <https://www.jadaliyya.com/Details/31747>

Çeviren: Senanur YAŞAROĞLU

ESED'LE ARAP NORMALLEŞMESİNDEN KÂRLI ÇIKAN KİM?

İbrahim AL-JABİN

Cidde zirvesinde Esed'le normalleşmeye can atan ülkelerin izlediği değerler dizisi, aynı ülkelerde günbegün inşa edilen rejimlerin yapısıyla tam bir tutarlılık içindedir. “Devlet güvenlik” organlarının varlığının önemini ve gerekliliğini keşfeden rejimlerin, Arap güvenlik devletinin ve onun Suriye'deki Esed rejimindeki en çirkin ve şiddetli örneğinin yıkılmasını isteyen süreçlere girmeleri beklenemez zaten.

Esed ile yakınlaşmaya yönelik bu tür “zaruretlerle” uyanan yeni yönetimler açısından şaşılacak bir durum yok. Peki, durum buyken kendi halklarına bu tür bir mesajdan daha açık nasıl bir mesaj gönderebilirler?

Suriye dersi bir Arap dersidir ve “Arap Baharı” defterinin dü-rülmesi istikrar çağrısı yapan tüm rejimlerin ortak hedefidir. Gereçekleri ise halkların demokrasi talebinin bu istikrarın zıttı, felaketzede Arap Baharı ülkelerini vuran yıkımın birinci sebebi olmasıdır.

Bu nedenle Suriyelilerin sınırlarını aşan strateji, Arap halklarını ikna etme hedefine ulaşmak yahut daha doğru ifade ile bahar, özgürlük ve demokrasi hikâyesiyle “beyinlerini yıkamaktır”. Suudi Arabistan'ın halkına sunduğu “eğlence” baharından veya mahlum başka ülkelerin sunduğu vergi cennetlerinin baharından başka bahar yoktur. Keza cezaevleri baharı ve başka durumlarda ordunun devlet ve toplum üzerinde hegemonya kuruluşuna geri dönmesi baharı gibi.

Bu normalleşmeyi “Suriye üstü” bir mesele yapan en önemli sebepler arasında, Esed'le normalleşme sonrası dönemin verileriyle başa çıkmak zorunda kalan

geniş Arap kitleleri bulunmaktadır. Suriye sahnesini çevreleyen bu ortam, yeni tutumla etkileşim içinde büyük bir role sahiptir ve geçen yıllarda ortaya çıkmayan tepkiler alacaktır.

Mevcut durumuyla Esed rejimi gibi bir rejimle normalleşmeye giren ülkelerin dikkate aldığı son şey bu rejime karşı çıkan Suriyelilerin tepkisidir. Zira Suriyeliler başından itibaren ve zamanla bu rejimlere “faydalı” bölgesel rol oynamayı reddettiler, bu rejimlere -gerek Suriyelilerin tezlerini “yasak” oldukları gerekçeyle kabul etmeyen söylemleriyle uyum göstermeyerek gerekse de bu başkentlerin korktuğu tehlikelere karşı çıkmayarak- destek vermekten kaçındılar. Bu rejimler herhangi bir zamanda muhalefet cephesi içine konulabilecek “Siyasal İslâmî terörizm” dedikleri tehlikeyle savaş sloganı attılar.

Suriyelilerin şu an itiraz ettikleri hususları engellemek için fazla bir şey yapacak genişlikleri yoktur. Bu itirazlar Esed'le Arap normalleşmesidir. Belki “egemenlik” ve hiçbir Arap devletinin içişlerine karışılmaması yönündeki konuşmalar Cidde zirvesinin en önemli sonuçlarındandı ve şu iki hükmü içermektedir: Suriye'nin içişlerine karışmayacağız ve Suriyeliler de bizim içişlerimize karışmasın. Bu sonuç denklemi çözmenin teminatıdır. Oysa Esed rejimi Arap ülkeleriyle ve komşu ülkelerle bu denklemi ihlal ederken bu ülkeler taahhütte bulunmaktalar. Ortada bir barış arzusu yoktur, sadece güvenlik talebi vardır bu rejimlerin.

Bahreyn gibi bir devlet, Bahreyn Hizbullah'ın hücreleri için ale-ni mahkemeler kurdu, Şam'daki Seyyide Zeynep ve Huceyra'da

Şam kırsalındaki kamplarda Suriye istihbaratı eliyle eğitim aldıklarının ispatlanması sonrası bu hücreleri terörle suçladı. Bahreyn Esed rejimiyle şerhlerinden korunma bağlamında ilişki kurabiliyor ve bugün Esed rejimine güçlü şekilde el uzatan ülkelerdendir. Keza Ürdün, Suudi Arabistan ve Suriye'den ihraç edilen uyuşturucu akınından muzdarip diğer ülkeler de bu durumda.

Buna göre Esed rejimiyle Arap normalleşmesi başka ülkelere önce bu ülkelere bir temel ders niteliğindedir. Bu kararlar bu ülkeler Esed'in hayal ettiği gibi Suriye devriminin patlak verdiği 2011 yılından öncesine dönmeyi hayal ediyorlar ancak o vakitten bu yana çok şey köklü biçimde değişti. Bin Selman'ın Suudi Arabistan'ı Suud el-Faysal'ın Suudi Arabistan'ı değil. Resmî *Ukaz* gazetesi Lübnan konusundaki Suudi-Suriye ittifakına işaret ederek “S-S” denklemi manşetine taşıdı. O zamanlar geride kaldı ve geri dönüşü yok artık.

Esed'le normalleşen ülkeler hemen hemen her şeyde ve çevrelerinde meydana gelen dönüşümleri hesaba katmıyorlar. Teknoloji zaman içinde vatandaşların hayatlarının önemli bir parçası hâline geldi. Her vatandaş canlı yayın yapabiliyor. Kendi topraklarına sızmasından korktukları Arap Baharı'na alternatif olarak halklarına vermek için izledikleri eğlence demokrasisini bile sağlayacak bir zihniyet var artık.

(Nedaa-post.com, Suriyeli yazar, 27 Mayıs 2023)

SURİYE VE UKRAYNA CİDDE ZİRVESİ'NDE

Mervan KAPLAN

Suriye ve Ukrayna, coğrafi ve kültürel uzaklıklarına rağmen kaderleri birbiriyle yakından ilişkiliymiş gibi Cidde'deki Arap Birliği çatısı altında buluştular. Aslında iki ülke arasında neredeyse hiçbir bağlantı olmayan alışılmadık oranda bir simetri vardır. Bu simetri, kuruluş tarihi, toplumun bölünmeleri ve yaşadıkları krizin ayrıntıları içinde açıkça görünüyor. Hatta ikisi arasındaki farklılıklardan konuşacak olsak dahi -ki bunlar çoktur- bu farklılıkların ters şekilde birbirine benzediğini görüyoruz. İki ülke Birinci Dünya Savaşı'nın rahminden çıktı. Ukrayna Rus İmparatorluğu'nun, Suriye de Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün sonucudur. Suriye Osmanlı Devleti'nin abasından çıktıktan sonra doğrudan Avrupa (Fransa) işgaline maruz kalırken Ukrayna Sovyet yönetimi altına girdi ve 1991 yılındaki çöküşüne kadar bu yönetimin bir parçasıydı.

İki ülke ayrıca toplumsal çatlaklarının derinliğinde de benzeşmektedir. Ukrayna Rusça konuşan, doğuya Moskova'ya bakan ve kendisini Rus kültür dünyasının bir parçası kabul eden Ortodoks doğusu ile Brüksel'e bakan, kendisini Avrupa kültür sahasının bir parçası gören, Avrupa Birliği ve NATO'yla bütünleşmek isteyen Katolik batısı arasında ciddi şekilde bölünmüştür.

Suriye'de ise bölünmeler bağımsızlık süreci başlarında Şam ve Halep'in dış eğilimleri arasında yoğunlaştı. Şöyle ki Halep coğrafi, tarihî ve ticari sebeplerden ötürü Irak'la daha fazla ilişkiliyken Şam da neredeyse aynı sebeplerden mali ve dinî konumunun yükselmesiyle birlikte Kahire ve ardından Riyad'la irtibatlıydı.

Farklı eğilimlere rağmen o dönemde Şam ve Halep'in seçenekleri Arap orjinliydi (Bağdat, Kahire veya Riyad). Bu çekişme bu başkentlerden biri tarafından finanse edilen darbelere açıkça yansyordu. Suriye ordusu subayları bu darbeleri yapıyordu. Milenyumun başlarından itibaren, Arap rollerinin zayıflaması, Arap olmayan bölgesel güçlerin rollerinin ortaya çıkması ve Suriye'nin mevcut krizine girmeyle birlikte bölünmüşlük, rejimin, halkından kendisine karşı ayaklanan geniş grupları ezmek için İran'dan ve sonra Rusya'dan destek istemesiyle ve buna karşın muhalefetin de rejimin düşürülmesi için Türkiye'den yardım istemesiyle su yüzüne çıkmaktadır. Bu da Suriye'yi modern tarihte benzeri görülmemiş vekâlet savaşı sahasına çevirdi. Şöyle ki Savaş Araştırmaları Enstitüsü Suriye'de 2015 yılında savaşan 82 milletin varlığını istatistiğe dökmüştür.

Ukrayna da kendi geniş çizgileri içinde bu deneyimi yaşadı. Şöyle ki doğu bölgesi Rusya'dan yardım isterken batısı NATO'dan destek talep etti. Bu anlamda iki ülkenin kuşatıcı millî bir kimlik üretmekteki başarısızlığı tescillendi. Yerli çekişmenin taraflarından her biri kendisini sınırların ötesiyle bağlayan bağlar buldu. Bu bağlar ülkesinin evlatlarıyla bağlarından daha güçlüydü. Dolayısıyla Suriyeli millî bir kimlik üretmekte başarısız kalınması daha önemlidir. Zira modern Suriye Ukrayna'daki devletten yaşça daha büyük. İlki 100 yaşını aşarken (1920) ikincisininin yaşı 30'u aşiyor (1991).

Her iki ülke de kaçınılabilecek millî krizi yönetme ve kendilerine zarar verecek kapsamlı yıkımdan sakınma noktasını

Muhammed bin Selman

Zelensky

da daha fazla başarısız olmada âdeta birbirleriyle yarışıyorlar. İlk gününden itibaren farklı bir şekilde yönetilseydi Suriye'deki krizin yıkıcı bir savaşa kayması kesinlikle engellenebilirdi. Şöyle ki taleplerin çitası düşük, insanların gerginliği ve intihar yolunun izlenmesini engelleme eğilimi büyük olurdu. Suriye'deki rejim durumu bu şekilde görmedi. Kendi toplumuna bakışı ciddi bir diyaloga imkân tanııyordu. Bu toplumun bir parçası değilmiş gibi üstünde oturuyor ve yönetiyor. (Efendi hizmetçisiyle diyalog kurar mı mesela?!) Dahası ödünler yolundaki ilk adımın, sonunu getireceği inancı hâkim rejimde. Bu rejimin Mısır, Tunus ve Libya devrimlerinden çıkardığı ders, bu ülkelerin rejimlerinin isyana karşı yeterince güç kullanmadıkları için yıkıldıklarıdır.

Ukrayna'da ise hükümet kendi egemenliğine zarar vermeyecek ödünlere bulunmayarak öldürücü bir hata işledi. Komşularını tehdit eden askerî ittifaklara katılmama sözüne ve tarafsızlık düşüncesine bağlı kalabilirdi. Bunun yerine Ukrayna rejimi kahraman rolü oynama ve Batı'nın kendisini savunmasıyla ilgili gerçekçi olmayan vaadlere bağlı kalma kararı aldı. Batı'nın Ukrayna'yı güçlü şekilde desteklediği doğru. Zira Rusya zafer kazanmakta aciz kaldı ancak Ukrayna'nın, Batı ile Rusya arasındaki hesapları görme savaşında yerle bir olduğu da bir gerçek.

(El-Arabi El-Cedid, 24 Mayıs 2023)

YÜZÜNCÜ YAŞINDA KISSINGER VE ARAPLAR

Emil EMİN

Tek gözlü ve ikincisiyle neredeyse hiç görmeyen ve az işiten kulaklarıyla çağdaş Amerikan siyasetinin babası Henry Kissinger 27 Mayıs'ta 100 yaşına giriyor. İnsanın, dünyanın dört bir yanındaki birçok lider için hâlâ referans olan, siyasi danışmanlık merkezini yöneten, elindeki muazzam deneyimler sebebiyle herkesin kendisine koştığı bu efsanevi adam hakkında yazması kolay mı?

Bismarck'ın necip öğrencisi hakkında konuşmak hiç şüphesiz bağımsız bir araştırmaya ihtiyaç duymaktadır ve Arap dünyasıyla ilişkileri üzerinde durulmayı, ibretler ve dersler çıkarılmayı hak etmektedir.

6 Ekim 1973 sabahı Henry Kissinger, ABD Dışişleri Bakanı'nun geleneksel mekânı olan ünlü Waldorf Astoria Oteli'nin altıncı katında derin uykusundaydı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çalışmaları yeni başlamıştı. Yardımcısı Joseph Cisco, elinde Golda Meir'in Mısır ve Suriye'nin savaşa hazırladığı yönündeki uyarılarını taşıyarak yıldırım hızıyla odasına girdi. Kissinger, hemen Başkan Nixon'u uyandırdı ancak vakit geçmişti ve savaş tekeri süratle dönmeye başlamıştı.

Sonraki yazılarında Kissinger Ortadoğu'yu tanımak için yeterli zaman ayırmadığını söylüyordu. Zira Dışişleri Bakanlığı'na geldiği zaman tüm ağırlığı Vietnam Savaşı'nı sonlandırmak için Paris'teki barış görüşmelerine vermişti. O derece ki kendisi ve başkaları Mısır-Suudi ittifakının önemine vâkıf değildi. Çünkü iyi ilişkileri Başkan Sedat ve Kral Faysal'ı bir araya getirmişti.

Kissinger Ortadoğu'da hızlıca harekete geçmesi gerektiğini gördü. Tüm endişe Arap-İsrail çekişmesinin daha ileri boyutlara varmasıydı. Daha sonrasında NATO ile Varşova paktları arasında bir çatışmanın yaşanması dünya savaşına götürebilirdi. Ancak Arap dünyasıyla bağlantısı sınırlı olduğu hâlde Ortadoğu'ya nasıl yönelecekti?

Kissinger 24 yaşında Amerikan dış politika stratejist düşünürlerin kalesi olan New York'taki Amerikan Dış İlişkiler Konseyi'ndeki araştırmacılar arasında ve tam anlamıyla Amerikan Savunma Bakanlığı'nun kalbi RAND Merkezi'nde yolunu buldu. Richard Haas, Kissinger'e Arap ve İsraililerin fikri ve tarihi hareket noktalarını çizecek gençti.

Kissinger, Kahire ile Tel Aviv arasında "mekik turlarıyla" Arap dünyasını tanıdı. Bu turlar Mısır ile İsrail orduları arasında "çatışmanın sonlanmasına" yol açtı. Bu köşede ayrıntılara yer vermek imkânsız ancak birkaç yıl önce Kissinger'in cevapladığı en önemli soru Ekim savaşı etrafında dönüyordu. Acaba senaryo üzerinde Araplar, İsrail ve ABD anlaşmış mıydı yoksa bu gerçek bir savaş mıydı?

Kissinger'in cevabı Sina'da yaşananların Arapların kazandığı çetin bir savaş olduğuydu. Bazıların iddia ettiği gibi temsili bir savaş değildi. Amerikalıların altmışlı yıllarda çok bahsi edilen Mısır füze programının hâlâ mevcut olması veya Mısırlıların elindeki füze silahlarının İsraili askerlere ve sivillere acı verebileceği yönünde endişeleri vardı.

Kissinger, Başkan Sedat ile telefon görüşmesinde Mısır'ı, savaş sonrası çıkmaza sokacak hatalar yapmamasını istedi: "Savaş yükünü bırakacak ve barış zamanı geldiğinde orada savaş sonrası olacak ve bize ihtiyaç duyacaksınız". Bu tavsiye Ortadoğu'da Araplar ile İsraililer arasında yeni bir dönem ve yeni bir başlangıcın önüne kapıları açacak gibiydi.

Ancak şu ana kadar Sedat'ın cevabı konusunda tarihçiler bölündüler. Sedat Kissinger'e Mısır'ın savaşı genişletmek niyetinde olmadığını bildirdi. Bazıları bu açıklamayı savaş bitmeden önce savaşın sırlarını sızdırmak şeklinde değerlendirdi. Bazıları ise hava gücüyle temsil edilen İsrail'i Mısır'ın derinliklerini vurmaktan alıkoyma girişimi olarak gördü.

Sonrasında Sedat'ın "dostum Kissinger" ifadesi çok meşhur oldu. Çoğu Mısırlı Sedat'ı ayıplayarak Yahudi Kissinger'la dostluk kurmakla suçladılar. Oysa Kissinger'in adil ve affedici Tanrı'dan mağfret talep etmeyen bir laik, dahası Alman Yahudi geçmişinden uzak kalması sonrası dinî inançlarının tamamen silindiği gerçeğini kaçırdılar. Ünlü Amerikalı diplomat Martin Indyk'in dev eserine *Oyunun Us-tası Henry Kissinger ve Ortadoğu Diplomasi Sanatı* bakılabilir.

Geçen onlarca yıl boyunca Kissinger Ortadoğu'yu şahin gözlerle izledi ve bu yüzyılın ikinci on yılının başlarında yani hileli Arap Baharı zamanında açıklama yapmaktan geri kalmadı. Kissinger,

devrimleri demokratik ve tarihî devrimler olmak üzere ikiye ayırdı. Buradan hareketle Arap dünyasında yaşananların ikinci tür devrimler olduğunu, bunların devamında yaşananlardan sadece aşırılıkçı akımların istifade edeceği bir yıkımın geleceğini belirtti.

Kissinger, Obama yönetimini çok sert şekilde eleştiriyordu ve belki kindardı. Bu yönetimin, özellikle de dış politika bağlamında teknik yönlerle başa çıkmakta usta olduğunu ancak belirli hedeflere sahip gelecek strateji belirlemede aciz kaldığını dile getirdi. Kissinger Washington'un Ortadoğu'da ağır kayıplarına sebep olan Obama politikalarının yanlışlığını çokça ortaya çıkarıyordu. Bu politikaları şöylece yorumluyordu: "Obama'nın dış politikalarına büyük oranda güven duyan veya hedeflerini açıkça anlayan birileri olduğunu sanmıyorum."

Dahası Kissinger "kulisler arkasında yönetim" diye bilinen ünlü politikasına karşı defalarca Obama'yı uyardı ve kendisine Arap dünyasındaki Amerikan dostlarını muhafaza etmesi gerektiğini çokça tavsiye ederek, bırakacağı her nüfuz karesini Rusya ve Çin'in hemen dolduracağını vurguladı. Yalnız Obama'nın duyacak kulakları yoktu ve görünen o ki Beyaz Saray'ın mevcut sakinleri de onun yolunda yürüyor.

Kissinger'in tarihî bir miras olarak bırakacağı en önemli ifadelerden biri de onun şu sözüdür: "Büyük liderler iç görü ve cesaretle karakterize edilir ve sorunun özünü anlarlar. Diğerlerine gelince sadece semptomları fark ederler. İnsanlığın geleceğine karar verenler olaylar değil liderlerdir." O hâlde Kissinger kimdir? Özetle derin kuyuya atılmış bulmaca içinde sırra bürünmüş gizemli bir adamdır.

(www.alarabiya.net , 15 Mayıs 2023)

ORTADOĞU'NUN DÖNÜŞÜ

Semir ATALLAH

Yıl 1995 Londra'da Darü's-Saâi Yayınlarından *Doğunun Generalleri* adlı kitabım yayımlandı. Önsöz, Ortadoğu'yu tanımlama çerçevesinde 58 sayfaydı. Önsözün özeti her imparatorluğun başkenti bu bölgeye kendi coğrafi ölçeğinden baktığıydı. Paris ve Londra açısından "Yakın Doğu", Washington açısından "Ortadoğu"dur. Fransız ve Britanya haritalarında Mısır, Suriye, Filistin ve Lübnan'ı içerir bu bölge. Askerî kolejde onaylanan Amerikan haritasında ise Türkiye, İran ve Pakistan'ı içerir.

Aynı coğrafya ve kesişen tarihin dışında Kuzey Afrika veya Arap Mağrip yahut Uzak Mağrip kaldı dışarıda. Sonra zamanın özeti ve bağların derinliğinin göstergesi olarak genişletilmiş bir adlandırma. Zira Filistin sırf Afrika tarafında kaldıkları için nasıl Cezayir ve Tunus'un da "sorunu" olmasın ki?

Cidde'deki Arap Birliği bizleri bir kez daha Ortadoğu'ya götürdü: Hâlihazırdaki tartışma bir yana İran ve Türkiye "sorunun" esaslı parçası konumunda. Arap dünyası Türkiye'deki seçimleri kendi ülkelerindeki yerel seçimler gibi takip ediyor. Zirve İran rolünün iç içe geçmişliğini önemli ve çözülmüş bir mesele şeklinde ele alıyor. Zirvenin sahibi bölgeye

yeni siyasi fikrin başlangıcını ve söylemlerden arınmış pratik geleceğe dönük bir ortaklığı yayıyor.

Bu, Condoleezza Rice'ın hayal ettiği ve aşırı "yeni muhafazakârların" planını yaptığı "Yeni Ortadoğu" değil. Rice'ın Ortadoğu'sunun kuralı, temellerin ve bağların parçalanması, halklara ve milletlere Irak Yüksek Komiser Paul Bremer ve ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'le temsil edilen acımasız bakıştır.

Cidde zirvesi Ortadoğu'nun güvenliğini ve sınırlarını genişletti. Zirve yedi devletle ve daha sakin ve müreffeh bir dünyaya doğru geniş bir yol açmak isteyenlerle açık bir sözleşme imzalar gibiydi. Prens Muhammed bin Selman zirveyi büyük devletler arasında kapsamlı, tarafsız bir resim çizerek hazırladı, kökleri derin, uzun vadeli bir projenin yansımaları hâline getirdi. Kapıyı herkese açtı ve "kişi arzularını değil, çabasını hayra götürmek zorunda artık."

Şimdi Cidde zirvesi sonrasının dünyasına girdik. Her devlet ve taahhütleri, her halk ve istedikleri söz konusu artık. İnsanlar sadece iyi niyetlerin kazanmasını umabilirler. Bu da niyetler gerçekten dürüst olursa hiç zor değil.

(Eş-Şarku'l-Avsat, التنقيح الأوسط، 26 Mayıs 2023)

SUUDİ ARABİSTAN BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ İTTİFAKI DAĞILIYOR MU?

Hamid Ebu EL-İZ

Birleşik Arap Emirlikleri Başkanı Muhammed bin Zayid Al Nahyan'ın Suudi Arabistan'daki Arap Birliği zirvesindeki yokluğu Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Suudi Arabistan ittifakının geleceği, bu ittifakın dağılmasının içyüzü ve rekabet düzeyine dönüşümü etrafındaki büyük soru işaretlerini tekrar gündeme getirdi. Bazı medya çevreleri Bin Zayid'in zirveye katılmamasını ülke dışında Avrupa turunda olmasına bağladılar ancak işin aslı, iki devletin topladığı zirvelerde Suudi Veliht Prensi Muhammed bin Selman ve Muhammed bin Zayid'in karşılıklı katılmayışının bir hakikat ve iki ülke arasındaki derin anlaşmazlıkların yüzeye çıktığının açık göstergesi olduğuna işaret ediyor.

İki Arap devleti arasındaki ittifakın dağılma ihtimalinin tarihsel kronolojisine dönecek olursak bu ittifakı su yüzüne çıkaran Yemen krizinin ittifakı dağıttığı görülüyor. Yemen'de Husileri vurmak için ittifak kurduktan sonra BAE yaklaşımı Suudi yaklaşımından farklılaştı ve BAE Yemen sahillerini ve Sokatra adasını kontrol

altına almaya çalıştı, Yemen'de Güney Geçiş Konseyi'ni destekledi. Ayrıca BAE 2020 başlarında Yemen'de ortaklığı bıraktığını açıklarken Suudi Arabistan bu adımları, birinci derecede Yemen'deki müdahalenin temellerine ve hedeflerine zarar veren tek taraflı adımlar olarak gördü.

Bazılarının Suudi-BAE ilişkilerine dair analizlerinde görmezlikten geldiği kaçınılmaz bir hakikat var. O da her iki ülke ekonomisinin dinamiklerinin petrole dayanma noktasında büyük ölçüde birbirine benzemesi. Keza iki ülkenin yönetimleri gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye ve dev ekonomik projeleri finanse etmeye çalıştı. Bir yandan Suudi Arabistan'da NEOM projesinde veya Muhammed bin Selman'ın 2030 vizyonunda yaşadığı gibi, diğer yandan Abu Dabi'nin BAE'yi ticari alışveriş merkezine dönüştürme, limanların önemine dikkat çekme ve yabancı şirketleri merkezlerini BAE'ye taşımaya teşvik etme çabaları. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkinin doğasını sıfır denklemine kadar değiştirdi. Şöyle ki BAE'nin ekonomik

ve dış politikalar alanındaki kazandıkları Suudi Arabistan'a aynı düzeyde ve tersi yönde zarar anlamına gelmektedir.

Resmî zirvelere dönecek olursak Muhammed bin Zayid Çin Devlet Başkanının Suudi Arabistan'da katıldığı zirvelerde yoktu. Bunun üzerine Veliht Muhammed bin Selman BAE'de altı ülkenin devlet başkanlarını -BAE, Katar, Bahreyn, Umman, Ürdün ve Mısır- bir araya getiren zirveye katılmamıştı. BAE buna, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan ve Irak'ı Suriye'nin Arap Birliği'ne dönüşü sorununun çözümü için Ürdün'de bir araya getiren Amman zirvesine katılmayarak misilleme yaptı.

Zirvelerde ve iki ülkenin resmî katılımlardaki diplomatik temsil seviyesinin düşürülmesinin ötesinde Suudi Arabistan tarafından BAE'ye karşı ortaya çıkmaya başlayan yeni bir medya söylemi mevcut. Bu söylemin başını bölgesel sahada başta Süleyman el-Ukayli olmak üzere iyi bilinen Suudi bir grup gazeteci çekiyor. BAE'de de karşı medya söylemi kendini gösteriyor.

Özellikle de petrol keşifleri sonrası iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları su yüzüne çıkıyor ve bu anlaşmazlıklar BAE-Suudi Arabistan sınırı arasındaki mal geçişlerine yansdı. Zira el-Guveyfah sınır bölgesi benzeri yaşanmamış tır krizine sahne oldu ve Suudi sınır muhafızlarının geçmek için gerekli izinleri vermeyi reddetmesi sonrası sınırda yüzlerce tır yığıldı.

Nihayetinde son yıllarda BAE ve Suudi Arabistan aralarındaki anlaşmazlıkları kapalı kapılar ardında tutabildi ancak iki devletin yaptığı resmî zirvelere liderlerinin katılmamaları, Yemen, petrol ve sınır konularındaki artan anlaşmazlıkların tümü ittifakın dağılmasına ve bu ilişkilerin bölgesel ve iktisadi egemenlik rolünde rekabet etme düzeyine evrilmesine işaret ediyor.

(arabi21.net, 21 Mayıs 2023)

BİZ ARAPLAR VE TÜRKİYE SEÇİMLERİ

Muhammed KERİŞAN

Son Türkiye seçimlerinde Arap kamuoyunu bölen iki akım ortaya çıktı. Arap kamuoyu seçimlerin gelişmelerini sanki kendi evi içinde yapıyormuş gibi ve sanki parlamentodan önce cumhurbaşkanlığı sonuçları kendi günlük hayatına ve maişetine doğrudan yansıtacakmış gibi hamesetle takip ediyor.

Tabii ki bu seçimleri veya diğerlerini özel dikkatle takip etmekte bir beis yoktur ancak bu seçimlerin gerek sosyal medya gerekse de diğer platformlarda Arap kamuoyunun bir parçası hâline gelmesi ve Arap kamuoyunun Türk toplumunun had safhadaki kutuplaşmasının adeta bir parçası olması garip.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan karşıtı olan akım sanki bu adamdan kişisel bir intikam alıyormuş gibi tüm ağırlığını verdi. Bu kitle Erdoğan'da gördüğü kusurları saymaya başladı. Hatta o derece ki Türklerin uzun yıllar boyunca Erdoğan'ın iktidarda kalmasını nasıl kabul ettiğini garipsiyor ve bu adamı devirmeleri gerektiğine kanaat getiriyor. Bir arkadaşım bana yaşadığı Arap başkentinde kendi mahallesinde sırf Erdoğan'ın oy oranı yüzde 50'inin altına düştüğü için sevinç naraları atıldığından ve kornaların çalındığından bahsetti.

Bu karşıt akımda yaklaşımlar birbirine karışmış ve tam bir kaosla iç içe geçmiş durumda. Erdoğan bu akım açısından "kötü ve şirret". Zira bu adam çeşitli Arap devrimlerini ve sahnenin önünde yer alan İslâmcı hareketleri desteklemiştir. Yahut özellikle de Beşşar Esed'e veya Mısır'da merhum Muhammed Mursi'yi deviren askerî darbeye yahut Libya'da Trablus'taki meşru hükümeti

desteklemek için güç gönderecek kadar Halife Hafter darbesine, Mısır ve Körfez komşuları tarafından Katar'a yönelik ablukaya karşı olmuş...

Bu akımın bir kısmı neredeyse tamamı bu adama karşı seferber olmuş Batı medyasıyla birlikte -sanki kendi ülkelerinde benzersiz bir demokrasi cenneti içinde yaşıyorlarmış gibi- Erdoğan döneminde despotluk kategorisine yerleştirdikleri konulara yoğunlaşıyorlar. Oysa kendi ülkeleri yetersiz ve komik seçimlere sahne oluyor ve bu seçimlerde yüksek boykot oranları Türkiye'deki seçimlere yüksek katılım oranı derecesinde. Dahası bazılarının ülkeleri kesinlikle böyle bir seçim görmemiştir, görmüşse de açık şaibeler seçim sonucunu belirlemektedir.

Bunun tam karşısında Erdoğan için coşkusunu ortaya koyan ve hatta bazen bu hususta aşırıya kaçan bir başka akım görüyoruz. Esasında kendi topraklarında yapılmayan bir seçime yönelik bu coşku kabul görmemelidir. Bu kimselerden hiçbiri Erdoğan'la ilgili tek bir eleştirel gözlem ortaya koymamaktalar. Hatta bu coşkudan, yanlış ve doğru yapan bir siyasetçi değil de masum bir şahısla karşı karşıya olduğunuzu düşünüyorsunuz. Burada örneğin rakibi Kılıçdaroğlu kazanırsa kendi ülkelerine gönderilmekten veya özellikle de Arap karşıtlığı dalgası ile birlikte kendilerine karşı hummalı bir kovuşturma sürecinin başlamasından korkan Suriyeli sığınmacılar kınanamaz. Ancak çoğunluğu Arap ülkesindeki İslâmcılar sıkıntılı günlerinde yanlarında durduğu için Erdoğan'a dua ediyorlar. Keza Erdoğan 20 yıl zarfında başarılı bir modelken Arap İslâmcıların

deneyimleri patlatıldı ve birkaç yıl içinde heba edildi.

Belki ilk akım bir rahatsızlık oluştururken ikinci akım ise geleceğe yönelik endişeye götürüyor. Ancak her ikisi de kendi savaşı olmayan bir savaşın tozunu yutmaktalar. Erdoğan'ın kazanması birinci akımın kitesinin canını sıkacaktır ancak keza ikinci akımın kitesini de Erdoğan kazanmazsa zor yıllar bekleyecektir. Ancak burada fark, Erdoğan karşıtı birinci akımda meselenin saf ruh hâlinin yansıtılması, Erdoğan taraftarı ikinci akımda ise saf çıkarıcı görünmesidir. Her ikisi de bu derece nefret veya muhabbet göstermekte hata etmiş olabilirler.

İki akım bu seçimlerin biz Araplarda değil Türkiye'de yapıldığını, Erdoğan ve rakiplerinin Arapların değil, Türk seçmenin sevgisini kazanmaya çalıştığını, bölgesel ve uluslararası uzantılarına rağmen Türk iddiaları ve sorunlarına yönelik olduğu gerçeğini unutmuyorlar. Bu ilginç seçimleri sadece Türk halkının kendi geleceğini belirleyeceğine olan yüksek bir inançla takip etmek en uygunuydu. Büyük oranda bir rekabet ve katılımı seçimlerin yapılmasının Türkler için bir şeref ve onur olması yeterlidir.

Bu siyasi çekişmenin tozunun dinmesi sonrası her iki akım da kendi önceki siyasi ve hayati sefaletleriyle yüzleşirken Türkler ise her şeye rağmen kendilerini bölgesel bir güç ve uluslararası aktör olarak dayatma yolunda ilerlemektedirler.

(El-Kuds El-Arabi, القدس
Tunuslu yazar, 17 Mayıs 2023)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

YAPILAN HALK OYLAMASINDA (REFERANDUMDA) TOPLUMUMUZ TARİHSEL MİSYONUNA SAHİP ÇIKTI

— MUSTAFA AYDIN —

C umhurbaşkanlığı ikinci tur oylaması tam bir referandum mahiyetinde gerçekleşti. Yüzde doksanlar gibi yüksek düzeyde bir katılım sahne olan oylamada sağduyu galip geldi. Katılımın yüksekliği, bazılarının ileri sürdüğü gibi sistemimizin oturmamışlığı ile değil, aşağıda söz konusu edeceğimiz üzere bu toplumun, yaşadığı sistem üzerine artık bir söyleyeceğinin bulunmadığı ama rejim üzerine duyarlılıklarının varlığı düşüncesi ile açıklanabilir. Amerikalı ünlü siyaset bilimci C. Wright Mills'in dediği gibi mesela demokratik bir ülke örneği kabul edilen ABD'de artık halk iktidar seçkinlerine elinin ermediğini görmekte ve işi oluruna bırakmış durumdadır. Onun için de kitle artık ülkeyi kimin yönettiğini düşünmemekte ve seçime katılım yüzde 50'lere inmiş bulunmaktadır. Artık Türkiye'de seçimler, yarım yüzyıl önce Raymond Aron'un dediği gibi ön tarafta sandık başında kıran kırana seçimlerin yapıldığı, arkada askerlerin mevzilendiği bir üçüncü dünya ülkesi değildir. Öyle oğul Bush seçimindeki gibi önceden belirlenen adayı kazandırabilmek için bazı yerlerin oyları üç kere sayılmamaktadır. Ülkemizde dünyaya örnek sağlıklı bir seçim yapılmış, tartışmasız bir sonuç da elde edilmiştir.

REFERANDUMUN MAHİYETİ

Yapılan işi iktidar belirleyici bir siyasal seçim değil, bir halk oylaması (bir referandum) şeklinde nitelememizin sebebi önemli bir konuda çoğu kere iki şıkkı indirilmiş bir oylama olması sebebiyledir. Gerçekten de burada seçim iki cephe, sosyolojik bir ifadeyle örgütsel değil, kategorik iki parti arasında olmuştur. İkisinin de kendilerine özgü bir *ethosları* (ideolojileri)

vardır ve siyaseten asıl sorun da bu ethosların toplumla ilgileri, kabul durumlarıdır. Söz konusu oylamada seçmen kitlesi kendisine uygun düştüğüne inandığı görüşü tercih etmiştir.

Her ne kadar birileri sonucu, tüm devlet imkânlarının kullanıldığı zayıflatıcı bir başarı diye nitelendirse de Erdoğan'ın temsil ettiği toplumun tarihsel misyonu için içinden zaferle çıkmıştır. İç ve dış geniş bir cepheye karşı verilmiş bir mücadelenin sonucu olması bakımından da ayrıca takdir ve tebrike layıktır. Gelinek nokta da hedeflenen şeyin imkânların kullanılmasına değdiği belirtmeliyim. Ancak bu noktayı daha bir anlaşılır kılabilmek için önce işin görünen kısmından bahsetmekte yarar vardır.

Bilindiği üzere oylamaya AK Parti başkanlığında MHP, BBP, YRP, HÜDA-PAR ve DSP partilerinden müteşekkil Cumhur İttifakı ve CHP başkanlığında İYİ Parti, DEVA, Gelecek, SP, DP ve HDP partilerinden oluşan Millet İttifakı katılmıştır. İttifakların felsefesini benimseyenler de dışarıdan destek vermişlerdir. Sözelimi faşizan düşüncelere sahip Ümit Özdağ göçmenlere karşı tutumunu CHP'de görürken, Sinan Oğan Cumhur İttifakı'nın teröre karşı duyarlılığını paylaşmıştır. Tabi bizim burada asıl üzerinde durmak istediğimiz nokta hemen herkesin yüksek bir değer atfettiği bu seçimin asıl sebep ve sonuçlarıdır.

Seçimin sonuçlarını iktidarın söyleminden daha öncelikli olarak muhalefetin söyleminden hareketle analiz edebiliriz. Muhalefet pragmatist bir tema kullanmıştı: Büyük bir geçim sıkıntısı var, toplum büyük bir enflasyon olayı yaşıyor, piyasa altüst olmuş, kitle açlık sınırının

altında bir hayat yaşıyor. İktidarın başımıza bela ettiği Suriyeliler bu ortamda ekmeğimize ortak oldu. Hatta bazıları bu işi daha ileri götürerek ortalıkta terör estiriyorlar. Çoluk çocuk akşamları sokağa çıkamaz, markete bile gidemez hâle geldi. İktidara gelirlirse bunları derhal kapı dışarı edeceklerini söylediler. Buna karşılık PKK, FETÖ, gibi terörist gruplara kucak açacaklarını, hapishanelerde yatanları hukuki, istisnai hiçbir ilke vazetmeden bırakacaklarını ilan ettiler. PKK liderlerinin destek beyanlarına hiçbir kayıt koymadılar, hiçbir eleştiriye tabi tutmadılar.

Ülke için yapılan hiçbir altyapıyı onaylamadılar, TOGG'un fabrikası yok, uçağa ihtiyacımız yok, Karadeniz'den gaz, Gabar'dan petrol çıkmadı gibi evlere şenlik laflarla alay ettiler, millî duyguları hafife aldılar, cumhuriyet tarihinin dış politikadaki en başarılı icraatlarını bir olumsuzluk şeklinde algıladılar. Türkiye düşmanlıkları tartışılmayacak kadar açık ülkelerle iş birliği içinde ülkeyi yöneteceklerini açıkça ilan ettiler. Ülkeye karşı dıştan ve içten bir tabya oluşturuldu ve buna karşı hiçbir şey yokmuş gibi davrandılar. Bu ciddi gözükten gerekçelerle Millet İttifakı'nın üyeleri ülkeyi kökünden sallayıp büyük bir üstünlük sağlamayı beklediler. Hatta Cumhuriyet'i kökten değiştirebileceklerini söylemekten çekinmediler. Ama umutlarına karşılık ciddi bir mağlubiyet yaşadılar.

Mağlubiyet, bu önemli etkenlerden daha önce likli olarak yükselen milliyetçiliğe yan çizmelerine bağlandı. Muhalefet milliyetçiliğe önem vermemeyi bir gerçek kabul etti, hatta ikinci seçim için bu gerekçe üç beş laf, birkaç sloganla halledilebilirmiş gibi milliyetçi bir söylem oluşturmaya çalıştı. Yine çok önemli sayabileceğimiz bir tema, pahalılık sorununun çok da belirleyici bir tema olmadığı ortaya çıktı. Başka bir ifadeyle insanımızı içinde yatıp kalkacağı iyi bir mağara, önünde iyi otlak talebinde zoolojik bir varlık görüp toplumumuzun uçağa değil, soğan-patatese ihtiyaç duyduğunu söyleyenler yanlışlarının altında kaldılar. Ekonomi önemli bir konudur ama insanımız her zaman toplumunun bekasını öncelemiş, sırf bir zoolojik varlık olmadığını göstermiştir.

TOPLUMSAL BEKA SORUNU VE PARTİLER

Aslında yükselen milliyetçilik değil, bir süredir iktidar tarafından dillendirilen ve farklı kesimlerin de kullanageldiği toplumsal beka sorunu. Şüphesiz Allah'tan başka baki yoktur, toplumlar da baki değildir, ancak insanlık tarihi boyunca önem verilene süreklilik anlamında bir toplumsal beka sorunu vardır. Sosyolojinin önemli isimlerinden Durkheim'a göre toplumlarda düzen ve onun bekası her şeyin üzerindedir. Düşünüme göre mesela enseste karşı uygulanan katı ceza bu düzen tutkusunun bir ürünüdür. Baba-kız, anne-oğul, kız ve erkek kardeşler arasındaki evlilikten dünyaya gelecek bir çocuk, kim kimin nesidir bilinemez hâle getirir, sosyal düzeni altüst olur, toplum böylesi kafa karışıklığına sebebiyet veren bir sapmayı kabul etmez ve böyle bir davranışı asla cezasız bırakmaz. Millî duygularla oynamak, teröre destek çıkmak, dış saldırılara çanak tutmak, toplumun en önemli kültür kodlarıyla oynamak ciddi toplum karşıtlıklarıdır. Bu tür işler, sosyolojide en güçlü yaptırımlara sahip normatif olgu olan töre ihlalidir. Töre ihlallerini toplum ihanet şeklinde nitelendirir. Toplum geneli anomi gibi ciddi bir zaaf geçirmediği sürece bu ihlale taraf olmaz.

Gerçekten de terörle iş birliği, sığınmacılara karşı gösterilen faşizan tepki, dışarıdan saldırılara karşı duyarsızlık, macera arayışından duyulan kaygı, ülkenin bağımsızlığına karşı kayıtsızlık, sanki bu ülkenin insanları değilmişçesine devlet ve kurumlarına karşı saldırı vb. toplumu, muhalefetin bir beka sorununun olmadığı kanaatine götürmüştür. Doğal türden bir milliyetçilik karşıtlığı da bu olgunun unsurlarından sadece birisidir. Ülkemizde, milletini sevmek ve

geleceğini düşünmek anlamında naif bir milliyetçilik duygusu ve hepsi aynı yere gitmeyen yüzde 20'lik bir milliyetçi oy oranı her zaman vardır. Ancak bana göre toplumun milliyetçilik duyarlılığı daha üst bir olguya dayanmaktadır ki bu, yaygın kullanımıyla toplumsal beka, benim ifademle tarihsel misyondur. Tabii bu milliyetçilik, muhalefet liderlerinin tabiri caizse milliyetsizlik içeren tüm konuşmalarının üzerine 'biz de milliyetçiyiz' lafıyla telafi edilebilecek bir konu değildir.

Seçim Cumhur İttifakı'nın kazanmasıyla bitmiştir ama üzerinde durulması gerekli önemli ve genel noktalar vardır. İşin gerçeği ülkenin oturmuş partilerinin oylarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Genelde yükseliş ve düşüşlerin ötesinde ortalama, AK Parti'nin oy oranı yüzde 35, CHP'nin yüzde 25, MHP'nin yüzde 12, HDP'nin 10 oyu bulunmaktadır. Bunun dışındakilerin aşağıda söyleyeceğim nedenlere bağlı olarak sabit bir oyları yoktur. Hatta İYİ Parti başta olmak üzere DEVA, Gelecek, SP vb. gibi partilerin sadece sabit bir oyları yok değil, fiilen gelecekleri de yoktur. CHP'nin geniş bir kararsız kesimden aldığı yüzde 20 ödünç oyla 45'i yakalayabilmesi bir başarı sayılabileceği gibi AK Parti'nin yedeğine sadece ortalama yüzde 15'lik bir kitleyi çekebilmesi, üzerinde düşünmeleri gerekli bir başarısızlık konusudur.

Burada muhalefet başta olmak üzere 'açlık sınırının altında yaşıyoruz', 'Suriyeliler elimizdeki ekmeği aldı' diyen faşizan manipülasyonlarla hareket eden bir kesimin anlamada zorlandıkları bir nokta vardır. Ülke ve değerlerini her zaman bu basit söylemlerin üzerinde tutan geniş bir kesim vardır ve ülke bunların özverileri üzerinde yükselmektedir. Boğazdaki yalısında yaşayan bir dönemlerin ünlü bir köşe yazarı 28 Mayıs akşamını şöyle anlatıyor: "Yahılardaki olağanüstü sessizlikten anlıyorum ki toplumun varlıklı seçkin bir kesimi derin bir hüznün yaşıyor. Arkada daha iç kesimlerde yoksul diyebileceğim kesim büyük bir coşku içinde havaya fırlattığı maytaplarla Erdoğan'ın zaferini kutluyor. Sanırım Türkiye gerçeğini bundan daha iyi açıklayacak bir tablo olamaz."

Yazar aslında argümanı iyi seçmiş ve gerçekten Türkiye'yi çok iyi açıklayan bir tablo çizmiş. Ama bu güzelim tabloyu okumakta sıkıntı çe-

kiyor. Sonuç onun dediği gibi yararını zararını bilmeyecek kadar cahil bir toplum kesiminin varlığı değil, toplumun bütün nimetlerinden yararlanan ama her hâlükârda onun geleceğinin önüne engeller çıkarmaya çalışan bir zadedân sınıfının varlığı ve hâletiruhiyesidir. Bu kesim enflasyondan etkilenmediği gibi terörden göreceği bir zarar, mücadeleden elde edeceği bir yarar da yoktur. PKK ile oluşacak düzende yaşadığında da onun o yalıda ki hayatı hiçbir zarar görmeden devam edecek. Halk çoğunluğunun yanında yer alıp, Erdoğan iktidarını onaylaması tabiri caizse hem rizikolu hem de füzuli bir iştir.

Seçimlerin en önemli sonuçlarından birisi şüphesiz partiler düzenindeki değişim olacaktır. Şimdilik acil bir değişim problemiyle karşı karşıya değil ise de iktidarı temsil eden AK Parti için bir sorun yok değildir. Yükseltme gereğine rağmen başlangıçlardaki yüzde 35'lik oyunda duruyor. Çeyrek yüzyıllık gelişmeyi de göz önünde bulunduran yoğun hizmetlerin ötesinde başkaca bir şeyler yapmak zorundadır. Yeni oluşumlar bu ihtiyacı daha erkene alıp acil hâle getirebilir. Hemen pek çok yorumcu bir mağlubiyet yaşayan CHP'de olabilecek değişiklikler üzerine yoğunlaşmış bulunmaktadır. Başkan değişikliği de dâhil bu gelişmeler Türk siyasal hayatında köklü bir değişiklik olamaz. Çünkü kemikleşmiş yüzde 25'lik bir oy ile CHP hep vardır ve iktidar olmadan da bir misyonu temsil etmektedir. Partilerin varlığı ve özellikle sürekliliği için önemli olan toplum (veya ana kesitleri) nezdinde bir misyona sahip olmasıdır.

TARİHSEL VE TOPLUMSAL MİSYON

Yazılarımda sık sık üzerinde durduğum tarihsel ve toplumsal misyon (genel anlamda ideoloji veya sosyolog Weber'in deyimiyile ethos), toplumların derinliklerinde süregelen, başta din olmak üzere, etnisite, tarih şuuru, diğer insanlarla ilişki değerleri, vatan kavramı, bayrak gibi semboller, vb. bileşkesinde ortaya çıkan toplumsal bilinçtir. Bu bilinç (ekonomik göstergeler ve mesela enflasyon değil), toplumun veya ana kesitlerin varlık sebebidir. Bir millet için gerekli olan bu olgu bir bakıma Sosyolog Durkheim'ın ulus için yaptığı "Dini bir, dili bir, ülküsü bir, vatanı bir vb.)" tanımına benzemektedir. Ancak bu tanım, bir milletin tarihsel misyonuyla aynı değildir. Bu, ulusun varlık ilkeleri olan kalıplar

tarihsellik misyon öğeleriyle aynı olsa da çoğu kere iktidar seçkinleri tarafından uydurulmuş yapay şeylerdir. Etnisite, tarih, din vb.'nin hiçbirisi doğal hâliyle değildir; mesela bu bağlamda Türk ulusunun tarihi Osmanlı değil, Etiler, Sümerlerdir; din, Arap etiketli İslâm değil, yeniden şekillendirilmesi gerekli bir ulus İslâm'ı, Türk Müslümanlığıdır; onaylanan bir dil vardır ve diğerleri meşruiyet dışı korsan dillerdir, vb.

Bu geldiğimiz noktada toplumların, kimliğine de bağlı iki misyonlarının olduğunu söyleyebiliriz: Tarihsel misyon, güncel misyon. Tarihsel misyon dünden bugüne süregelen toplumsal eğilimdir. Bu misyon gününbirlik değişiveren bir şey değildir. Üstü küllenir ama kaybolmaz, Kemal Karpat'ın dediği gibi toplumun derinliklerinde bir "özlem" şeklinde yaşar ve kendini açığa vurabileceği şartları bulduğu zaman ortaya çıkar. Güncellenir ama özü değişmez. Güncel misyon ise çoğu kere yönetici seçkinler tarafından belirlenir. Özellikle bir kültür emperyalizminin etkin ve egemen olduğu dönemlerde bu seçkinler, bu dış kültürden de yararlanarak toplumu zorunlu biçimde yeniden yapılandırır ve bunu bir siyasal nüfuz aracı olarak kullanırlar. Tarihi bilgilerimize göre biz bu sorunu ilk defa Cumhuriyet döneminde yaşamadık, geçmişte Türkler zaman zaman Çin kültürünün hegemonyası altında paradoksal bir misyon benimsediler, yegâne rakip ve hatta düşmanları olan Çinliler gibi düşünmek ve yaşamak, toplumsal hayatlarının bir belirleyeni oldu.

İstiklalini kazanmış Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra bir istikbal sorunu olan tarihsel misyonu reddedilmiş, bunun yerine kısaca "çağdaş laik cumhuriyet" şeklinde nitelenebilen yeni bir misyon inşa edilmiştir. Bu kavramların her birinin elbette genel geçer önemli anlamları vardır. Ama bu bütünleşik hâliyle yeni bir misyon anlamını taşımakta ve buna yapay mevcut toplumu öncekinde, dışarıda kalanlardan ayırma işlevini yüklemiştir. Başka bir ifadeyle tarihsel misyonun belirleyici kalıpsal öğeleri burada da vardır ama içerikleri boşaltılmış bulunan bu öğeler tarihselliğinin ötesinde toplumun geneli hilafına daha başka anlamlar taşımakta ve işlevler yerine getirmektedirler. Mesela Türk etnisitesi vardır ama sınırların dışındaki bir Türk sözgelimi bir Kıbrıs Türkü bile bizi ilgilendirmez. Bir din olarak İslâm vardır

ama doğal hâliyle değil, olması gerektiği şekliyle kabul edilmiştir. Buna göre tarihimiz içinden çıkıp geldiğimiz Osmanlı değil, pek çok toplumun da geçmişi olan çok uzaklardaki Etiler, Sümerler'dir. Bu kısa açıklamalar bile toplumuzun tarihsel misyonunun nasıl dışlandığını ve toplumun buna duyduğu özlemi anlatmaya yeter.

Belirtmeliyiz ki tarihsel misyonunu reddeden bir ülkenin istikbali olamaz, sırf uluslararası düzenden kaynaklanmayan, bağımsızlık gibi sorunlar yaşar. Diğer bir deyişle elde edilmiş gözüken istiklalinin bile sorunları vardır. Seçkinler ülkeyi mesela ABD'nin yönetmesinden veya birlikte yönetmekten sıkıntı duymazlar. Bağlı buldukları yerler bağlamında ülkenin sadece bağımsızlık, kendine özgülük gibi onur sorunlarında fire vermekle kalmazlar, çıkarlarını bile ihlal edebilirler. Durkheim'ın ulus tanımında kullandığı "tasada ve kıvançta bir olmak" ilkesinde bile bir olamayabilirler. Toplum için önemli adımlar, yollar, savunma sanayii, yeni enerji kaynakları vb. yerine göre bir sevinç nedeni değil, hiçbir ciddi sebebe bağlı olmaksızın endişe kaynağı olabilir. Bunun dile getirilemeyen tek makul açıklaması, herhâlde ülkenin bağlı olmasını istedikleri yerlerle arayış, bağımsız davranır hâle gelmesidir. Bu, manda yönetimi aydınlarının hâletiruhiyesidir. Bu gelişme aynı zamanda onların siyaset alanının daraltılması anlamına gelmektedir.

Bütün bu anlatılanlardan sonra denebilir ki sadece Türkiye'de değil, hemen dünyanın her yerinde tarihsel ve güncel iki toplumsal misyon ve ikisinin de taraftarları vardır. Modern kültürün uzun zaman baskı altında tuttuğu tarihsel misyonlar gün yüzüne çıkmaktadır. Herkesin Batı'da "ırkçılığın yükselişi" diye gördüğü olay bile gerçekte Batı'nın bir tarihsel misyon gelişimidir. Konusunun sadece ırk değil, İslâm düşmanlığı, yabancı nefreti vb. modern Avrupa öncesine dönüşün bir ifadesidir. Bunun bir adım sonrası nevezuhur kimliğin yıkılıp ülkelere birbirleriyle çatışmalarıdır. Çünkü burada ciddi bir misyon ögesi olan individüellik (bireysel çıkarıcılık) Avrupa'nın bir kültür kodudur. Demokrasi, insan hakları vb. gibi Batılı çağdaş değerlerin hızla çöküşü, Batıda modern güncel misyonun da nasıl hızla yıkılmakta olduğunu göstermektedir.

DİN VE MİLLİYETÇİLİK

Toplumlarda siyasal partileri var ve sürekli kılan en temel eğilimler tarihsel, güncel genel misyonların yanında bunların önemli birer ögesi olan din ve milliyetçiliktir. Bu son ikisi kategorik açıdan bir “üçüncü parti” eğilimini oluştururlar. Bir parti sırf ekonomiyi düzeltmek, tabir caizse enflasyonu önlemek için var olamaz, bu da söz konusu ettiğimiz eğilimleri temsil eden partilerden beklenir. Bizde, mesele İsrail’deki gibi doğrudan dini eksene almış bir parti yoktur. Ancak etnisiteyi eksene almış milliyetçi partiler vardır ki bunlar milliyetçi eğilimlere denk düşen partilerdir. Hemen pek çok insan ve dolayısıyla ana partiler bir biçimde naif milliyetçilik duygularına sahip olsalar da tabir caizse özel olarak milliyetçiliği temsil eden partiler vardır.

Ülkemizde bu partiler Türk milliyetçiliğinin temsilcisi MHP ve Kürt milliyetçiliğini temsil iddiasında olan (ismi önemli değil, çünkü sık sık değişmektedir) HDP’dir. Bu üç alanın dışındaki partiler iddiaları ne olursa olsun her hâliyle bir kitlesel eğilime denk düşmezler. Her parti ilgilisi herkese mavi boncuk dağıtabilir, bu lafta yapılamayacak bir iş de değildir. Günümüzde vaatlerinin, küçük gruplarının dışında toplumda bir siyasal belirleyiciliği yoktur. Bunların toplumun bir genel eğilimini temsil ettiklerini ispatlamaları kolay bir iş değildir. Bir dönemler bakanlık yapmış olmak, zengin olmak, akademisyen olmak, meşhur olmak, bir başka siyasetçinin karşısında olmak gibi niteliklerin ciddi bir belirleyiciliği olamaz. Daha açık bir ifadeyle ‘İslâmcıyız’ demekle İslâmcılığın, ‘milliyetçiyiz’ demekle milliyetçiliğin, ‘toplum değerlerinin savunucusuyuz’ demekle tarihsel misyonun temsilcisi olamazlar. Hatta önceden toplumda itibar bulmuş bir siyasal partinin varisiyiz, demekle de onun varisi olamazlar. Bu temsil topyekûn bir tutuma ve ciddi bir toplumsal iknaya bağlıdır.

Türk siyasal tarihinde bunun çok açık örnekleri vardır. Siyasal kaypaklığına rağmen usta siyasetçi Süleyman Demirel, Demokrat Parti’nin mirasına sahip çıkabilmişti. Ama gördüğü sapmalar üzerine 1970 yılında 62 milletvekili ile Adalet Partisi’nden ayrılan ve Demokratik Parti’yi kuran Ferruh Bozbeyle aynı misyonu sahip çıkamadı. Çevresinde, Sadettin Bilgiç,

Faruk Sükan, Nilüfer Gürsoy, Neriman Ağaoglu, Yüksel ve Mutlu Menderes’ler, Talat Asal, İlhan Darendelioglu, Hilmi Türkmen, Mehmet Turgut gibi o günün saygın kişilerinin yer almasına ve 1973 seçimlerinde yüzde 12’lik oyla 49 milletvekili çıkarmasına rağmen 1977 seçiminde tek milletvekili (Faruk Sükan) ile bitti, 1980 yılında da feshedildi. Sözün kısası bir toplumsal eğilime denk düş(ürüle)medi, Demokratik Parti, Demokrat Parti’nin mirasını Süleyman Demirel’in elinden alamadı, çünkü toplumun partiye güveninin azaldığı zamanlarda bir çıkışla güven tazeledi. Bu bir liderlik işidir, (bundan sonra işler nasıl gider bilemem ama) Erdoğan bunu yaklaşık çeyrek yüzyıldır sürdürülmüştür. Bu işi rakiplerinin bırakın yapmasını, anlayacaklar gibi dahi gözüküyorlar.

Bu durum sadece sağ kanatta yaşanmış değildir. CHP’den kopan Turhan Feyzioğlu’nun Cumhuriyetçi Güven Partisi, 2002 de İsmail Cem’in DSP’den ayrılarak kurduğu Yeni Türkiye Partisi, CHP’den farklı bir misyon üstlenemedikleri için varlıklarını sürdüremediler, fesihten sonra üyeleri asıl evleri olan CHP’ye döndüler.

Şüphesiz bu seçimden sonra partilerde bir kaynaşma olacak, ancak istifalar, lider değişiklikleri vb. benim bu yazım bağlamında bir önem taşımıyorlar. Çünkü bunlar tabir caizse badana boya işleridir. Ben boya badana yapılmakta zorlanılacağından değil, bazı evlerin yıkılacağından söz etmek istiyorum. Şimdilik işin galibi olan yüzde 35’lik AK Parti, mağlubiyetini galiplik sayan yüzde 25’lik CHP, birer misyon partileri olarak varlıklarını sürdüreceklerdir. CHP’nin, bu oy oranını artırmak veya düşürmek için bir şey yapmasına gerek yok, mantıken yapılacak iş mandacılığı savunmaktır, bu ise toplum nezdinde oyu ne artırır ne de azaltır. Ortaklıktan yararlanabilir ama bu seçimden sonra böylesi basiretsiz ortaklar bulması da zorlaşacaktır.

Tarihsel misyonu üstlenen AK Parti içerideki toplum ve İslâm dünyasının halklarının manevi desteğine sahiptir. Şüphesiz bu önemsiz değil ciddi bir dayanaktır. Ne var ki bu hâliyle tarihsel misyon, sonuna kadar hiç kimsenin tekelinde değildir. AK Parti projesini zaman zaman gözden geçirmelidir. Toplumun teveccühü ve oyu her hâlükârda çantada keklik değildir.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz üçüncü kategorideki partiler MHP ve HDP varlıklarını sürdüreceklidir. Bunların milliyetçiliğini eksik veya fazla bulabiliriz ama mesela milliyetçiliği tavizsiz MHP'nin temsil ettiğinde kimsenin şüphesi olmamalıdır. Bunun kendine özgü bazı dayanakları da vardır. MHP'nin özel siyasetine gölge düşüren yerlerde bile Erdoğan'ın tarihsel misyon temsiline verildiği destek bu sahici milliyetçiliğin bir ürünüdür. Akşener ve Özdağ'ın tutumlarını bu çerçevede bir milliyetçilik kabul edemeyiz. Üçüncü partiler kategorisinde bile yer almayan başta İYİ Parti olmak üzere, DEVA Partisi, Gelecek Partisi, Saadet Partisi, Memleket Partisi, Zafer Partisi vb. partilerinin birer seçimlik ömürleri vardır. Büyük bir ihtimalle yerel seçimlerden sonra ortadan kalkacak, tarihteki yerlerini alacaklardır, çünkü yukarıda da belirttiğimize göre destekleyici birer küçük grupları bulunsun da gününbirlik muvazaaların ötesinde sürekliliği olan bir toplumsal eğilime denk düşmemektedirler.

Özetlemek gerekirse toplumumuzda, misyon bağlamın iki temel eğilim ve bunların temsilcisi -hangi düzeyde olursa olsun- iki ana parti vardır: Tarihsel misyonu temsil eden AK Parti ve güncel misyonu temsil eden CHP. CHP güncel misyonun, sabitesi olan bir partidir, yukarıda da belirttiğimiz gibi yüzde 25'ler oranındaki oyu ile, tarihsel misyonun karşısında, orada durmaktadır. Din, tarih vb. gibi tarihsel misyon öğelerini, bu toplumu beklentilerini asla temsil edemez ne helalleşme lafı ne başörtüsüne özgürlük çıkışı ne de tekke ziyareti bu açıklığı hiçbir şekilde kapatamaz. Çünkü tarihle yüzleşemez, bu kendini inkâr demek olur. Daha samimi, daha ciddi bir tutum onu kendini var kılan misyonundan yoksun kılar; bir yüzyıldır, oluştura geldiği yüzde 25'lik kitleyi de kaybeder. Tabi onun çatısı altında var olmayı düşünenler de son seçim örneğinin gösterdiği gibi bundan hiçbir yarar sağlayamazlar. Bütün bunlardan dolayı gelecekte CHP'nin işlevini taşıyacak yeni bir parti ihtimali ufukta gözüküyor.

Peki, tarihsel misyonun temsilciliği hep AK Parti'ye vergi bir iş midir? Şüphesiz değil, partinin bu konuda ciddi bir başlangıcı olmuş ve bazı önemli sonuçlar da alınmıştır. Ama istikbalini elde etmek için ülkenin önünde uzun bir yol

vardır. İktidar icraatlarını artık teknolojidenden (bu devam ederken) sosyal alana kaydırabilmelidir. İşin gerçeği kısa vadede, söz konusu ettiğimiz misyonu yüklenerek AK Parti'nin yerini alabilecek bir yeni parti de ufukta gözüküyor. Düünden bugüne partiden ayrılanları dinlediğimde benim üzerinde durduğum anlamda bir düşüncelerinin ve kaygılarının olmadığını gördüm. Onun için de tabir caizse yüz tanesi bir araya gelip yeni bir parti oluşturduklarında bu ihtiyacı karşılayacak bir görüş, dirayet ve ikna gücünde olamayacaklarını düşünüyorum.

Şimdilik bu toplumsal ihtiyacı, çevresindeki insanların seviyesi ve kalitesi ne olursa olsun Erdoğan karşılamaya çalışmaktadır. Ancak Türkiye'de toplumun bekasını düşünen kesim yalnızca AK Parti kitlesi değildir. Ülke çapında bu oran yüzde 60'ı aşmaktadır. Bir kültür kodu olarak bu kapsamlı bir toplumsal hafıza sorunudur. Bu bağlamda toplumsal hafıza açılım sürecindedir. Arkası gelecektir, bu işe gençler daha bir önem vereceklerdir. Uydurulan kurgusal gençlik kuşak kategorileri, birilerinin toplumdan soyutlanmış oy potansiyeli değildir ki geçtiğimiz seçimler de bunu göstermiştir.

Fiziksel yapılanlar salt ekonomik göstergelere indirgenemez. Bunların da sırf ekonomik olmanın ötesinde bir anlamları vardır. Mesela bir iktidarın gemi, uçak vb. yapması yalın bir ekonomi göstergesi olmadığı gibi sınırlarının ötesinde bir şeyler yapmaya çalışmak yalnız güncel değil, tarihsel bir iştir. Bunlara karşı çıkmak, sırf tarihsel değil, güncel misyonuna bile karşı çıkmak demektir. Toplum geneli bu konuda duyarlıdır, iktidar görevini yerine getirebildiği sürece de pekişerek gelişecektir. Unutulmalıdır ki Osmanlı, güç zaafıyla bu görevini yerine getiremez hâle geldiği zaman bitti.

Toplumumuzun bu konuda duyarlı olan Erdoğan'ın bir dönemine daha ihtiyacı vardı. Bu sağlanmış oldu, son bir kez daha Cumhurbaşkanı oldu. Toplumsal çatışma değil ama bu duyarlılık bağlamında toplumumuzun ayrışmaya ihtiyacı vardır. Birilerinin toplum kutuplaşması söylemi sonuna kadar doğru değildir. Tarihsel misyon açılımı her hâliyle Erdoğan'a bağlı değildir, ondan sonra da yeni temsilcileri ve destekleyenleriyle devam edecektir.

14 MAYIS VE 28 MAYIS 2023 CUMHURBAŞKANLIĞI VE MİLLETVEKİLLİĞİ SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

— BURHANETTİN CAN —

“Ülkemizin halkı ülkemizin şerefi; ülkemizin halkı ülkemizin gerçek zenginliğidir.”

Hamid el-Gazali

Türkiye’de parlamento içi siyaset, genellikle, aşırı vaat, muhatabı karalama, küçük görme ve küçük düşürme merkezli vücut bulmaktadır. Siyasi partiler arasındaki iktidar kavgası, mahalle kabadayılarının kavgasına benzemektedir; kullandıkları dil, kabadayılardan ve kahve kültürünün benzeri, hatta daha ileri safhası olmaktadır. Ayrıca muhalefet, hiçbir zaman iktidarda olanın yaptığı herhangi biri işi takdir etmemekte, yapılan her şeyi kötü, yanlış hatta ihanet ekseninde ele alıp dillendirmektedir. Diğer taraftan muktedirler de muhalefetin hiçbir görüşüne değer vermemekte, söylenenleri manasız, kasıtlı, iş birlikçi ve ihanet ekseninde değerlendirmektedir. Bu durum, Türkiye’deki siyasi hayatın en sorunlu, en tahripkâr yönüdür. Ne yazık ki Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimleri de şiddetini artırarak aynı düzlemde cereyan etmiştir.

Her geçen gün, siyasetin dilinde *sosyal pozitif geri besleme* (olumsuzlukların olumsuzlukları besleyip büyütmesi) meydana gelmesi ve git-tikçe derinleşip yaygınlaşması nasıl bir düşüncenin ürünüdür? Birbirine kaba konuşmayı, hakaret etmeyi siyasetin bir gereği görmek, ne derece doğru bir yaklaşımdır? Böyle bir mantığın oluşmasının sebebi nedir ve bunun bu ülkeye, bu millete ve genç nesillere maliyeti nedir? Böyle bir dil, kuşaklar arası fay hattını tetikleyerek, müfsitlerin, kadife darbecilerin amaçlarına hizmet etmez mi? Bunun bu ülkeye, bu millete maliyeti ne olacaktır?

Eğer anlık ve günlük düşünerek hareket eder, sosyolojik zeminde meydana gelen fay hatlarını göz önüne almazsak 1930’dan günümüze yetişen kuşakların değişik gerekçelerle/komplolarla harcadığı, tasfiye edildiği gibi gelecekte de yeni bir neslin tasfiye edilebileceğine şahit olabileceğiz. Böyle bir ihtimal mevcuttur ve ciddiye alınmalıdır. Bu olgu bir sonraki yazıda ele alınacaktır. Bu yazıda, 14 Mayıs ve 28 Mayıs seçimleri dört temel dinamikten (iç dinamikler, bölgesel dinamikler, küresel dinamikler ve ilahi irade) sadece iç dinamikler göz önüne alınarak genel bir değerlendirilme yapılacaktır. 14 Mayıs ve 28 Mayıs seçimleri iki ana eksenle ele alınıp analiz edilerek çeşitli dersler çıkarılmaya çalışılacaktır. Toplumun, gönüllü kuruluşların, siyasetin ve devletin alması gereken derslere dikkat çekilmek istenmektedir.

14 MAYIS 2023 SEÇİMLERİ SATHINDA OLUŞAN İTTİFAKLAR VE AĞIRLIK MERKEZİ OLAN KONULAR

14 Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı seçiminde Türkiye’de kesinleşmiş dört cumhurbaşkanı adayı vardı: Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Muharrem İnce ve Sinan Oğan. Seçimin son haftasında Muharrem İnce adaylıktan çekildiğini açıklamıştır. Bununla beraber basılan oy pusulalarında ismi yer almıştır. Bu nedenle de kendine belli bir miktar oy çıkmıştır. 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile ilgili dört ittifak grubu meydana gelmiştir:

● ERDOĞAN
%52.18

● KILIÇDAROĞLU
%47.82

🗳️ Açılan Sandık
197.874 / %100.00

👤 Kullanılan Oy
54.023.616

✉️ Geçerli Oy
53.339.244

🏠 Katılım Oranı
%84.15

👥 Toplam Seçmen
64.197.419

- Cumhuriyet İttifakı: (AK Parti, MHP, BBP, YRP, HÜDA-PAR, DSP)
- Millet İttifakı: (CHP, İYİ Parti, SP, DEVA, GP, DP)+HDP/YSP
- ATA İttifakı: (Zafer Partisi, Adalet Partisi, Ülke Partisi, Türkiye İttifakı Partisi)
- Sol-Yeşiller/Emek ve Özgürlük İttifakı: Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (YSP/HDP), Emek Partisi (EMEP), Emekçi Hareket Partisi (EHP), Toplumsal Özgürlük Partisi (TÖP), Sosyalist Meclisler Federasyonu (SMF), TİP).

AK Parti, MHP, BBP, YRP, CHP, İYİ Parti, HDP/YSP, TİP ittifaklarda yer almakla birlikte kendi listeleri ile seçime girmişlerdir. Buna karşılık, HÜDA-PAR ve DSP AK Parti listelerinden; SP, DEVA, GP, DP Türkiye Değişim Partisi de CHP listelerinden seçime girmişlerdir. Ahmet Özal'ın İlkeler ve Değerler Partisi (İlk Parti) Millet İttifakı'nı desteklemiştir. HDP, kapatılma durumunu göz önüne alarak milletvekilliği seçiminde yedekte bulundurduğu YSP ile seçime katılmıştır.

Memleket Partisi hiçbir ittifakın içerisinde yer almamıştır. Muharrem İnce, cumhurbaşkanı adayı olarak bir seçim kampanyası yürütmüş, ancak son hafta pis bir 'kaset operasyonu' iddiası üzerine seçimden çekilmiş, ittifakları destekleme konusunda mensuplarını serbest bırakmıştır. Vatan Partisi de hiçbir ittifaka

katılmayıp seçime tek başına girmiştir. 14 Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerine giderken son aylarda bazı konularda gittikçe şiddeti artan hakaret ve suçlama boyutu yüksek olan bir dil kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Siyasetin dilindeki bu durum, kuşaklar arası fay hattı oluşturma konusu daha sonra değerlendirilecektir. Seçim sürecinde tüm partiler tarafından gündemde tutulan ve tartışılan konuları şöylece özetleyebiliriz:

- Deprem bölgesindeki gidişat, yapılan ihaleler
- Kızılay'ın deprem ile ilgili tavrı
- PKK/PYD/YPG, Hizbullah denklemi
- HDP'nin kapatılma ve hazine yardımı alması davası
- Amed Spor-Bursa Spor maçı
- Rüşvet-yolsuzluk
- Açlık, yoksulluk
- Adaletsizlik
- İstanbul Sözleşmesi ve aile ile ilgili yasalar (6284, 5237, 4721 sayılı yasalar)
- 5 müteahhit grubun durumu
- 300 milyar doların kaynağı
- Kılıçdaroğlu'nun ABD ve AB ziyaretleri
- Göçmenler
- AB uyum yasaları
- Taksim Gezi Parkı olayları
- Yurt dışından para getirerek ekonomiyi düzeltme söylemleri

Tablo 1: 14 Mayıs ve 28 Mayıs Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Katılım Durumu

		Kayıtlı Seçmen	Oy Kullanan Seçmen	Geçerli Oy Sayısı	Geçersiz Oy Sayısı	Katılma Oranı %
14 Mayıs Cumhurbaşkanlığı	Yurt İçi	60.721.745	53.993.683	52.972.934	1.020.749	88,92
	Yurt Dışı	3.423.759	1.691.287	1.676.268	15.019	49,40
	Gümrük Kapıları	3.423.759	148.183	146.847	1.336	4,33
	Genel Toplam	64.145.504	55.833.150	54.796.049	1.037.104	87,04

		Kayıtlı Seçmen	Oy Kullanan Seçmen	Geçerli Oy Sayısı	Geçersiz Oy Sayısı	Katılma Oranı %
28 Mayıs Cumhurbaşkanlığı	Yurt İçi	60.771.236	52.093.375	51.418.556	674.819	85,72
	Yurt Dışı	3.426.218	1.782.886	1.774.459	8.427	52,04
	Gümrük Kapıları	3.426.218	147.340	146.298	1042	4,30
	Genel Toplam	64.197.454	54.023.601	53.339.313	684.288	84,15

Tablo 2: 14 Mayıs Milletvekili Seçimlerine Katılım Durumu

	Kayıtlı Seçmen	Oy Kullanan Seçmen	Geçerli Oy Sayısı	Geçersiz Oy Sayısı	Katılma Oranı %
Yurt İçi	60.721.745	53.994.049	52.628.182	1.365.867	88,92
Yurt Dışı	3.423.759	1.841.846	1.814.406	27.440	53,80
Gümrük Kapıları					
Genel Toplam	64.145.504	55.835.895	54.442.588	1.393.307	87,05

- İttifaklar arası diğer psikolojik savaş malzemeleri

Bütün bunlara ilişkin gerek Cumhuriyet İttifakı ve gerekse Millet İttifakı'nın kullandığı argümanların doğruluğu ve yanlışlığı burada tartışılmayacaktır. Bunun yerine her iki seçim kampanyasında tarafların birbirlerine karşı kullandığı dil ve söylemin gelecekte ne tür tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilecektir. Çünkü Türkiye'de şu an enerji ile dolu ciddi sosyal fay hatları mevcuttur. Seçim kampanyaları ne yazık ki bu fay hatlarına aşırı enerji yüklemiştir ve de yüklemektedir:

- Mezhepsel fay hattı: Alevi-Sünni-Nusayri
- Etnik fay hattı: Kürt-Türk/Türk-Kürt-Arap/Roman/Rum-Ermeni-Yahudi
- Kuşaklar arası fay hattı
- Dinî fay hatları: İslâm-Hristiyanlık-Musevilik
- Depremlerin neden olduğu yeni gayrimemnun fay hattı
- Seçim ittifakları arasındaki fay hattı: Cumhuriyet İttifakı-Millet İttifakı
- NATO'cu-Avrasyacı fay hattı
- Mason/Sabatayist olan olmayan fay hattı
- Küresel sermaye/STK'lar-yerli sermaye/STK'lar fay hattı
- LGBT taraftarı ve karşı olanlar fay hattı

14 MAYIS 2023 CUMHURBAŞKANI VE MİLLETVEKİLİ SEÇİM SONUÇLARI

14 Mayıs ve 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri yurt içi, gümrük kapıları ve yurt dışı olmak üzere üç bölgede yapılmıştır. Her bir bölgede yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerindeki kayıtlı seçmen sayısı, oy kullanan seçmen sayısı, geçerli oy sayısı ve geçersiz oy sayısı, resmi YSK verileri göz önüne alınarak, Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmektedir.²

Resmî Gazete'de yayımlanan verilerde, cumhurbaşkanlığı seçim sonucu verileri ile milletvekili seçim sonucu verileri arasında bir uyumsuzluk görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı verilerinde yurt içi, yurt dışı ve gümrük kapılarındaki seçim verileri ayrı iken; 14 Mayıs milletvekili seçimlerinde yurt dışı ve gümrük kapıları birlikte verilmektedir. Tablo 1'deki kayıtlı seçmen sütununda yurt içi: 60 milyon 721 bin 745, yurt dışı: 3 milyon 423 bin 759, gümrük kapıları: 3 milyon 423 bin 759 ve genel toplam: 64 milyon 145 bin 504 olarak verilmektedir. Oysa bu üç

1 Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 19 Mayıs 2023 Cuma *Resmî Gazete*, sayı: 32195(Mükerrer), Karar No: 2023/1091.

2 Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 19 Mayıs 2023 Cuma *Resmî Gazete*, sayı: 32195 (Mükerrer), Karar No: 2023/1091 Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 1 Haziran 2023 Perşembe *Resmî Gazete*, sayı: 32208 (Mükerrer), Karar No: 2023/1269.

Tablo 3: 14 Mayıs 2023 Seçiminde İttifakların Oy Oranı ve Milletvekili Sayıları

İttifaklar	Genel Toplam		Milletvekili Sayısı	Cumhur İttifakı-Millet İttifakı Farkı		
	%	Oy		%	Oy	Milletvekili
Cumhur İttifakı	49,47	26.935.100	323	14,46	2.451.286	111
Millet İttifakı	35,01	24.483.814	212			
Emek Özgürlük İttifakı	10,55	5.759.979	65			
Ata İttifakı	2,43	1.325.635	0			

Tablo 4: 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri¹

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri					
		Recep Tayyip Erdoğan	Kemal Kılıçdaroğlu	Sinan Oğan	Muharrem İnce
Yurt İçi	%	49,24	45,04	5,28	0,41
	Oy	26.086.102	23.873.749	2.796.613	216.470
Yurt Dışı	%	57,70	39,68	1,68	0,94
	Oy	967.180	665.111	28.218	15.759
Gümrük	%	54,68	38,35	4,36	2,42
	Oy	80.567	56.318	6.408	3.554
Genel Toplam	%	49,52	44,88	5,17	0,43
	Oy	27.133.849	24.595.178	2.831.239	235.783

verinin toplamı 67 milyon 569 bin 263 olmaktadır. Burada yurt dışı ve gümrük kapılarının ayrı yazılmasından kaynaklanan bir hata yapılmış olabilir. Ayrıca 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yurt içi kayıtlı seçmen sayısı 60 milyon 721 bin 745 iken 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminde bu sayı 60 milyon 771 bin 236'dır. Bunun sebebi ikinci tur seçimlerinde 18 yaşını dolduran yaklaşık 50 bin gencin kayıtlı seçmen listesine eklenmesidir. 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçime katılma oranı %87,04 iken 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminde bu oran %84,15 olmuştur. Geçersiz oy sayısı 14 Mayıs seçimlerinde 1 milyon 037 bin 1049 iken 28 Mayıs seçimlerinde 684 bin 288 şeklinde gerçeğeleşmiştir.

Çok sert ve tartışmalı bir ortamda yapılan 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinde Cumhur İttifakı diğer ittifaklara özellikle Millet İttifakı'na göre çok önemli kazanımlar elde etmiştir (Tablo 3). Cumhur İttifakı Meclis'te diğer ittifakların toplamına göre milletvekilli sayısında ezici bir üstünlük

sağlamıştır.³ 323 milletvekiline karşılık diğer ittifakların toplam milletvekili sayısı 277'dir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin geçmiş uygulamalarına baktığımız zaman cumhurbaşkanını denetleme konusunda bu Meclis'in de çok ciddi bir zaafı bünyesinde barındırdığını söyleyebiliriz.

14 Mayıs seçimlerinin birinci turunda milletvekilliğinde Cumhur İttifakı çok başarılı olurken cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanı seçilememiş ve cumhurbaşkanlığı seçimi 28 Mayıs'taki ikinci tura kalmıştır (Tablo 4). Cumhurbaşkanının birinci turda seçilememesi, Sinan Oğan ile Muharrem İnce'nin sürece katılmasının bir sonucudur muhtemelen. Özellikle ATA İttifakı'nın göçmen karşıtlığı üzerinden yürüttüğü kampanya Sinan Oğan'ı 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminin kilit ismi hâline getirmiştir. Erdoğan 27 milyon 133 bin 849 (%49,24) oy alarak en yakın rakibi Kılıçdaroğlu'na 2 milyon 538 bin 671(%4,2) oy farkı atmasına rağmen aldığı oy oranı %50'yi

³ Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 19 Mayıs 2023 Cuma Resmi Gazete, sayı: 32195 (Mükerrer), Karar No: 2023/1091.

Tablo 5: 14 Mayıs 2023 Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar

14 Haziran 2023 Seçimleri						
Partiler	Yurt İçi Seçim Sonucu		Yurt Dışı + Gümrük Kapıları Seçim Sonucu		Türkiye Geneli Toplam	
	%	Oy	%	Oy	%	Oy
AK Parti	35,32	18.586.137	44,44	806.325	35,62	19.392.462
CHP	25,41	13.374.463	23,57	427.720	25,35	13.802.183
MHP	10,04	5.283.345	11,10	201.475	10,07	5.484.820
İYİ Parti	9,90	5.211.632	3,55	64.349	9,69	5.275.981
YSP	8,79	4.624.094	9,91	179.828	8,82	4.803.922
YRP	2,86	1.505.736	1,17	21.312	2,80	1.527.048
ZP	2,28	1.198.647	0,98	17.752	2,23	1.216.399
TİP	1,72	903.742	2,88	52.315	1,76	956.057
BBP	0,99	522.470	0,46	8.300	0,97	530.770
Memleket Partisi	0,93	487.910	0,81	14.759	0,92	502.669

geçmediği için birinci turda cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu durum ikinci turda farklı pazarlıkların yapılmasına imkân vermiştir. Erdoğan ilk turda seçilememesine rağmen gerek yurt içi ve gerekse yurt dışı oylarda ciddi bir üstünlük sağlamıştır. Kılıçdaroğlu'nun yurt dışındaki nesillere yaptığı vaat ve çağrılar isteneni vermemiştir. Bunun da özel olarak analiz edilmesinde fayda vardır.

AK Parti 14 Mayıs 2023 milletvekili seçiminde en başarılı parti, birinci parti olma konumunu korumuştur (Tablo 5). Seçim öncesinde MHP ile ilgili seçim tahminleri çok kötüydü. Bundan dolayı da seçim barajının MHP'den dolayı düşürüldüğü tartışmaları yapılmıştı. Fakat 14 Mayıs milletvekili seçiminde MHP beklenenin tersine çok iyi bir başarı göstermiş ve herkesi şaşırtmıştır. Bunun da hususen analiz edilmesinde fayda vardır. Beklenenin aksine İYİ Parti öngörülen performansı ortaya koyamamış, bir miktar oy kaybına uğramıştır. Millet İttifakı'nda mahiyetini bilemediğimiz tartışmalar, Akşener'in masayı terk edip kısa bir süre sonra masaya tekrar katılması, halk da bir güvensizliğe sebebiyet vermiş olabilir. Oy kaybının sebebi bu tezath davranış olabilir. Bunun da ayrıca ele alınıp özel olarak değerlendirilmesi gerekir.

Birinci turda Meclis çoğunluğu Cumhuriyet İttifakı'nın eline geçmiş ve AK Parti %34,62 oy oranı ve 264 milletvekili ile birinci parti durumunu korumasına rağmen 24 Haziran 2018 seçimlerine göre AK Parti %7,95 civarında

oy (2 milyon 137 bin 041 oy) ve 31 milletvekili kaybetmiştir (Tablo 6). Benzer bir durumun 7 Haziran 2015 seçimlerinde de meydana geldiğinin hatırlanmasında fayda vardır.

Millet İttifakı 212 milletvekili çıkarmıştır. Bunun 43'ü İYİ Parti'nin, 130'u ise CHP'nindir (Tablo 6). 24 Haziran 2018 seçimlerine göre CHP bu seçimde, 1 milyon 901 bin 218 oy fazla almasına rağmen oy oranı %1,29 ve milletvekili sayısı da 16 azalmıştır. İki seçim döneminde CHP'nin oyu artmış, AK Parti'nin oyu azalmıştır.

Bu seçimin en başarılı olanlarından biri Yeniden Refah Partisi'dir. Cumhuriyet İttifakı'nı desteklemiş fakat seçimlere kendi logosu ile girmiş, %2,81 oy alarak 5 milletvekili çıkarmıştır. Bundan sonraki başarısı vereceği mücadeleye bağlı olacaktır. Diğer başarılı partilerden biri TİP olup, aldığı %1,73 oy ile 4 milletvekili kazanmıştır. Zafer Partisi %2,23 oy potansiyeline rağmen hiçbir milletvekili çıkaramamıştır.

CHP listelerinden seçime giren SP, Gelecek, DEVA ve DP'nin, öngörülen oy potansiyellerine rağmen kazandıkları milletvekili sayıları yüksektir: DEVA 15, GP 10, SP 10, DP 3. Muhtemelen onların kazanımları milletvekili yemininden sonra daha kolay görülebilecektir. Her dört parti için de bu durum ciddi bir başarıdır. Meclis'te bu partilerin milletvekillerinin var olması, AK Parti'yi Meclis'te zorlayacak ve AK Parti tabanını gelecekte daha çok etkileyebilecektir. HDP/YSP, 24 Haziran 2018 seçimlerine göre yaklaşık %3 oy (1 milyon 062 bin 055) ve 6 milletvekili

Tablo 6: 14 Mayıs 2023 Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar ve Milletvekili Sayılarının 24 Haziran 2018 ile Mukayesesi

Partiler	14 Mayıs 2023			24 Haziran 2018			Değişim -: Kayıp +: Kazanç	
	%	Oy	MV	%	Oy	MV	%	MV
AK Parti	34,62*	19.198.540*	264*	42,56	21.335.581	295	-7,94*	-31*
CHP*	21,35**	13.250.100**	130**	22,64	11.348.878	146	-1,29**	-16*
MHP	10,07	5.484.820	50	11,1	5.564.514	49	-1,03	+1
İYİ Parti	9,69	5.275.981	43	9,96	4.990.710	43	-0,28	0
YSP/ HDP	8,82	4.803.922	61	11,7	5.865.977	67	-2,88	-6
YRP	2,80	1.527.048	5				+2,81	+5
ZP	2,23	1.216.399	0				+2,23	
TİP	1,76	956.057	4				+1,73	+4
BBP	0,97	530.770	0				+0,98	
Memleket Partisi	0,92	502.669	0				+0,92	

* HÜDA-PAR ve DSP AK Parti listelerinden seçime girmişlerdir. İkisinin 5 milletvekili vardır. Kendilerinin toplam %1 oyları olduğu öngörülerek toplam oy olan 19 milyon 392 bin 462'den bu miktar çıkarılmıştır. %35,62 oy oranı %34,62; 268 olan toplam milletvekili sayısı da 264 olarak alınmıştır.

**CHP oy potansiyelinde ve milletvekili sayısında DEVA (15), GP (10), SP (10), DP(3)'nin oranları vardır. Bu partilerin tümünün Millet İttifakı'na katkılarının %4 civarında olduğu varsayılmıştır. Buna karşılık da toplam 38 milletvekili kazanmışlardır. YSK verilerindeki rakamlar buna göre yeniden düzenlenmiştir. YSK verileri: %25,35, 13 milyon 802 bin 183 oy, 169 milletvekili.

** CHP'nin oyu iki seçim döneminde yaklaşık 13 milyon 250 bin 100-11 milyon 348 bin 878 = 1 milyon 901 bin 218 artmıştır. Oran ve milletvekili sayısı düşmüştür.

kaybetmiştir. 14 Mayıs seçimlerinin en dikkat çekici özelliği oluşan ittifak zincirlerinin her birinde toplumun farklı renklerinin bulunmasıdır. Bu konu daha sonra farklı boyutları ile ele alınıp değerlendirilecektir.

HÜDA-PAR'ın Meclis'e girmesi hem onlara bir meşruiyet sağlamış hem de dini hassasiyet taşıyan Kürt kardeşlerimizin HDP sarmalından kurtulmasına vesile olmuştur. HDP'deki oy oranının düşmesi bu açıdan ayrıca değerlendirilmelidir. HÜDA-PAR, Kürt, Şafi ağırlıklı bir partidir. Bölgede nicel olmasa bile nitel açıdan önemli bir etkisi vardır. Bölgenin kanaat önderleri/akil insanlarına göre HÜDA-PAR'ın hem Irak'ın kuzeyi hem de Suriye'nin kuzeyindeki dindar Kürtler üzerinde özel bir etkisi söz konusudur. Türkiye'nin bu durumu özel olarak değerlendirmesi faydalı olacaktır.

28 MAYIS 2023 SEÇİMLERİ SATHINDA OLUŞAN İTTİFAKLAR VE SEÇİM SONUÇLARI

28 Mayıs'taki ikinci tur cumhurbaşkanlığı seçiminde ATA İttifakı'nda ciddi bir bölünme meydana gelmiş ya da öyle gösterilmiştir. Sinan Oğan, ATA İttifakı mensuplarına rağmen Erdoğan'ı destekleyeceğini söyleyerek Cumhurbaşkanlığına dâhil olurken; Zafer Partisi genel baş-

kanı Ümit Özdağ, Kılıçdaroğlu ile özel bir protokol imzalayarak Millet İttifakı'nı desteklemiştir. ATA İttifakı'nın diğer üyelerinden Adalet Partisi Kılıçdaroğlu'nu destekleyeceğini açıklamıştır. Böylece 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçimine gidilirken 4 ittifak grubu iki ittifak grubuna dönüşmüştür:

- Cumhurbaşkanlığı: (AK Parti, MHP, BBP, YRP, HÜDA-PAR, DSP)+Sinan Oğan
- Millet İttifakı (CHP, İYİ Parti, SP, DEVA, GP, DP)+HDP/YSP+TİP+Adalet Partisi+Zafer Partisi

28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminde yurt dışı ve gümrük kapısındaki oyların Kılıçdaroğlu'na nazaran Erdoğan'a daha fazla katkısı olmuştur.⁴ (Tablo 7)

Yeni ittifaklar kapsamındaki 28 Mayıs seçimlerinde hem Erdoğan hem de Kılıçdaroğlu, ikinci turda oylarını artırmışlardır⁵ (Tablo

4 Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 1 Haziran 2023 Perşembe *Resmî Gazete*, sayı: 32208(Mükerrer), Karar No: 2023/1269.

5 Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 19 Mayıs 2023 Cuma *Resmî Gazete*, sayı: 32195(Mükerrer), Karar No: 2023/1091. Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 1 Haziran 2023 Perşembe *Resmî Gazete*, sayı: 32208(Mükerrer), Karar No: 2023/1269.

Tablo 7: 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri					
	Geçerli Seçmen			Recep Tayyip Erdoğan	Kemal Kılıçdaroğlu
	Oy	%			
Yurt İçi	51.418.556	85,72	%	51,91	48,09
			Oy	26.690.529	24.728.027
Yurt Dışı	1.774.459	52,04	%	59,71	40,29
			Oy	1.059.494	714.965
Gümrük Kapısı	146.298	4,30	%	57,80	42,20
			Oy	84.566	61.732
Genel Toplam	53.339.313	84,15	%	52,18	47,82
			Oy	27.834.589	25.504.724

8). Erdoğan'ın oylarında %2,66 (700 bin 740) oranındaki artışa karşılık Kılıçdaroğlu'nun oylarında %2,94 (909 bin 546) artış olmuştur. Kılıçdaroğlu ile Erdoğan arasında ilk turdaki %4,64'lük (2 milyon 538 bin 671) oy farkı ikinci turda azalmasına rağmen (%4,36; 2 milyon 329 bin 865) Kılıçdaroğlu'nun kazanması için yetmemiştir.

28 Mayıs seçimlerindeki yeni ittifak grubunun, eski ittifak grubunda yer alan bazı partilerin tabanlarını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilediği görülmektedir. Sinan Oğan'ın, Erdoğan'ı destekleyeceğini açıklayarak Cumhurbaşkanlığı için meydanlara inmesi, propaganda faaliyetlerine iştirak etmesi ATA İttifakı'na verilen oyların bir kısmının Erdoğan'a yönelmesini sağlamıştır. Bunun ne oranda olduğu daha sonra yapılacak analizlerin sonucunda ortaya çıkabilecektir. Oğan'a karşı Özdağ'ın Millet İttifakı'nı destekleyeceğini söyleyip protokol imzalamak istemesi 6'lı masada bir rahatsızlık meydana getirmiştir. Nitekim protokol, Özdağ ile Kılıçdaroğlu arasında yapılmıştır. Protokol metnindeki bazı ifadeler, hüküm cümleleri medyaya yansıdığı kadarı ile hem HDP hem de GP ve DEVA seçmenini bir şekilde olumsuz etkilemiş gözükmektedir. Özellikle Kürt seçmenler yapılan protokolden ve Özdağ'ın daha önce kullandığı kavmiyetçi dilden olumsuz etkilenmişlerdir. Diğer taraftan Muharrem İnce'ye destek veren seçmenin bir kısmı Millet İttifakı'ndaki bazı partilere olan tepkilerinden dolayı Erdoğan'a destek vermiş, bir kısmı de seçime katılmamış olabilir.

14 Mayıs seçimleri öncesinde anketlerde Millet İttifakı ile verilmiş olan abartılı seçim öngörülerini sonucu şartlanan CHP seçmeni, 14 Mayıs seçim sonuçlarından aşırı etkilenmiş ve CHP yönetimini kurduğu ittifaktan dolayı suçlamaya başlamıştır. Ayrıca Kılıçdaroğlu döneminde CHP'deki kadrolaşmadan rahatsız olan kesimler, 14 Mayıs seçim sonuçlarını kullanarak Kılıçdaroğlu ekibini cezalandırmak için ikinci tura seçime katılmamış ve çevrelerini de buna teşvik etmiş olabilirler. DEVA, GP ve DP seçmeninin bir kısmı ikinci tur seçimlerini kaybedilmiş görerek seçime iştirak etmemiş olabilir.

Bütün bunlar ikinci tur seçimlerine yansımış ve ikinci tura katılım oranı %2,89 (1 milyon 809 bin 549) oranında düşmüştür (Tablo 9).

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ VE SEÇİM SONUÇLARI

Kürt seçmenin yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 28 Mayıs seçim sonuçlarında seçime katılımın düştüğü çok açık bir şekilde görülmektedir⁶ (Tablo 10). Katılım oranının düşmesi muhtemelen Kılıçdaroğlu için bir kayıp olmuştur. Katılım oranının düşmesine etki eden çok önemli bir faktör de birinci tur seçimlerinde Erdoğan'la Kılıçdaroğlu arasındaki oy farkının %4,64 (2 milyon 538 bin 671 oy) civarında olması olabilir. Muhtemelen ikinci turda nasıl olsa bu fark kapanmaz varsayımı seçmenin sandığa gitmesini olumsuz etkilemiştir.

6 Ankara İl Seçim Kurulu açıklamalarından elde edilen bilgiler, 29 Mayıs 2023. <https://t24.com.tr/yazarlar/sertug-cicek/katilim-orani-ne-kadar-dustu-sinan-ogan-in-oylari-nasil-paylasildi-kurt-secmenin-2-tura-ilgisi-ve-adaylara-destegi-sonucu-etkiledi-mi,40201>.

Tablo 8: 14 Mayıs ve 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Cumhurbaşkanlığı Seçimleri				
	Genel Toplam	14 Mayıs 2023	28 Mayıs 2023	İki Tur Arasındaki Oy Farkı
Recep Tayyip Erdoğan	%	49,52	52,18	2,66
	Oy	27.133.849	27.834.589	700.740
Kemal Kılıçdaroğlu	%	44,88	47,82	2,94
	Oy	24.595.178	25.504.724	909.546
Erdoğan- Kılıçdaroğlu Farkı	%	4,64	4,36	- 0,28*
	Oy	2.538.671	2.329.865	-208.776*

* -, azalmayı göstermektedir.

Tablo 9: 14 Mayıs ve 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Halkın Katılım Durumu

Turlar	Katılım-Genel Toplam	
	%	Oy
1. Tur 14 Mayıs 2023	87,04	55.833.150
2. Tur 28 Mayıs 2023	84,15	54.023.601
2.Tur ile 1. Tur Arasındaki Değişim	-2,89*	-1.809.549

* -, azalmayı göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 28 Mayıs seçimlerine katılma oranının düşmesi, Kılıçdaroğlu'nu olumsuz etkilerken Erdoğan'ı olumlu etkilemiştir. Kılıçdaroğlu'na verilen oylardaki düşmeye karşılık Erdoğan'ın oylarında genel bir artış vardır (Tablo 11, Tablo 12). Bunda muhtemelen hem Sinan Oğan'ın hem de Özdağ'ın Kılıçdaroğlu ile yaptığı mutabakat metninin etkisi olmuştur.

DEPREM BÖLGESİ VE SEÇİM SONUÇLARI

14 Mayıs ve 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinde üzerinde en çok durulması, psiko-sosyal analizinin yapılması gereken en önemli seçim bölgesi, deprem bölgesidir. 11 ilde çok can kaybı yaşanmasına, şehirlerin yerle bir olmasına rağmen Erdoğan her iki turda da bir iki il hariç çok ciddi bir başarı göstermiştir (Tablo 13). Erdoğan Diyarbakır, Adana dışında diğer illerde Kılıçdaroğlu'ndan çok daha fazla oy almış ve bütün illerde ikinci turda da oylarını artırmıştır. Bu dikkate alınması gereken bir başarıdır. Buna karşılık Kılıçdaroğlu ikinci tur seçimlerinde Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bir miktar oy kaybına uğramıştır.

Deprem bölgelerinin genelinde AK Parti'nin önde olmasının nedenlerini şöyle özetleyebiliriz:

Deprem bölgelerinde cemaatlerin/vakıfların başlatıp yürüttüğü yardım kampanyasının çok büyük etkisi olmuştur. İlk günden itibaren başta İHH olmak üzere deprem bölgesinde yardıma koşan dinî hassasiyeti önde olan vakıflar, dernekler, gönüllü kuruluşlardı. Halkın üzerinde bu durumun çok büyük etki doğurduğu açıktır. 15 Temmuz ihanet hareketi ile çamur atılan, karalanan, itibarsızlaştırılan bu yapılar bu girişimleri ile halkın gönlünde taht kurmuşlardır.

İlk iki üç gün hariç devlet bütün imkânları ile bölgeye yöneldi; asker ve ilgili bakanlar illere dağıldı, günlerce oralarda kaldılar. Erdoğan bölgeyi çok sık ziyaret etti. Deprem bölgesindeki oylar üzerinde etkili olan çok temel unsurlardan biri, siyasi iktidar tarafından deprem enkazının hızlı bir şekilde kaldırılması, ev, hastahane yapımına başlanması, depremedelere ciddi maddi yardımlar yapılmasıdır.

Bunlar olayın maddi yönleridir. Asıl etkili olan, deprem bölgesindeki halkta oluşan kanaattir. Bu kanaat, deprem bölgesine gidip gelen kardeşlerimizin bölgedeki Alevi, CHP'li muhtar ve şahıslarla yaptıkları sohbetlerde gizlidir: "Bu işin altından ancak Erdoğan kalkabilir. Ben CHP'liyim fakat Erdoğan'a rey vereceğim." ifadeleridir.

Tablo 10: Güneydoğu Anadolu'da 14 Mayıs ve 28 Mayıs Seçimlerine Katılım Oranı

İller	Seçmen Sayısı	14 Mayıs 2023		28 Mayıs 2023		2 Tur Arasındaki Fark	
		Oy	%	Oy	%	Oy	%
Ağrı	306.590	223.749	72,98	202.150	65,93	-21.599*	-7,04
Ardahan	68.033	56.399	82,90	54.013	79,39	-2.386	-3,51
Batman	399.376	339.802	85,08	321.183	80,42	-18.619	-4,66
Bitlis	220.618	180.926	82,01	169.048	76,62	-11.878	-5,38
Diyarbakır	1.143.887	937.822	81,99	869.730	76,03	-68.092	-5,95
Hakkâri	186.155	155.738	83,66	145.729	78,28	-10.009	-5,38
İğdır	133.683	105.919	79,23	96.338	72,06	-9.581	-7,17
Kars	185.045	147.339	79,62	137.615	74,37	-9.724	-5,25
Mardin	541.445	448.616	82,86	428.002	79,05	-20.614	-3,81
Muş	242.486	190.914	78,73	178.744	73,71	-12.170	-5,02
Siirt	201.801	168.276	83,39	158.991	78,79	-9.285	-4,60
Şırnak	324.061	274.524	84,71	259.285	80,01	-15.239	-4,70
Tunceli	65.518	57.280	87,43	57.385	87,59	105	0,16
Van	706.445	556.549	78,78	511.105	72,35	-45.444	-6,43
Toplam	4.725.143	3.843.853	81,35	3.589.318	75,96	-45.444	-5,39
Türkiye	64.113.941	55.833.275	87,08	53.841.229	83,98	-1.992.046	-3,11

* -, azalmayı göstermektedir.

Tablo 11: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kılıçdaroğlu'nun Oy Dağılımı

Güneydoğu'da Kemal Kılıçdaroğlu'nun Oy Dağılımı							
İller	Seçmen Sayısı	14 Mayıs 2023		28 Mayıs 2023		2 Tur Arasındaki Fark	
		Oy	%	Oy	%	Oy	%
Ağrı	306.590	142.021	65,81	129.693	65,34	-12.328	-0,47
Ardahan	68.033	30.619	56,15	30.657	57,68	38	1,53
Batman	399.376	221.356	67,57	213.499	68,06	-7.857	0,49
Bitlis	220.618	88.779	50,92	82.926	50,22	-5.853	-0,70
Diyarbakır	1.143.887	651.793	71,97	610.078	71,67	-41.715	-0,30
Hakkâri	186.155	109.148	72,32	102.784	72,11	-6.364	-0,21
İğdır	133.683	64.369	62,50	63.326	66,78	-1.043	4,28
Kars	185.045	78.105	54,58	76.383	56,48	-1.722	1,90
Mardin	541.445	289.109	66,11	274.420	65,24	-14.689	-0,87
Muş	242.486	108.519	58,88	101.792	58,33	-6.727	-0,55
Siirt	201.801	91.352	56,26	85.992	55,44	-5.360	-0,82
Şırnak	324.061	202.543	75,85	193.639	76,32	-8.904	0,47
Tunceli	65.518	45.457	80,26	47.112	82,81	1.655	2,56
Van	706.445	334.192	62,26	308.421	61,53	-25.771	-0,73
Toplam	4.725.143	2.457.362	66,06	2.320.722	65,97	-136.640	-0,09
Türkiye	64.113.941	24.594.932	44,88	25.432.951	47,84	838019	2,96

*-, azalmayı göstermektedir.

İLGİNÇ BİR BENZERLİK: 7 HAZİRAN 2015'TEN 28 MAYIS 2023'E

7 Haziran 2015 seçimlerine kadar AK Parti ve Erdoğan karşıtı olarak rol alan MHP lideri Devlet Bahçeli ani bir manevra ile seçim sonuçları tam netleşmeden gece yarısı bir 'erken seçim' tarihi vererek erken seçim istemiş, saf değiştirerek AK Parti ve Erdoğan'ı destekleme bağlamında yeni bir ters akım stratejisini devreye sokmuştur. Bahçeli, o günden beri Erdoğan'ı destekleyeceğini sürekli dile getirmiş

ve gereğini de yapmıştır. Erdoğan'ın Bahçeli'nin teklifine olumlu cevap vermesi ile başlayan ve gelişen süreçte AK Parti bir erken seçim ile eski gücüne kavuşmuş ve tek başına iktidar olmuştur. Erdoğan Bahçeli yakınlaşması, 15 Temmuz İhanet Hareketi'nden sonra daha da pekişerek devam etmiştir. Bu ikilinin oluşturduğu Cumhuriyet İttifakı, 14 Mayıs 2023 seçimlerine gelirken yeterli olmamış, ittifaka YRP, HÜDA-PAR ve DSP de dâhil edilmiştir. Buna rağmen 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminde istenen elde edilememiştir (Tablo 4).

Tablo 12: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Erdoğan'ın Oy Dağılımı

Güneydoğu'da Recep Tayyip Erdoğan'ın Oy Dağılımı							
İller	Seçmen Sayısı	14 Mayıs 2023		28 Mayıs 2023		2 Tur Arasındaki Fark	
		Oy	%	Oy	%	Oy	%
Ağrı	306.590	68.468	31,73	68.790	34,67	322	2,94
Ardahan	68.033	21.355	39,16	22.497	42,32	1.142	3,17
Batman	399.376	101.386	30,95	100.177	31,94	-1.209*	0,99
Bitlis	220.618	70.997	46,46	82.224	49,80	11.227	3,34
Diyarbakır	1.143.887	239.827	26,48	241.916	28,34	2.089	1,86
Hakkâri	186.155	37.188	24,64	39.754	27,89	2.566	3,25
İğdir	133.683	26.056	25,29	31.501	33,22	5.445	7,93
Kars	185.045	56.366	39,40	59.057	43,66	2.691	4,26
Mardin	541.445	141.234	32,29	146.215	34,76	4.981	2,47
Muş	242.486	72.102	39,13	72.704	41,67	602	2,54
Siirt	201.801	67.465	41,55	69.113	44,56	1.648	3,01
Şırnak	324.061	57.228	21,44	60.133	23,76	2.905	2,32
Tunceli	65.518	9.178	16,29	9.778	17,20	600	0,91
Van	706.445	191.106	35,61	193.036	38,52	1.930	2,91
Toplam	4.725.143	1159.956	31,18	1.196.895	34,03	36.939	2,84
Türkiye	64.113.941	27.133.837	49,52	27.725.131	52,16	591.269	2,64

*-, azalmayı göstermektedir.

Tablo 13: Deprem Bölgesinde Cumhurbaşkanı Adaylarının Oy Dağılımı

Deprem Bölgesi İller	Recep Tayyip Erdoğan			Kemal Kılıçdaroğlu			Erdoğan-Kılıçdaroğlu Fark	
	14 Mayıs 2023	28 Mayıs 2023	2 Tur Arasındaki Fark	14 Mayıs 2023	28 Mayıs 2023	2 Tur Arasındaki Fark	14 Mayıs 2023	28 Mayıs 2023
	%	%	%	%	%	%	%	%
Kahramanmaraş	71,88	75,77	3,89	22,21	24,23	2,02	49,67	51,54
Hatay	48,03	50,14	2,11	48,08	49,86	1,78	-0,05	0,28
Adıyaman	66,22	68,84	2,6	31,25	31,17	-0,08*	34,97	37,67
Diyarbakır	26,48	28,39	1,91	71,96	71,61	-0,35	-45,48	-43,32
Gaziantep	59,77	62,73	2,96	34,65	37,28	2,63	25,12	25,45
Şanlıurfa	62,61	64,87	2,23	36,06	35,14	-0,92	26,55	29,73
Malatya	69,39	71,96	2,57	27,11	28,04	0,93	42,28	43,92
Adana	43,94	45,97	2,03	52,90	54,05	1,15	-8,96	-8,08
Elazığ	67,18	70,27	3,09	28,24	29,73	1,49	38,94	40,54
Kilis	65,56	70,00	4,44	27,02	30,01	2,99	38,54	39,99
Osmaniye	62,32	66,22	3,90	30,74	33,81	3,07	31,58	32,41

*-, azalmayı göstermektedir.

28 Mayıs 2023'te Türkiye ikinci tur cumhurbaşkanlığı seçimine giderken 7 Haziran seçimlerindeki Bahçeli'nin sürpriz davranışına benzer yeni bir sürpriz davranış Sinan Oğan tarafından ortaya konmuştur. 14 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçiminde %5,17 (2.831.239) oy alan ve Cumhurbaşkanlığı'na çok sert eleştiren ATA İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan, ATA İttifakı'na rağmen 28 Mayıs'taki cumhurbaşkanlığı seçiminde Erdoğan'ı destekleyece-

ğini açıklamış ve seçim kampanyasına fiilen katılmıştır. Buna karşılık Adalet Partisi ve Zafer Partisi Kılıçdaroğlu'nu destekleyeceklerini beyan etmişlerdir.

ATA İttifakı'ndaki bu bölünme Cumhurbaşkanlığı'na önemli bir katkı sağlayarak 28 Mayıs'taki ikinci tur cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan'ın elini çok rahatlatmış ve seçimi rahatlıkla kazanmasını sağlamıştır (Tablo 7). Erdoğan'ın seçim gecesindeki konuşmada Sinan

Oğan'ı yanına alması, 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı seçimlerine yaptığı katkının bir göstergesi şeklinde değerlendirilmelidir.

17 SEÇİM KAZANMIŞ BİR LİDER: ERDOĞAN

Erdoğan; millî görüş hareketinin lideri rahmetli Erbakan'ın yetiştirdiği lider kadronun önemli isimlerinden biridir. Onun ilk seçim başarısı -Erbakan zamanında- Refah Partisi'nden İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olması ile gerçekleşmiştir. Bu seçimi devre dışı bırakırsak 2002 yılından bugüne girdiği 16 seçimi %34'ün üzerinde bir oy alarak kazanmıştır⁷ (Tablo 14). Erdoğan, her seçim öncesinde ve sürecinde sürekli anketler yaptırıp, halkın nabzını ölçüp seçim kampanyası yürüten bir siyasetçidir. Tek başına iktidar olamadığı iki seçim 7 Haziran 2015 ve 14 Mayıs 2023 seçimleridir. Buna rağmen her iki seçimde de %35'in üzerinde oy almış ve en yüksek milletvekili sayısına ulaşmıştır. Her seçim döneminden önce yasal değişiklikler yapmakta ve yeni ittifaklar kurarak seçimlere girmektedir.

Erdoğan'ın en çok zorlandığı seçim 14 Mayıs 2023 seçimleridir. Erdoğan geçmiş seçim dönemleri ile kıyaslandığında bu seçimde aşırı vaat yapan bir lider hâline gelmiştir. Salgın dönemine, 11 ildeki asrın felaketleri/deprem-şelafetleri zincirine rağmen deprem bölgesinde en çok oyu almış bir siyasetçi kimliğiyle 14 Mayıs seçimlerinden birinci parti olarak çıkması gerçekten çok büyük bir başarıdır. O nedenle Erdoğan'ın bütün seçimlerinin değişik yönleri ile çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu konu burada ele alınmayacaktır.

SONUÇ: SEÇİM SONUÇLARINDAKİ MESAJLAR

14 Mayıs ve 28 Mayıs seçim sonuçlarının, dört temel dinamik (iç dinamikler, bölgesel dinamikler, küresel dinamikler ve ilahi irade) açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekir. Ayrıntılı analiz yol boyu yapılacaktır. Burada sadece iç dinamikler açısından kısa bir özet verilecektir. Bu seçimlerde üzerinde durulması gereken ve

7 <https://www.haber7.com/guncel/haber/3328439-muhalif-soner-yalcin-yorumsuz-deyip-paylasti-7-duvel-ezen-tespit>
<https://www.trhaber.com/gundem/secimlerde-zafere-doymuyor-erdogan-kaybetmiyor-kilicdaroglu-kazanamiyor-h108029.html>

geleceği çok ciddi bir şekilde etkileyecek husus kuşaklar arası fay hattıdır. Bu seçimdeki genç seçmen sayısı 15 milyon civarındaydı. Bu seçmenin yaklaşık 5 milyonu ilk kez oy kullandı. Muharrem İnce ve Sinan Oğan olgusunun temel dinamikleri bu genç seçmenlerdir.

Kuşaklar arası fay hattı Boğaziçi kadife darbe süreci ile birlikte LGBT merkezli inşa edilmektedir. Genelde toplum özeldir gençlik için gelecekte en ciddi tehlike bu gelişim olacaktır. O nedenle kuşaklararası fay hattı sorunu gelecek yazıda ele alınacaktır.

MİLLET İTTİFAKI VE SEÇİM SONUÇLARI

Seçimi İttifaklar düzleminde ele aldığımızda en ciddi sıkıntısı olan ittifak, Millet İttifakı'dır: Bu ittifak [(CHP, İYİ Parti, SP, DEVA, GP, DP)+HDP/YSP] bir arada bulunması mümkün değildir denen çok farklı siyasi rengin çok ilginç bir karışımıdır. Bunları bir araya getirip bir iki yıl gibi bir süreçte birlikte tutarak seçime götürmek büyük bir başarıdır. Bu başarının en büyük mimarı Kılıçdaroğlu'dur. Seçimi kaybetmesi bu olgunun inkâr edilmesini, görmezden gelinmesini sağlamaz, sağlamamalıdır da. Erdoğan hiçbir dönem seçimlerde bu kadar zorlanmamış, yeni ittifaklar aramamıştır. Millet İttifakı Erdoğan'ı yeni ittifaklar kurmaya sevk etmiştir.

DEVA-GP-SP-DP'nin toplam oyları %4-5 civarında olmasına karşılık DEVA 15, GP 10, SP 10 ve DP 3 olmak üzere 38 milletvekili almışlardır. Bu CHP tabanında ciddi bir rahatsızlık oluşturmuştur. CHP tabanı ve yönetiminin bir kısmı, rey getirmeyen ve fakat milletvekili alan dört ortağa öfkeli olup Kılıçdaroğlu'nu 14 Mayıs seçimlerinden sonra suçlamaya başlamışlardır. 28 Mayıs seçimleri için heyecan kaybına uğramışlardır. Muhtemelen önümüzdeki günlerde CHP'de bir iç hesaplaşma dönemi başlayabilir. CHP'den yeni bir parti daha çıkabilir. Buna karşılık da DEVA-GP-SP-DP tabanının yaşlı kuşağı da; "Bir Alevi CHP'liye rey vermeyiz." tarzında bir tepki koyarak CHP listelerine rey vermemiş olabilir. Bu dört partinin seçimlere ayrı bir ittifakla girmemesi yukarıda bahsedilen psikolojinin devreye girmesini sağlamıştır. Bazı SP yetkililerinin kötü dil kullanması, "Ayasofya'nın bir kısmı müze olabilir." demesi ve GP yöneticilerinin de sert nutukları Millet İttifakı'nın oylarını olumsuz etkilemiş olabilir.

Tablo 14: Erdoğan ve Seçimler

Seçim Tarihleri	Genel Seçim	Yerel Seçim	Referandum	Cumhurbaşkanlığı
	%	%	%	%
27 Mart 1994		25,19		
3 Kasım 2002	34,28			
29 Mart 2014		42,87		
22 Temmuz 2007	46,06			
21 Ekim 2007			68,95	
29 Mart 2009		38,39		
12 Eylül 2010			57,88	
12 Haziran 2011	46,58			
30 Mart 2014		45,5		
10 Ağustos 2014				58,02
7 Haziran 2015	40,87			
1 Kasım 2015	49,49			
16 Nisan 2017			51,41	
24 Haziran 2018	42,56			52,59
31 Mart 2019		44,33		
14 Mayıs 2023	35,62			49,24
28 Mayıs 2023				52,16

AK Parti küskünleri ve DEVA-GP-SP-DP tabanının bir kısmı, CHP yerine YRP'ye rey vermiştir. Tepkisel oylar YRP'nin Meclis'e 5 milletvekili ile girmesini sağlamıştır. Millet İttifakı genç kuşakların psikolojisini gereği gibi okuyamamıştır. Genç kuşakların belli bir kesimi teknoloji hayranıdır. Bu nedenle TEKNOFEST'e, savunma sanayisindeki gelişmelere, doğal gaz ve petrol bulunmasına çok ciddi ilgi göstermişlerdir. Selçuk Bayraktar bu genç kuşak için ciddi bir simge, rol model olmuştur. Gerek Kılıçdaroğlu'nun gerekse Babacan'ın Selçuk Bayraktar'a çatmaları, şirketlerinin gösterdiği başarıları küçümsemeleri, hesap sorulacağı anlamına gelen ifadeler kullanmış olmaları, Millet İttifakı'na hem genç hem de yaşlı kuşakta rey kaybettirmiştir.

CHP, DEVA liderlerinin yerli ve millî sanayii destekleyip güçlendirme yerine ABD'den şirket getirerek Atatürk Havaalanı'nı da onlara vereceği ile ilgili sanayileşme stratejisini açıklaması hem genç hem de yaşlı kuşakta olumsuz etki meydana getirmiştir. Bu konuda olumsuz bağlamda pozitif sosyal geri besleme (olumsuzlukların olumsuzlukları besleyerek büyütmesi) vuku bulmuştur. Bu da rey kaybını getirmiştir. Yerli firmalar yerine yabancı firmaları tercih

etme yaklaşımına halktan özellikle gençlerden tepki gelince aşağıladıkları, önemsiz göstermeye çalıştıkları, alaya aldıkları yerli teknolojik gelişmeleri sonra kabullenme zorunda kalmaları kendileri için olumsuz olmuştur.

Millet İttifakı'nın eşitlik, adalet, özgürlük merkezli söylemleri ile Kılıçdaroğlu'nun 'helalleşme stratejisi' gençleri etkilemiştir. Aynı zamanda Cumhur İttifakı'nın CHP'nin geçmişindeki kara lekelere ilişkin propagandasını etkisiz hâle getirmiştir. Çünkü helalleşme stratejisi geçmişteki hataların kabul edilmesi ve bunun için de halktan özür dilenmesi şeklinde tezahür etmiştir. Geçmişe dönük her türlü eleştiriye "Biz geçmişte hata yaptık, onun için helallik istiyoruz." diyerek cevap verilmesi, belli bir kuşakta etkili olmuştur. CHP ile olan fay hatlarındaki enerji de belli bir boşalma meydana getirmiştir.

Bu enerji boşalmasını engellemek için Cumhur İttifakı Millet İttifakı'nı FETÖ'cü, PKK'cı, Kandil'ci, LGBT'ci, hain, iş birlikçi, ajan ve darbeci diye suçlamıştır. Her nedense Kandil'deki PKK liderleri de yol boyu sürekli Millet İttifakı'nı desteklediklerini açıklayarak Cumhur İttifakı'nın ithamlarına âdeta malzeme sunmuş;

ekmeğine yağ sürmüşlerdir. Bütün bunlara karşı Millet İttifakı'nın açık seçik bir tavır koyamaması, genelde milleti özelde de milliyetçi kesimi rahatsız etmiş ve harekete geçirmiştir. Cumhuriyet İttifakı'ndan gayrimemnun olan bu kesim, yeniden Cumhuriyet İttifakı'na yönelmiştir. Seçimlerde Millet İttifakı'nı destekleyen HDP'lilerin seçim meydanlarındaki bazı konuşmaları, Cumhuriyet İttifakı'nın elini kuvvetlendirmiş, bu da Millet İttifakı'na oy kaybettirmiştir.

ABD'nin sessiz kalıp AB+İngiltere basın-altı-yedi dergi-gazete- aşırı Erdoğan düşmanlığı yapması, yurt dışındaki bazı seçmenlerde milliyetçilik duygularını harekete geçirmiş ve Cumhuriyet İttifakı'na yönelmelerini sağlamıştır. Yeni nesilde sürekli değişim arzusu vardır. Millet İttifakı'nın değişim sloganı gençlerde ağır basmış, teknolojinin çok fazla etkili olmadığı bir gençlik kesimi Millet, ATA, Emek ve Özgürlük ittifaklarına yönelmişlerdir. Sinan Oğan ve Muharrem İnce'nin oylarında ana etkili unsur gençler olmuşlardır. Gençlerin önemli bir kısmı Erdoğan'ın kullandığı dilden çok rahatsız olmuşlardır. Millet İttifakı'nın Erdoğan için kullandığı 'güç zehirlenmesi' nitelemesi gençleri etkilemiştir. Millet İttifakı barış, özgürlük, kardeşlik söylemlerini propagandasının ağırlık merkezine yerleştirmiştir. Gençlik ve Alevi merkezli propaganda etkili olmuştur. Böylece Alevi-Sünni-Nusayri fay hattında çok ciddi bir enerji boşalması meydana getirilmiştir.

Millet İttifakı bol vaat yapmıştır ve fakat söylemleri soyut kalmıştır. Kılıçdaroğlu 300 milyar doların kaynağını, ABD ve AB'ye yaptığı ziyaretlerin mahiyetini tatmin edici bir şekilde açıklayamamıştır. Bu da Millet İttifakı'na oy kaybettirmiştir. Yurt dışına göç etmiş gençleri geri döndürme amaçlı bir propaganda yapılmıştır. Bu da yurt dışı oyları geçmişe nazaran etkilemiş ve artmasını sağlamıştır.

CUMHUR İTTİFAKI VE SEÇİMLER

Cumhuriyet İttifakı, bu seçimde bol vaat, hakaret ve gerilim merkezli bir seçim stratejisi ortaya koymuş ve uygulamıştır. Cumhuriyet İttifakı'na göre Millet İttifakı 'FETÖ'cü, PKK'cı, Kandil'ci, LGBT'ci, hain, iş birliği, ajan ve darbecidir.' Bunlar çok ağır suçlamalardır. İlginç olan bu ağır suçlamalara karşı Millet İttifakı mensuplarının FETÖ, PKK, Kandil ve LGBT isimlerini

zikrederek karşı çıkamamalarıdır. Bu durum Cumhuriyet İttifakı'nın elini kuvvetlendirmiş ve oy artışı sağlamıştır. Cumhuriyet İttifakı'nın sert dili gençleri olumsuz etkilemiştir. Buna karşılık Millet İttifakı'nın kullandığı yumuşak dil gençleri olumlu etkilemiştir.

Millet İttifakı'nın en büyük hatası, yerli ve milli sanayinin gelişmesini aşağılamak ve küçümsemek olmuştur. Bu zaaf Cumhuriyet İttifakı yerli sanayi hamlelerini propagandasının merkezine yerleştirerek çok iyi değerlendirmiştir. Savunma sanayiinde yapılan İHA, SİHA, uçak, helikopter, TCG Anadolu Gemisi, denizaltı ve TOGG vb. sürekli gündemde tutulmuş, bunlar halkın ziyaretine açılmıştır. Bu hem genç hem de yaşlı kuşakları hatta ilkokul çocuklarını bile etkilemiştir.

Karadeniz doğal gazı, Gabar petrolü bulunmuştur. Bunlara bağlı olarak halka bedava doğal gaz verileceği vaadi yapılmış ve uygulamaya sokulmuştur. Samsun'da başlatılan TEKNO-FEST etkinlikleri değişik illere taşınmış, en son İstanbul'da yapılan zirve ile hem gençler hem yaşlılar hem de çocuklar üzerinde çok olumlu etkiler meydana getirilmiştir. TÜBİTAK gençlik projeleri gençler üzerinde etkili olmuştur. Bayraktarların özellikle Selçuk Bayraktar'ın öne çekilmesi belli bir genç grubu üzerinde çok büyük tesir doğurmuştur. Bu da Cumhuriyet İttifakı'na oy kazandırmıştır.

AK Parti tarihinde olmayan bir bol vaat süreci yaşanmıştır. Asgari ücretten emekliliğe kadar her alanda vaat yapılmış, bazıları hayata geçirilmiş bazıları da hayata geçirilmeyi beklemektedir. 1950 öncesinin, gençler için genelde bir anlamı yoktur. CHP'nin geçmişi ile suçlanması istenen etkiyi gençlerde meydana getirmemiştir. Buna karşılık AK Parti'nin 2015'e kadarki döneminde ekonominin iyi, bugün ise kötü olması karşılaştırılmakta, gençler bu düzlemde mukayese yapmaktadırlar. "Çay içecek parası", "kalacak yere ödeyecek parası" olmamak en büyük şikâyetleridir.

Gençler üzerinde en olumsuz etki, atamalarda mülakat sisteminin adil yapılmadığı olgusu olmuştur. Mülakat sisteminden gençler çok rahatsızlar ve bunu da açık bir şekilde söylemekten çekinmiyorlar. İki üç dakikalık bir mülakatla nasıl karar verilebiliyor? Mülakat önceden

verilmiş bir kararı hayata geçirebilmek için bir kamuflej aracı olarak kullanılıyor kanaati gençlerde hâkimdir. Mülakat sisteminin kaldırılacağı sözünün verilmesi, yapılan hatanın kabul edilmesi anlamında olup isabetlidir.

AK Parti döneminde 'liyakatin sadakati, sadakatin liyakati' kanaati yaygınlaşmıştır. Bu, insanlarda, özellikle gençlerde 'adaletsizlik var' kanaatinin öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu da gençlerin yurt dışına göç etmek isteğini tetiklemektedir. Erdoğan'ın yurt dışına giden gençleri aşılaması, yanlış olmuş, gençleri çok olumsuz etkilemiş, bu da sandığa belli boyutta yansımıştır.

Erdoğan'ın seçimleri kazanmasındaki ana etkenlerden biri kadınlardır. AK Parti döneminde işe almada pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır. Her eve değişik nedenlerle devlet yardımı yapılmaktadır: İşsizlik yardımı, çocuk yardımı, yaşlılara-hastalara bakma yardımı. Bunlara ilaveten 6284 sayılı Yasa ile kadınların her dediğinin delilsiz ve belgesiz kabul edilmesi ve ömür boyu nafaka olayı kadın seçmenlerin Erdoğan'ı desteklemesini sağlamıştır.

HDP/YSP, TİP VE SEÇİMLER

Bu seçimlerin önemli kaybedenlerinden birisi HDP/YSP'dir. Millet İttifakı'nı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde destekleyeceklerini açık bir şekilde belirtmelerine rağmen, seçim kampanyalarında gereğini yerine getirmemişler, Millet İttifakı'na zarar verecek Cumhur İttifakı'na yarayacak konuşmalar, açıklamalar yapmışlardır.

HÜDA-PAR'ın Cumhur İttifakı'nın saflarında seçimlere katılması, HDP'ye rey veren dinî hassasiyeti olan seçmenin bir kısmının saf değiştirmesini sağlayarak HDP'ye rey kaybettirmiştir. Güneydoğu'da yıllardır HDP'ye karşı annelerin başlatıp sürdürdüğü direniş olayı bu seçimlerde etkili olmuştur. Anneler PKK baskısından dolayı çocuklarının dağa kaçırılmasından rahatsızlardır. Muhtemelen bu seçimlerde annelerin bir kısmı Cumhur İttifakı'na, babaların bir kısmı da Millet İttifakı'na yönelmişlerdir. Bu da HDP'nin oy kaybını artırmıştır.

Devlet, Güneydoğu'da hem PKK hem de devlet korkusunu yıkmıştır. Bu iki korkunun yıkılması önemli gelişmedir. Bu bölgede 12 Eylül Darbe-

si döneminde uygulanan devlet zulmü şimdi yoktur. Gençler dağa çıkmak istememektedir. TİP, başarılı olmuş ve seçimlerden 4 milletvekili olarak çıkmıştır. HDP'den bir miktar oy almış olabilir. Gençlerden oy almıştır. Güneydoğu'da terör olmamasına, çok fazla yatırım yapılmasına, hizmet götürülmesine rağmen HDP'nin böyle bir rey almasının nedenleri ayrıca analiz edilmelidir.

GELECEĞİN TÜRKİYE'SİNDE ÜÇ CİDDİ TEHLİKE: LGBTIQ+, PKK/PYD/YPG, FET

14 Mayıs ve 28 Mayıs cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinde gündelik hayata gelip oturan, sürekli konuşulan ve geleceğin Türkiye'sinde çok ciddi sorun olma vasfını koruyan üç büyük tehlike LGBTIQ+, PKK/PYD/YPG ve FETÖ'dür. Türkiye'nin kılcal damarlarına şu ya da bu şekilde yerleşen ve bir halk tabanına sahip olmaya başlayan bu hareketlerin sorun olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Bu nedenle yeni Meclis'te bu üç konu masaya yatırılmalı, gerekli yasal tedbirlerin yanında, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik tedbirler alınmalı, psiko-sosyal çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Eğer böyle bir girişimde bulunulmaz, sorgulama başlatılmazsa bütün bu ihanet hareketleri, seçimlerde oluşan psikolojik ortamdan yararlanarak elde ettikleri halk tabanını genişleteceklerdir. Bu durumda gelecekte Şer İttifakı (ABD, İngiltere, Siyonizm, AB, İsrail) mensupları psikolojik ve sosyolojik savaş için kullanabilecekleri çok uygun bir zemin elde etmiş olacak, kadife darbe stratejisini bu kitle üzerine inşa etmeye kalkacaklardır. Unutulmasın ki bu çok ciddi bir tehlikedir. Unutmayın;

"Bir kavim (toplum), kendinde olanı değiştirmeye kadar Allah, ona nimet olarak bağışladığını değiştirci değildir. Allah şüphesiz işitendir, bilendir." (8/Enfâl 53). "Gerçekten Allah, kendi nefis/özlerinde olanı değiştirip bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip-bozamaz. Allah bir topluluğa kötülük istedi mi, artık onu geri çevirmeye hiçbir (biçimde imkân) yoktur; onlar için Ondan başka bir veli yoktur." (13/Ra'd 11).

HER KUŞAKTA YENİDEN DOĞAR AMA MİLLET ASLA UNUTMAZ

— ALİ AKTAŞ —

Bir önceki yazımızda son iki asırlık modernleşme sürecimizin kültürel/siyasi kırılmaları üzerinden gelinen aşamayı anlatmaya çalışmış ve şöyle bitirmiştin; “14 Mayıs günü tarihin akmakta olduğu istikametin değişmeyeceğini düşünüyorum.”

Öyle de oldu. Zira Osmanlı'nın özellikle son asrında yaşadığı ricat tarihi hepimizin kültürel ve tarihsel genetiğine büyük bir yürek yararı olarak işlemiş durumdadır. Bu aziz millet kaba-
baran bir deniz gibi büyümek, gelişmek, ileriye atılmak ve tarihsel rolünü -bugünün dünya-
sının şartları içerisinde- yeniden kuşanmak istemektedir.

İKİ HATIRA

Bu noktada yakın siyasi tarihimizin önemli simalarından merhum Turgut Özal'ın bir hatırası son derece dikkat çekicidir. Özal çokça izlenen videolarından birinde şu hatırasını dile getirmektedir; “1930'lu yıllar. Ben ilkokul son sınıftayım. Tabii o zaman bizi bambaşka yetiştiriyorlar. İlkokulda okutulan şeyleri bugün benim yaşlarıma yakın olan kimseler herhâlde hatırlayacaklar.

Biz ‘Bir Türk'ün on düşmana bedel’ olduğunu, ‘Bir Türk'ün dünyaya bedel’ olduğunu, daha birçok şeyleri öğrendik. Ama kendimizin ufak dünyasında öğrendik. Dış dünyayla hiçbir alakamız yoktu. Dış dünyayı değil İstanbul'u bile bilmiyorduk.

Ben bunları okuyorum kitaptan... İyi de bir talebeyim... Rahmetli dedem o sırada bize misafir gelmiş... O da gençliğinde İstanbul'da bulunmuş, Sultan Abdülhamid zamanında.

Okuduğum tarih kitabında ‘Kızıl Sultan’ diyor Sultan Abdülhamid'e. O kitap öyle yazıyor ben de onu okuyorum; dedem de dinliyor... Döndü dedi ki:

‘Bunların hepsi yalan! Size yanlış şeyler öğretiyorlar!’

‘Dede, dedim, sen mi iyi bileceksin, kitap mı iyi bilecek?’

Tabii aradan seneler geçti... Biz böyle büyüdük. Yurt dışına gittik, çok yurt dışında da kaldım. Orada da bazı kitaplar okuduk. Orada da bazı araştırmalar yaptım. Yurt içinde ufak tefek kenarda köşede kırıntı gibi gelen o sırada çok sarıh değil bilgiler var. Baktım ki dedem haklı. Onun üzerine kendi kendime bir sorgulamada bulundum.”

Bu hatıranın hatırlattığı tarihsel bakış bizim gibi 1990'larda lise çağlarına erişmiş olanlara bile yabancı değildir. Esasen Cumhuriyet'in Osmanlı ile barışması da 1999'da kuruluşunun 700. yılı kutlamalarının kamu tarafından sahiplenilmesiyle olmuştur desek hata etmiş olmayız. Yine yakın tarihimizden bir başka örneği daha burada zikretmek istiyorum.

Bakınız hemşehrim İbrahim Bedrettin Elmalı, Bakanlar Kurulu Kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan alınmış ilk kişidir. 1966'da davet üzerine gittiği Tunus'ta neredeyse devlet başkanı töreni ile karşılanmış, o da Diyanet İşleri başkanlarına mahsus kıyafetiyle buna iştirak etmiştir. Gezi hükümet müdahalesiyle yarıda kesilmiş, medyada heyetin geri çağırılma nedeninin laikliğe aykırı davranışları olduğu yazılmıştır. Hatta rivayet odur ki azledilirken hükümetin başındaki zatın “Sen benim memurumsun!”

12. Cumhurbaşkanı Seçilen Erdoğan'ın Külliye Konuşması ve Cumhuriyet İttifakı

lafına karşılık “hayır ben Türkiye Müslümanlarının dinî lideriyim!” demiştir.

Tarih ve din meselesinin anlaşılması bakımından geçmişte nasıl algılandığı ve nasıl muamele gördüğü meselesini anlatmak bakımından bu iki hatırayı özel olarak buraya not düştüm. Zira Türkiye’de hiçbir mesele İslâm ve tarihten bağımsız değerlendirilemez. Çağdaş dönem sorunlarımızın kaynağında da bu iki meselenin devlet ve kendini ilerici gören devleti de temelîk etmiş azınlık zümre tarafından ele alınışı bulunmaktadır.

TARİHSEL HAFIZANIN DİRİ ÇAĞINA ERİŞTİK

Tarihsel hat böyledir. Güncele gelince; yaşadığımız seçimin tarihsel hattı ihata eden “yerlilik ve millilik” damarı üzerinden yürüdüğünü gördük. Bir yanda Türkiye’nin ilerleme çizgisini yeniden Brüksel-Washington hattına taşımaya çalışacağını vaat eden bir ittifak vardı. Öte yanda ise iki asırlık denge politikasını da devam ettirmek suretiyle fırsat bulduğunda Karabağ Zaferi gibi tarihe yeniden dönüğe imkân verecek atılımlar yapabileceğini gösteren ve de Ankara merkezli bir siyaseti güçlendireceğine seçmenini inandıran bir iktidar vardı.

Savunma sanayiindeki yeni gelişmeler seçmeni “tarihe yeniden dönüş” diye adlandırabileceğimiz bir heyecana gark etti. Tarihsel genetiğin dışavurumunun tezahürüydü bu durum. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “başkent asla unutmaz”ından mülhem bir hafıza ve idrak diriliğidir bu; “millet asla unutmaz.”

Seçimle beraber gördük ki 1950’nin üzerinden 73 yıl geçtiği hâlde CHP tek parti iktidarı dönemi unutulmadı. İktidarı üreten geniş

muhafazakâr-mütedeyyin-milliyetçi sosyoloji “helalleşme” söylemine itibar etmedi.

Esasen “helalleşme” söyleminin geniş muhafazakâr, mütedeyyin ve milliyetçi kesimlerde algılanışı başka türlü oldu. Nihayetinde hâlihazırda bu kesimin ürettiği bir iktidar vardı. CHP ise iktidarı kendisine isteyip bu kesimlere “merak etmeyin size zarar vermeyeceğim” diyen bir rol oynuyordu. CHP’nin iş başına gelmesi bu kesimlerin iktidarı kaybedip edilgen ve lütuf bekleyen pozisyona geçmesine yol açacaktı. Toplum bunu böyle okudu ve buna izin vermek istemedi.

Bu hezimetin birçok sebebi olmakla birlikte en başta gelenlerinden birisi muhalefetin CHP etrafında mevzilenmesi. Tek partili devrin üzerinden 73 yıl geçmesine rağmen milletin bu zamanı ve sonrasındaki bürokratik iktidarı ve uygulamalarını unutmadığını bir kez daha tecrübe ettik. Kılıçdaroğlu’nun “helalleşme” vurgusu da aslında bu hafızanın kabulü manasında idi.

21 yıllık bir iktidar ve ağır ekonomik kriz şartlarında muhalefetin seçimleri kaybetmesi kendileri açısından büyük bir başarısızlıktır. Üstelik 2019 yerel seçimlerinde Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirleri almış bir muhalefetin seçimleri kaybetmesinin mağlubiyet olmadığını söylemek gerçekçi olmayacaktır.

HDP/YSP’nin aday göstermeyerek Kılıçdaroğlu’na desteğini açıklaması muhalefetin seçimi kaybetmesinde bir başka etken oldu. Millet, tarihte 93 Harbi olarak adlandırılan 1877/1878 Osmanlı Rus Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Cihan Harbi ile yaşadığı ricat ve toprak kaybetme travması hâlâ capcanlıdır. Bu travma bu milleti bu topraklara perçinlemiştir ve en ufak bir kayba tahammülü yoktur. Dola-

yısıyla bu korkuyu gidermedikçe HDP/YSY'nin hüsnükabul görmesi de mümkün değildi. PKK elebaşlarının Kandil'den yaptığı açıklamalara paralel HDP/YSY aday ve yöneticilerinin açıklamaları da eklenince İYİ Parti ve Ümit Özdağ desteğine rağmen kazanamadılar. Çünkü millet nefretle birleşmiş ve yarın ne yapacağı belli olmayan bir kadroya ülkeyi teslim etmek istemedi.

Seçmen, Millet İttifakı bileşenlerinin arasındaki tutkallı ise zayıf buldu. Onları "Erdoğan nefreti" ile bir araya gelmiş bir topluluk olarak gördü. Meclis çoğunluğunu açık ara kaybetmeleri ise onlar için zaten bir felaketti.

Ayrıca çok açık ki Saadet, Gelecek ve Deva'nın CHP'yi iktidar yapacak bir ittifak formülünde yer almaları da muhafazakâr, mütedeyyin kesimlerin oyunun bu ittifaka gelmesine engel oldu. Böylece AK Parti karşısında bir İslâmî muhalefet seçeneği de kalmadı dememiz yanlış olmayacaktır. Gerçi Yeniden Refah Partisi ve HÜDA-PAR gibi iki yeni aktör girdi siyaset meydanına. Onların üreteceği tecrübenin aranılan makul muhalefeti üretip üretemeyeceğini hep beraber göreceğiz.

HAFIZANIN CANLANMASI VE GELECEK

Başta savunma sanayindeki gelişmeler ve son Karabağ Savaşı kitlelerin zihninde, tarihsel aklında Türkiye'nin tarihî misyonuna geri dönebileceği gibi bir ümit meydana getirdi. Muhalefet ise buna karşı AB'yi hedefledi, Rusya-Ukrayna krizinde AB kısıtlamalarını tatbik edeceğini söyledi, İpekyolu Projesi için Azerbaycan'ı bypass eden bir söylem geliştirdi, İHA-SİHA meselesindeki "dokunacağız" ifadeleri de seçmenin kuşkularını büyüttü.

Cumhur İttifakı, Osmanlı'nın ricat asrından sonra tarihte yeniden var olma hedefi üzerinden seçmenini ikna etti. Seçmen ekonomik kriz gerçeğine rağmen bunu satın aldı. Erdoğan'ın kişisel etkisinin Cumhuriyet İttifakı'nın başarısındaki rolü tartışılmaz bir gerçek. Öyle anlaşılıyor ki Erdoğan, seçmeni ile gerçek bir bağ kurmuş durumda. Güven üzerine kurulan bu bağ kolay kolay çözülemeyecek.

HÜDA-PAR ile MHP ve Sinan Oğan'ı, AK Parti ile Yeniden Refah Partisi'ni bir araya getirebilmiş bir ittifakın Türkiye'nin çeşitli renklerini

"yerlilik ve millilik" damarı üzerinden yekvücut hâle getirebilmesini seçmen değerli gördü. Önümüzde bir yerel seçim var. Muhalefet ancak birlikte hareket ederek var olabileceklerini ve başarı elde edeceklerini düşünecektir ki bu başarının çizgisi muhtemelen İstanbul ve Ankara'yı kaybetmemek olacaktır. Fakat birlikte hareket etmeleri de onlar için bir kaybediş sarımadır. Ya CHP haricinde yeni bir ittifak düzeneği kurmak zorundalar ya da birlikte hareket ederek yerel seçimi kaybetmeyi göze alacaklar. Bu da özellikle Saadet, Gelecek ve Deva bakımından tükeniş manasına gelecektir.

Yeni dönemde iktidarın 15 Temmuz'un olağanüstü şartları da sona erdiğine göre normalleşmeye gitmesi gerekiyor. Kurallı bir toplum ve devlet üretmesi lazım... Dış politikada iki asırlık denge politikası yakın çevre ölçekli inisiyatif almalarla birlikte devam edecektir. Türkiye, bölge gücü olma vasfını güçlendirecek belirleyici hamleler yapmak isteyecektir. İktidarın bütün bunları ne yapıp edip bir bölgesel ya da küresel savaşa dâhil olmadan başarması gerekiyor. Bu nedenle İkinci Cihan Harbi şartlarından savaşı çıkmamız dikkate alınmalıdır. Her ne kadar o dönem ordumuz bugünkü ile mukayese kabul etmeyecek kadar zayıf ve bir dünya savaşına giremeyecek kadar teçhizatsız olsa da izlenen politikanın değerli olduğunu düşünüyorum. Böyle bir devre gelecek olursa biz üretimimizi dış satıma tahsis ederek rampasından havalandıran bir füze gibi ekonomisini canlandırma fırsatını kaçırmamalıyız. Bunun da birinci şartı savaşa dâhil olmamaktır.

Türkiye'nin dindar, muhafazakâr kitlelerine düşen görev ise siyasetimizi seküler-dindar geriliminden çıkartacak bir İslâmî muhalefet alternatifini ortaya çıkartmak olmalıdır. Ki böylece CHP'nin öncülüğündeki seküler aks zayıflasın. HÜDA-PAR da göstereceği performans ile seküler Kürtçülüğü zayıflatmayı hedeflemelidir.

Zira gerçekten Anadolu'yu mayalandıran ve var eden ruha aykırı olarak birbirimiz arasında bir kör dövüşe dönen bu kültürel kırılma bu yolda sonlandırılmadan ve iktidarın değişimi dindarlarla dindarlar arasında bir yarışa dönüşmeden kutuplaştıran siyasi kavga son bulmayacaktır. Tarihin ve sosyolojinin bu ülke özeline yansıyan yasaları (*sünnetullah*) kanaatime göre bunu göstermektedir.

MÜESSES NİZAM SORUNU VE KORKU

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Batı ve Doğu toplumlarının birbirinden farklı karakteristlik özelliklerinin bulunduğuyla ilgili pek çok tartışma yapılmış/yapılmaktadır. Toplumları tek bir şablon çerçevesinde ele almanın kimi sakıncaları paranteze alındığında, Batı ve Doğu toplumlarının en büyük farklılıklarının sistem ve sistemsizlik olduğu söylenebilir. Sistem ve sistemsizlik tezi kendi içinde oryantalist bir mantalite barındırsa da toplumların siyasi eğilimleri, olaylar karşısındaki duruşları ve refleksleri iklim, coğrafya, kültürel kodlar gibi etmenlere bağlı olarak değişebilmektedir. Müesses nizam diye adlandırılabilir modern Batı sistemi, standardize bürokrasi, devlet ve birey arasında konulmuş sınırlar, resmi olan ile kamusal alan arasındaki parametrelerin net bir şekilde belirlenmesi ve sisteme dönük insani müdahalelerin aza indirilmesini ifade eder. Modern Batı müesses nizamı Bauman'ın vurguladığı şekliye müphemliği ortadan kaldırma üzerine kuruludur. Yeni müesses düzende öngörülebilirlik, standardize yaklaşım ve rutine dayalı işleyiş belirgindir.

Modern siyaset, ekonomi ve eğitim gibi pek çok alanın arka planını oluşturan Batı merkezli müesses nizam, elbette ki kolay bir şekilde oluşmuştur. Yüz Yıl Savaşları, Otuz Yıl Savaşları, mezhep çatışmaları, iki dünya savaşı gibi toplumsal dinamikleri etkileyen büyük olayların yanı sıra onlarca yıla dayanan toplumsal değişim, dönüşüm ve taleplerin sonucunda oluşmuştur. Batı müesses nizamı bir günlük tecrübenin ürünü değil, belli bir kültürel dönüşümün, yıllara dayalı tecrübenin cisimleşmiş şeklidir.

Çoğunlukla güç, iktidar ve iktisadi konsolidasyon sonucunda meydana gelen oturmuşluk

sürecine göndermede bulunan müesses nizam, yakından bakıldığında, kolay bir şekilde revize edilmeyen, iktidar inisiyatiflerine daha az açık olan, manipüle edilmeyen ve işleyen devlet aklına göndermede bulunur. Batı toplumunun modern nizam anlayışını saat örneğinden hareketle analiz eden George Simmel, Berlin şehrinin ortasına konulan saatlerle Batı toplumunun standardize işleyişi arasında dikkat çekici benzerlikler kurmaktadır. Bu nizam önemli boyutlarıyla insan keyfilğine açık olmayan boyutlara sahiptir. Bu realite bir zamanlar belki de dünyanın en politik toplumu olan Batı toplumunun siyasete ilgisiz kalmasıyla sonuçlanmamış, aynı zamanda kalıcı bir rutine de yol vermiştir. Batı'da meydana gelen müesses nizam, kuruluş aşamasında Batı'nın kültürel, toplumsal, siyasi ve iktisadi şartları çerçevesinde oluştuğu gibi büyük oranda toplumsal rızaya da dayanmıştır ve müesses nizamın şekillenmesi aşamasında sosyal kesimler eteklerindeki taşları dökmüştür.

Sömürge ile de bezenmiş olan bu yeni nizam, domino taşları gibi Batı dışı toplumların geleneksel siyaset, iktisat ve düşünsel reflekslerini büyük bir dönüşüme uğratmış, ancak bu toplumların kendi dinamiklerinden hareketle yeni bir müesses nizamın teşekkülünü engelleyen bir faktör olmuştur. Modern "emperyal hegemonya" Batı dışı toplumların kendi geçmişleri, tecrübeleri, toplumsal dinamikleri, düşünsel refleksleri, sosyal hazır bulunuşluluk düzeylerine göre restorasyon yapmalarına imkân vermiştir. Osmanlı özelinde Tanzimat ve Islahat fermanları gibi düzenlemeler, Cumhuriyet döneminde sık sık gündeme gelen anayasa tartışmaları ve sistem revizyonları müesses nizam

oluşturma arayışının, kalıcı bir sistem meydana getirme motivasyonunun bir göstergesi olmanın yanında bir türlü kurulamayan müesses nizamın bir göstergesidir. Şüphesiz ki toplumsal/yerel dinamiklerin de gözetilerek müesses nizamın kurulamayışının dış ve iç olmak üzere pek çok nedeninden söz edilebilir. Bu nedenlerin detayları uzun olmakla birlikte günün sonunda Türkiye'nin hâlen kendi dinamiklerine özgü bir nizam arayışında olduğu söylenebilir.

Bu açıdan başta Türkiye olmak üzere pek çok Doğu toplumunda en azından kalıcı bir müesses nizamdan söz etmek güçtür. Müesses nizamını kuramayan, belli bir sistem kurgulamayan Doğu'da sistemsizlik, belirsizlik ve oturmamış olma durumu belirgindir. Özelde Ortadoğu'da siyasal sınırlar dâhil olmak üzere devlet yapıları, insani müdahaleye, yönetime gelen zümrelerin tercihlerine göre şekillenmeye müsait bir görüntü vermektedir. Müesses nizamın olmayışı en azından kalıcı ve tutarlı bir devlet aklı/geleneğinin oturmaması insani müdahalenin devlet bürokrasisi ve diğer unsurlarını etkileyebildiğinin bariz bir göstergesi şeklinde okunmalıdır. Örneğin 100 yıllık bir tecrübeye sahip olan Cumhuriyet dönemi boyunca Millî Eğitim Bakanlığı'na yetmişin üzerinde bakan atanmıştır ve her bakan, kendisiyle beraber kimisi majör düzeyde olmak üzere millî eğitim sistemini dönüştürmüştür. Bu dönüşümlerin her biri başta Millî Eğitim Bakanlığı içerisindeki bürokrasi kadroları olmak üzere kimi zaman kamusal alanı da etkileyecek boyutlara sahip olmuştur. Benzer bir durumun diğer bakanlıklar için de geçerli olduğunu vurgulamak gerekir.

Müesses nizamın anayasal düzeyde belli bir çerçeveye perçinlenmemiş olması kimi sorunların ortaya çıkmasına da yol vermiştir. Kalıcı bir devlet refleksi olmayışı izlenimi kendisiyle be-

raber korkunun/tedirginliğin politik refleksleri belirlediği bir toplumun oluşmasına kaynaklık etmiş/etmektedir. Halk nezdinde beka kaygısı Türkiye'de neredeyse her seçimin genel karakteri gibidir. İster iktidar olsun ister muhalefet Türkiye'de muhtemel değişimlerin insanları tedirgin etmesinin temel sebebi sağlam temeller üzerine kurulu olmayan müesses nizamın "kırılmalı" yapısıyla ilgilidir. Oysa sistemin sağlıklı bir zemine oturtulduğu bir kulvarda seçimin A partisi ya da B partisi tarafından kazanılması majör dönüşümlerle sonuçlanmayacağından kayıp ya da kazanç korkusu, daha da önemlisi güvenlik kaygısı azalacaktır. Diğer bir ifadeyle devlet geleneğinin ya da müesses nizamın kendi gerçekliğinde işleyişine devam edebilmesi, istikrarlı ve kalıcı teamüllerin oluşmasına kaynaklık etmekle kalmayacak, aynı zamanda kamuoyunun sisteme olan güveninin tesisine pozitif etki yapacak ve korku iklimi de azalacaktır.

MÜESSES NİZAM VE GÜVEN

Devasa bürokratik yapısı, şiddet araçlarına sahiplik etme durumu, ekonomik imkânlar, statü sağlama gibi avantajlar dolayısıyla devlet yönetimini elde etmek öteden beri cazip bir yönelimdir. Modern şartlarda yönetimi elde etmenin meşru aracı olarak demokrasi ön plana çıkmaktadır. Demokrasi ise Winston Churchill'in vurguladığı gibi kötü bir yönetim biçimidir ancak insanlık tarihinde denenen yönetim biçimleri arasında en makul olanıdır. Demokrasi hiçbir fark gözetilmeksizin bütün bireylerin dolaylı şekilde yönetime ortak edilmesidir. Denilebilir ki seçim modern liberal anlayışın eşitlikçi söyleminin en pratik şeklidir. Eğitim seviyesi, gelir durumu, cinsiyeti ve pek çok farklılığıyla birlikte bütün seçmenlerin oyları aynı değerdedir. Herkesin seçime katıldığı modern toplum aslında zorunlu olarak politik toplumdur. Demokrasi toplum politikleştiği oranda anlamlı hâle gelebilmektedir. Özellikle müesses nizamın kırılmalı olduğu toplumlarda bu çerçeveye çok daha geçerlidir.

Örneğin siyasal taşların yerli yerine oturduğu ya da müesses nizamın şekillendiği Batı toplumlarının seçimlere rağbet etmedikleri, oy kullanma oranlarının az olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Batı toplumlarında genellikle bireyler politik tartışmalara ilgi duymamakta, gündelik rutinlerine devam etmektedir. Çünkü

Batı ülkelerinde ortalama her vatandaş işleyen bir sistem olduğunun bilincindedir. Olağanüstü şartlar oluşmadığı sürece A partisi ya da B partisi olmadan da işlerin bir şekilde yürüyeceğinin farkındadır. Siyasal değişimler başta bürokrasi olmak üzere kamusal alanı dramatik bir şekilde etkilemez. Oysa henüz müesses nizama sahip olamayan Türkiye gibi ülkelerde her seçim tansiyonun yükseldiği süreçler olarak dikkat çekmektedir. Bunun da temel sebebi devlet yapısının siyasi partilerin tercihlerine göre şekilleneceği beklentisidir. Neredeyse 100 yıllık bir geçmişe sahip olan devletin seçim dolayısıyla elden gidebileceğini düşünen pek çok birey bulunmaktadır. Beka sorunu hâlen önemli bir toplumsal reflektir. Nitekim son seçimlerde de kriz, ekonomi ve gelir dağılımı gibi parametrelere ziyade güvenlik korkusu belirleyici olmuştur. Türk toplumunun devleti konumlandırma biçimi ve devletle diyalojik ilişkisi beka korkusu dolayısıyla devlet önceliğine dayalıdır. Bu durum, siyasi partilerin her seçimde devlet bekasını önceleyen söylemleri gündemde tutmalarıyla sonuçlanmaktadır. 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimi de özelden devlet merkezli korku/güven duygusunun siyasete rengini verdiği bir seçim olarak öne çıkmıştır.

HANGİ KORKU DAHA GERÇEKÇİ

Demokrasi kitleleri ikna edebilme sanatıdır. Kulağa garip gelse de modern yönetim anlayışının genel mottosu “her seçmen eşittir” şeklinde olsa da siyasal tercihler belli bir kesim, zümre ve grup tarafından temsil edilmektedir. Bunun siyasal karşılığı partilerdir. Ancak demokrasi şartları içerisinde partiler uzaydan gelen bağımsız nesnelere değillerdir. Belli bir kültürün, düşünsel yapının, felsefi anlayışın, medeniyet kurgusunun, iktisat mantığının ürünü olarak gündeme gelirler ve demokrasi kültürü içerisinde varlık bulmak istiyorlarsa asgari düzeyde de olsa belli bir toplumsal kesimin hassasiyetlerini gözetmek zorundadırlar. Ancak bir devleti yönetmek isteyen bir partinin eğer içinden çıktığı sosyal dokunun genişliği, oranı ve büyüklüğü yönetimi elde etmesine yetemiyorsa partinin geniş kesimlere ulaşması için yeni araçlar, yöntemler ve metotlar geliştirmesi gereklidir. Bunu yapmanın yoluysa ya partinin içinden çıktığı sosyal dokudan bağımsız kendisini dönüştürmesi ya da içinden çıktığı sosyal dokunun tonlarını koruyarak diğer mahallerden oy almaya

Cumhuriyet’in 100. yılında yapılan 2023 seçimlerinde seçimin kaderini belirleyen şey şüphesiz ki korkuydu. Seçimin ilk turunda özelden Millet İttifakı’nın gündeme taşıdığı korku ekonomik krizken, Cumhur İttifakı’nın gündemde tuttuğu korku ise dış güçler PKK ve FETÖ terörü olmuştur.”

çalışmasıdır. Birinci yönelimde parti kendi tabanını konsülide edebilir, ancak tabanı olmayan kesimler açısından sahicilik sorunu ile karşı karşıya kalır. Kendi tabanının hassasiyetlerini gözetken partinin diğer seçmenlerden oy alması ancak profesyonel bir şekilde manipülasyon yapması ile mümkündür. Bu çerçevede demokrasinin manipülatif boyutlarına işaret etmektedir. Buradaki manipülasyon genel halk kesimlerinin duygu ve düşüncelerini yönlendirmekle mümkün olabilmektedir. Siyasal partilerin halkı ikna etmesindeki başarısı halkın hissiyatıyla partinin duygu ve düşüncelerinin örtüşmesi ya da örtüştürülmesiyle mümkündür.

Cumhuriyet’in 100’üncü yılındaki 2023 seçimlerinde seçimin kaderini belirleyen husus şüphesiz ki korkuydu. Seçimin ilk turunda özelden Millet İttifakı’nın gündeme taşıdığı korku ekonomik krizken, Cumhur İttifakı’nın gündemde tuttuğu korku ise dış güçler PKK ve FETÖ terörü olmuştur. Burada iki korku biçiminin de reelde karşılığının bulunduğu ifade edilmelidir. Millet İttifakı açısından meseleye bakıldığında toplumun ekonomik krizle boğuştuğu, enflasyonun can yaktığı, fiyatların arttığı bir dönemde “iktidar gelirse açıklıktan ölürsünüz” söylemi kendi içerisinde mantıklı bir süreçte işaret etmekteydi. Benzer bir şekilde Cumhur İttifakı’nın gündemde tuttuğu korku da çok tutarlı ve makul gerekçelere dayanmaktaydı. Neredeyse 35 yıldır binlerce cana mal olan, ekonomik kayıplara yol açan PKK terör örgütü, öte yandan 15 Temmuz örneğinde olduğu gibi devletin içerisine çöreklenmiş FETÖ yapılanması ve onların dirsek temasında buldukları dış güçlerin avantaj elde edebileceği korkusu reel bir korkudur. Nitekim seçimin ilk turunda

ikinci korkunun toplumun tercihlerinde daha belirleyici olduğu görülmüştür. Çünkü Millet İttifakı'nın gündeme taşıdığı korku devletle ikinci olarak ilişkilendirilebilecek korkuyken, Cumhuriyet İttifakı'nın gündemde tuttuğu korku doğrudan devletin bekası ile ilgili olan bir korkudur ve bu durum daha korkunçtur. İkinci tur aşamasında Cumhuriyet İttifakı PKK ve FETÖ terör örgütlerine dikkat çekici söylemlerine devam ederken, Millet İttifakı makas değiştirmiş, ana hedefine göçmenleri yerleştirerek korkuyu devlet bekasıyla ilişkilendirmeye çalışmış ve "ülke göçmenistan" olacak söylemini gündeme taşımaya çalışmıştır. Hem Millet İttifakı hem de Cumhuriyet İttifakı söylem olarak devlet bekasında ortaklaşmış, bu korku Türkiye tarihinde milliyetçi hassasiyetleri doruk noktasında çıkarmış, ancak halk Cumhuriyet İttifakı'nda karar kılmıştır. Bunun da başlıca nedeni korku söylemlerini gündemde tutan konsolidasyonların karakteri olmuştur.

ASLANLAR VE TİLKİLER

Niccolo Machiavelli'ye atfedilen bir ifadeye göre "Yönetimde olanlar aslanlar gibi güçlü tilkiler gibi kurnaz olmalıdır." Bu söylem Makyavelci siyasal anlayışın özeti gibidir. Bu ifadeyi siyasal açıdan analiz eden düşünür Vilfredo Pareto, aslanlarla tilkileri iktidar ve muhalefetin siyasal karakteriyle ilişkilendirir. Elbette ki Pareto açısından ideal olan her iki özelliği de taşımaktır. Ancak bu çok da mümkün değildir. Pareto'ya göre aslan daha çok iktidarın karakteri, tilki ise daha çok muhalefetin siyaset tarzıdır. Aslanlar güçlü duruşun, güven veren dirayetin, sağlam iradenin, güçlü liderliğin ve baskın karakterin sembolüdürler. Tilki ise uyanıklığın, güven vermeyen duruşun, göreceli olarak zayıf liderliğin ve taktiksel manevraların ifadesidir. Tilki-lerin en büyük zaaf noktası güçlü liderlik ve şiddet araçlarından yoksun olmak iken, aslanların zaaf noktası ise siyasal kurnazlıklarının bulunmamasıdır. Pareto açısından iktidar şiddet araçlarını elinde bulunduran bir pozisyonadadır. Bu durum ona muhalif olanlara karşı korku yaratma imkânı sağlarken; destekleyicilerinin ise güven duymasına zemin hazırlar. Muhalefet ise şiddet araçlarından yoksundur ancak çeşitli kurnazlıklara başvurarak yönetimi elde edebilirler. Ne var ki bu muğlak, belirsiz, müphem ve tanımlanamayan bir çerçeve ortaya koyar. Bu durum muhalefet etrafından soft bir korkunun

yayılmasına yol açtığı gibi belirsizlik dolayısıyla güven kaybına da neden olabilmektedir. Burada aslanın refleksi kestirilebilir, oysa tilkinin refleksi kestirilemezdir. Aslanın yarattığı korku güvenle ilgilidir, tilkinin yarattığı korku ise güvensizlikte ilgilidir.

Bu çerçeve dikkate alındığında Cumhuriyet İttifakı aslanlara, Millet İttifakı ise tilkilere tekabül eder. Seçim süreçleri boyunca devlet bekası dolayımında net ve kararlı bir şekilde terör karşıtı bir cephede duran Cumhuriyet İttifakı, oluşturduğu konsolidasyon itibarıyla da kararlı bir görüntü vermiştir. Millet İttifakı'nın duruşu ve parçaları ise taktiksel, muğlak, belirsiz bir imaj oluşturmuştur. Masada yer almasa bile HDP'nin açık bir şekilde bu ittifakın yanında konumlanması, PKK terör örgütünün destekleyici beyanları, öte yandan dünya görüşü ve hitap ettikleri sosyal kesimler bağlamında farklı siyasi partilerin bir araya gelmesi, ittifaka katılan her bir partinin cumhurbaşkanı yardımcısı olacağı şeklindeki beyanlar belirsizliği beslemiştir. Cumhuriyet İttifakı seçildiğinde hangi politikaların sürdürüleceği kestirilebilir nitelikteydi, oysa Millet İttifakı kazandığında başta dış ilişkiler olmak üzere, ülke meselelerinde ne tür politikaların devreye gireceği belirsizdi. Kriz durumlarında ve zor şartlarda halkın en çok ihtiyaç duyduğu şey, öngörülebilirlik, kestirilebilir politikalar ve gelecek ile ilgili güven verici güçlü liderliklerdir. Seçimin ikinci turunda Millet İttifakı'nın söylem değiştirmesi de rüzgârı tersine çevirememiş, taktiksel bir manevra şeklinde kodlanmış ve bu da güvensizliği artıran bir süreç olarak dikkat çekmiştir. Neticede halk sisteme güvenmiyor, sistemin başına geçecek partilere daha çok güveniyor, bu güveni alan kazanıyor. Demokrasi bir güvenoyu yarışıdır. Bu güven korku ve tedirginlikle karışık, bir parti ortaya attığı korkuya karşı güçlü bir panzehir olduğunu gösterebiliyorsa kazanır. PKK terörü, dış güçler söylemi karşısında İHA, SİHA, TCG Anadolu gemisi gibi yapılar Cumhuriyet İttifakı'nın güvenoyu almasında etkili olmuştur. Oysa bunun karşılığında sığınmacıları göndermek, IMF veya İngiltere'den para getireceğini söylemek korkuyu gidermekten ziyade, kaygıyı besleyen söylemler olarak öne çıkmıştır, bu da seçimlerin sonucunun Cumhuriyet İttifakı'nın lehine sonuçlanmasına neden olmuştur.

SARSILMAZ RECEP TAYYİP ERDOĞAN

— MARIE JEGO —

Türkiye'deki 14 ve 28 Mayıs seçim sonuçları bağlamında Batı'da yapılan değerlendirmelerde öne çıkan tüm kavramların neredeyse birebir ülkemizdeki muhalif mecralarda da tekrarlandığı görülüyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise seçimlerin sonuçlarından bağımsız olarak çoktan tarihe geçmiş bir siyasetçi. Erdoğan, 2000'lerde ülkeyi ekonomik krizden çıkaran bir liderdi, 2015'lerden sonra sıklaşan küresel krizler karşısında dümeni sıkı tutmaya çalışan bir siyasi figür. Erdoğan siyasetinin kodlarını çözümlmek için otoriterlik, popülizm, İslâmcılık, milliyetçiliğin yükselişi gibi kavramlar Türkiye'deki seçim sonuçlarının düz okumasına yaslanan yorumların ayrılmaz parçası niteliğinde. Bunlara bir de şarkiyatçı literatürden aşına olduğumuz şahsi değerlendirmeler eklenince yazılanların analiz olmanın ötesine uzanan boyutları daha iyi fark ediliyor. Hâliyle devletin soğuk yüzü bürokrasiyi aşan halkın siyasi birliği anlamındaki düzeni ifade eden *nomosu* kavramaktan uzaklar. Dahası böylesi analizler otantik temsil, iktisadi krizi aşabilme becerisi ve özgüvenin yeniden kazanılması gibi olguları ısrarla göz ardı ediyorlar. *Le Monde* sayfalarında çıkan Erdoğan odaklı aşağıdaki yorumu bu bağlamda okurlarımızın dikkatine sunuyoruz. (Umran)

Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki rakibi Kemal Kılıçdaroğlu'nun temsil ettiği altı muhalefet partisinden oluşan ittifak, seçmenleri daha iyisini yapabileceğine ikna edemedi. Ekonomiyi düzeltme ve hukukun üstünlüğünü yeniden tesis etme vaatleri muhafazakâr çevrelerde yankı bulmadı.

Ne mali kriz ne de 6 Şubat'ta meydana gelen depremin ardından yaşananlar bir kez daha Türk Cumhurbaşkanı'nın iktidarı elinde tutma kabiliyetini zayıflatmaya yetmedi. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turundan önce anketlerde kaybedeceği öngörülen devlet başkanı, pazar günü oyların yüzde 52'sini alarak seçimi kazandı.

İktidarının sona ereceğine dair tüm tahminlere meydan okuyan Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 28 Mayıs Pazar günü üçüncü bir beş yıllık dönem için yeniden seçildi ve bu süre zarfında neredeyse sınırsız yetkilere sahip olması bekleniyor. 69 yaşındaki Erdoğan, modern Türkiye'nin atası Mustafa Kemal Atatürk'ten bu yana ülkedeki en meşhur siyasetçi olma özelliğini koruyor ve devlet başkanlığında sahip olduğu ayrıcalıklar ve uzun ömür açısından onu geride bıraktı. Onu bir baba olarak gören destekçilerinin hayranlık duyduğu, bir sultan gibi davranmasına kızgın muhaliflerinin ise nefret ettiği Türk siyaset sahnesinin bu güçlü figürü kimseyi kayıtsız bırakmıyor.

Erdoğan, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda oyların yüzde 52'sini alarak yeniden seçildi. 2028 yılına kadar ülkeyi uygun gördüğü şekilde yeniden tasarlamak, yüz yıl önce Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde doğan ilkinden daha dindar, daha otokratik ve Körfez, Rusya ve Çin'e daha fazla yöneleceğini hayal ettiği ikinci bir cumhuriyet inşa etmek için zamanı var...

İktidarda geçirdiği yirmi yılın ardından, ne dizginlenemez otoriterliği (Cumhurbaşkanına hakaretten 200 bin soruşturma açılmış durum-

da) ne de başında bulunduğu hükümetin çok yavaş davrandığına hükmedilerek daha da şiddetlenen 6 Şubat'taki yıkıcı depremin yaralarını henüz saramamış olan halkı derinden etkileyen enflasyon (yıllık ortalama yüzde 44), hiçbir şey onun karizmasını zedeleyebilecek gibi görünmüyor. Paradoksal bir şekilde, Türkiye'nin muhafazakâr ve dindar kitleleri -onun deyimiy-le "milletim"- bunu kendisine karşı kullanmadı.

Kendisinin de lideri olduğu AK Parti, 14 Mayıs'taki genel seçimlerde, depremden etkilenen geniş bölgedeki on bir ilden onunu kazandı; mağdurların başlangıçta yönelttiği eleştirilere rağmen, birçoğu yeniden yapılanma, artan sosyal yardım ve istikrar güvencesi vaatlerine inanarak kendi partisine oy verdi.

GÜÇLÜ OTORİTER KÖKLERE SAHİP POPÜLİST LİDER

Anayasa iki döneme izin verirken üçüncü bir dönem için yeniden seçilmesi, geri dönme sanatında ustalaşmış sarsılmaz bir başkan olarak statüsünü teyit ediyor. Yirmi yıl içinde her şeyin üstesinden geldiğini gördük: siyasi krizler, kitlesel protestolar, yolsuzluk skandalları, askerî darbe girişimi ve eski yol arkadaşlarının onu terk etmesi. AK Parti'yi birlikte kurduğu meclis eski başkanı Bülent Arınç geçen yıl onun için "Kral çıplak!" demişti.

Belki düşüşte. Ama kesinlikle çıplak değil. Yaşı ve sağlığı artık eskisi gibi davranmasına izin vermiyor. Önce rahatsızlık, ardından da seçim kampanyası sırasında iki televizyon röportajı sırasında uyuyakalmanın kurbanı olan başkan artık eskisi kadar zinde değil ancak elinde başka kozlar da var. Güçlü otoriter köklere sahip popülist bir lider olarak yirmi yıllık iktidarı boyunca ülke üzerindeki kontrolünü önemli ölçüde güçlendirdi.

Bu tutunma siyasi ve psikolojik olduğu kadar, 85 milyonluk toplam nüfus içinde on beş milyon kişinin sadece "devlet partisi" olan AK Parti'nin dağıttığı sosyal yardımlarla geçindiği gerçeğini göz önünde bulundurursak maddi de-

On iki milyon üyesi olan cumhurbaşkanının partisi, özellikle seçim dönemlerinde devlet kaynaklarını hoyratça kullanıyor. Kömür, çay ve yardım dağıtmakla yetinmeyen parti, aynı za-

manda tükenmez bir iş kaynağıdır, özellikle de kamu hizmetine alım artık sınavlara değil, dinî aidiyetlere veya siyasi İslâm'a bağlılık göstermelerine bağlı olduğu için.

SEÇİM KAZANDIRAN BİR SİSTEM

Erdoğan, Putin'in Rusya'sında olduğu gibi dost oligarklar tarafından satın alınan medyanın kontrolünü ele geçirerek siyasi söyleme hâkim oldu. Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütünün de işaret ettiği gibi, kampanya sırasında devlet televizyonu TRT, görevdeki Cumhurbaşkanı'na rakibinden "altmış kat daha fazla yayın süresi" verdi.

Gerçek bir seçim kazanma makinesi olan AK Parti, usuller konusunda çok da hassas olmayan bir partidir. 14 Mayıs Pazar günü yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin ilk turunda, "muhalafete verilmesi gereken on binlerce oy, ya tutanaklar hazırlanırken ya da veriler Yüksek Seçim Kurulu'nun bilgisayar sistemine aktarılırken, Cumhuriyet İttifakı'ndaki partilerin lehine olacak şekilde yönlendirilmiştir. Bu nedenle, haksızlığa uğradığını düşünen partiler tarafından aynı kuruma yüzlerce şikâyet ve itiraz başvurusu yapıldı." diyor Türkiye uzmanı coğrafyacı Jean-François Pérouse, 27 Mayıs'ta *Le Monde*'da yayımlanan makalesinde.

Ancak nüfusun büyük bir kısmı için "Reis" (lider) her şeyden önce 2007-2012 yılları arasında yaşam standartlarını yükselten ve kişi başına düşen gelirin üç kat artmasını sağlayan kişidir. Paradoksal bir şekilde, Türkler şimdi kendilerini yoksullaşma ve enflasyondan kurtarması için ona güveniyor. Ukrayna'daki savaşla pekişen bu mali çalkantı ve jeopolitik istikrarsızlık döneminde, dereden geçerken at değiştirmek cazip bir tercih değildi.

MUHALEFET PARTİLERİNDEN OLUŞAN ZAYIF VE BÖLÜNMÜŞ BİR İTTİFAK

Zayıf, bölünmüş ve kaynaklara erişimi olmayan bir parti olarak algılanan Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki rakibi Kemal Kılıçdaroğlu'nun temsil ettiği altı muhalafet partisinden müteşekkil ittifak, seçmenleri daha iyisini yapabileceğine ikna edemedi. Ekonomiye düzeltme ve hukukun üstün-

lüğünü yeniden tesis etme vaatleri muhafazakâr çevrelerde yankı bulmadı.

Erdoğan'ın mesajı ise tam yerine ulaştı. "Ben de sizin gibiyim!" diye tekrarlamayı alışkanlık hâline getirdi. Kitlelere yakın bir lider imajı her zaman onun kozu olmuştur. İstanbul'un işçi sınıfı semti Kasımpaşa'da 1954 yılında muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen "Tayyip", iktidar basamaklarını bu sayede teker teker tırmanabildi. İddia etmeye devam ettiği mütevazı bir geçmiş. "Hayatı fildişi kulelerde değil Kasımpaşa'da öğrendim!" demişti ikinci turdan üç gün önce.

İmam hatip lisesinde eğitim gören Erdoğan, İslâmcı hareket içinde siyasete atılmadan önce futbolcu olmak istiyordu. 1994'te İstanbul Belediye Başkanı seçilen Erdoğan, 2002'de partisi AK Parti'nin parlamento seçimlerini kazanmasıyla zafere ulaştı. Bir yıl sonra, kamusal alanda dini bir şiir okuduğu için kendisine verilen hapis cezasının affedilmesinin ardından Başbakan oldu.

Muhafazakâr ama aynı zamanda liberal ve Avrupa yanlısı diye tanımlanan ve artık öyle olmayan yeni partisinin temellerini, 1999'da dört ay süren bu hapislik döneminde attı. Muhalifleri bu mahkûmiyet nedeniyle siyasi kariyerinin sona ereceğini tahmin etmişlerdi. Aslında tam tersi oldu. Pınarhisar Cezaevi'nde tutuklu bulunan ünlü mahkûmun hücresi özel olarak döşenmiş, halılar serilmiş, çalışma masası, televizyon ve koltuklar yerleştirilmişti. Akşamları rahatlamak için bazen gardiyanlarla birlikte futbol maçı izliyordu; gardiyanlara önceden bacak bacak üstüne atmaya ve tütün kokusuna tahammül edemediği bildirilmişti.

Erdoğan Anne-Babasının Mezar Ziyaretinde

SİYASETEKİ YENİDEN DOĞUŞ

Popülaritesi hücrelerinin duvarlarının ötesine uzanıyor. Ziyaretçiler akın akın geliyor. Öyle ki, görüşme taleplerini karşılamak için cezaevinden çok da uzak olmayan bir benzin istasyonunda bir ofis açılması gerekmiştir. Tutuklu bulunduğu sırada kendisini hedef aldığı iddia

sindeki Rize ilinin küçük bir köyünden olan babası, 1920'lerin başında genç bir adam olarak iş aramak için İstanbul'a göç etti. Yine de Erdoğan ailesi en yoksullar arasında değildi. Nicolas Cheviron ve Jean-François Pérouse, *Erdoğan: Türkiye'nin Yeni Babası mı?*¹ adlı son derece ayrıntılı biyografilerinde Tayyip'in, iletişimcileri tarafından yaratılan efsanenin aksine, "erken çocukluktan itibaren ufak tefek işler yaparak hayatını kazanmaya zorlanan işçi bir ailenin yoksul çocuğu olmadığını" yazıyor.

Babası Ahmet Erdoğan bir deniz kaptanı olmuş ve "memleketiyle olan bağlarını en iyi şekilde değerlendirmiştir". Özellikle de okyanusa açılan denizci arkadaşlarının kasalarını yönetir, harcamalarını düzenler ve memleketteki ailelerine para gönderilmesiyle ilgilenir. Genç Recep elini taşın altına koydu. "Hesapları tutan bendim!" diye anlatıyor 2013 yılında televizyonda yayımlanan bir belgeselde.

Türkler şimdi kendilerini yoksullaşma ve enflasyondan kurtarması için ona güveniyor. Ukrayna'daki savaşla pekişen bu mali çalkantı ve jeopolitik istikrarsızlık döneminde, dereden geçerken at değiştirmek cazip bir tercih değildi.

edilen bir suikast söylentisi üzerine endişelenen Erdoğan, hücrelerinin kapısına bir iç kilit takılmasını istemiş ve bu hemen yapılmıştır.

Bu ayrıcalıklı muamele, bu iç kilit, ona siyasi yeniden doğuşunu düşünmek için zaman kazandırdı. Bu göz kamaştırıcı olacaktı. On bir yıl başbakanlık yaptıktan sonra 2014'te, ardından 2018'de ve nihayet 2023'te Cumhurbaşkanı seçildi. Kendisine duyulan hayranlığı anlamak için, özellikle ilk yıllarındaki kişiliğinin, Türkiye'nin kırsal kesimden göç, demografik büyüme ve kentsel genişlemenin damgasını vurduğu yakın tarihiyle ne ölçüde örtüştüğünü hatırlamakta fayda var.

Recep Tayyip Erdoğan 1954 yılında doğduğunda İstanbul'un nüfusu sadece 1,5 milyondur, bugün ise 16 milyon. Aslen Karadeniz bölge-

Mahallesinde saygı gören "kaptan reis" evini âdeta bir lider edasıyla yönetir. Ayakkabılarını öperek merhamet dilenen çocuklarının üzerine ceza yağdırırdı. Bir gün, o zamanlar 5-6 yaşlarında olan küçük Tayyip bir komşusuna hakaret edince, babası onu bir askılığa asarak yirmi dakika boyunca cezalandırmış, ta ki bir amcası onu indirmeyi kabul edene kadar. "Ondan sonra bir daha asla hakaret etmedim!" diye hatırlıyor 1995 yılında basında yayımlanan bir röportajında. Belki de bu kadar otoriter bir politikacı olmasının sebeplerinden biri de buydu.

Kaynak: *Le Monde*, 29 Mayıs 2023.

Çeviren: Zehra ÇALIŞKAN

¹ Nicolas Cheviron & Jean-François Pérouse, *Erdoğan: Nouveau père de la Turquie ?* Broché - Livre, 2017.[çev.]

FETVA KÜLTÜRÜ VE ARAP ŞAİRİ ADONİS

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Ali Ahmed Said İsbir 1930 yılında Suriye’de doğmuş, şair kimliği Fenike mitolojisindeki Adonis efsanesinden esinlenerek benimsediği bu adıyla şöhrete kavuşmuştur. Çağdaş Arap şairlerinin en ünlüleri arasında anılmaktadır. Siyasi sebeplerle önce Beyrut’a taşınmış, orada Yusuf el-Hal ile birlikte iki dergi yayınlamış, Lübnan’daki iç savaş sonrasında ise Paris’e sığınmıştır. Hâlen orada yaşayan şairin Ekim 2022 yılında Türkçeye Mehmet Hakkı Suçin tarafından çevrilerek Alfa Yayınları arasında çıkan *Kitap, Hitap, Hakikat* adlı eseri Arap-İslâm inanç ve kültürü üzerine ilginç ve bizce çokça çelişik yaklaşımlar taşımaktadır.

Beni söz konusu eserden haberli kılan Mehmet Evkuran’ın Perspektif internet sitesinde 2 Şubat 2023 tarihinde yayımlanmış “Adonis Ne Demek İstiyor?” başlıklı yazısı oldu. Bir Arap şairinin sanat ve felsefe bahisleri yerine daha çok teoloji ve de kelim alanında uzun boylu konuşma ve yazmasını doğrusu epeyce önemli, değerli ve elbette tartışmaya çok açık buldum. Zira onun şöhreti *barış ve aşk şairi* diye yaygınlaşmışken bu eserindeki düşünce ve yaklaşımları sanki şair şöhretinin üzerine yeni bir kimlik/kişilik eklemiş görünüyor.

BİR ŞAİRİN DÜNYASI

Mehmet Evkuran Hoca’nın da ilgisini çekmiş olacak ki eser üzerinde değerli bir yazı kaleme almış. Onun Adonis’i değerlendirirken gözden kaçırılmaması gerektiğini zikrettiği husus daha çok bireyselleşme, kişinin elinde olmaksızın üzerine takılmış bulunan aidiyetler arasında kendiliğini, güvenliği arama noktasında toplanmaktaydı. Arap-İslâm toplumunun asırlardan bu yana yaşadığı suskunlaşma, kabuğuna çekilme, unutuş ve sorunları açıkça konuşamama hâline dönük Adonis eleştirilerindeki haklılığı dokundurarak yazısını geliştirmişti.

Ben de buradan bakarak gördüğümü ana fikir olarak belki şöyle özetleyebilirim: Adonis evet mensubu bulunduğu toplumun bireyi sıfatıyla sorunu kendi üzerinden okumaya çalışmaktadır. Eleştirilerinde çok ciddi haklılık payı olduğunu her şeyden önce söylemeliyiz. *Ben idrakinden yoksun bireylerin oluşturacağı toplulukların ancak kalabalıklar olarak küçük bir anlamı vardır. Öyleyse her bireyin özgün düşünce mekanizmasını aktif kılarak birer şahsiyet olduktan sonra topluluğa katılımı ile insanlık idealine ulaşılacaktır.* Adonis kendilik dediği, ben idrakini bu sebeple öylesine derinleştirir ki bu sefer karşınıza Arap-İslâm toplumunun bir ehli, üyesi değil sanki Batı kültürünün emzirdiği çocuklardan biri çıkar. Bu açıdan Türkiyeli kimi aydınlarla Adonis, aynı kapı önünde buluşurlar. Besin kaynakları neredeyse tıpatıp benzeşmektedir.

Daha en başında Suriyeli Ali Ahmed Said İsbir, Fenike mitolojisinde, ensest ilişki sonrasında dünyaya gelen ve Yunan tanrıları arasında hatırlanan Adonis adını seçmekle yönünü belirlemiştir. Onun kitap boyunca deist, agnostik, ateist literatüre gösterdiği toleransı kendi ifadesiyle Arap-İslâm diline göstermemesi neyin işaretidir? Öyle ki öteki kadim dünya mitolojileri, büyü ve paganizm bile yine kendi ifadesiyle *şeriatçı/tekfirci* Arap yerli mantığından daha masum gösteriliyor *Kitap, Hitap, Hakikat* adlı eserinde. Öte yandan belki çevirmen biraz yumuşatmış gibi bir algı bıraksa da kitabın dili, Adonis giderek Kur’ân nassını bile hakikati tekeline almakla niteleyerek mi desek suçlayarak mı, bireyin hakikat arayışı ile kıyaslamakta sakınca görmemektedir. Mehmet Evkuran’ın da yakaladığı ifadeler şunlardı: “Tek tanrıcular ‘tek ilah’ ilkesini gökten yere indirmişler ve ‘tek hükümdar’ ilkesi olarak tercüme etmişlerdir. Bundan dolayı da her türlü zulmü ve onun araçlarını yaratmada başarılı olmuşlardır.” Böylece de *hayatı değil ölümü kutsayan otoriter rejim-*

ler doğmuştur sonucuna varıyor. Evet, belki Kur'an nass'ı doğrudan suçlanmıyor gözükse de bu ifadelerde temize çıkartıldığı da söylenemez.

Bizim de katıldığımız temel kanaatlerinden biri tekfirciliğin "insanın yalnızca özgürlüğünü değil, insanlığını da elinden alır" tespitidir. Doğrudur, din seçme özgürlüğünü kısıtlayan Sünni ve Şii fihhın despotik yapısındaki bu mevcut durum, şairin, din meselesini anlamaya, tanımlamaya kalkışındaki saçma, hatta tam bir Hıristiyan telakkisine pirim vermesi, kapı açması gerçeğini de asla örtmüyor. "Nass ve Hakikat" ana başlığıyla "Tekfire Karşı Tefkir", kitabın ilk denemesidir. Bir metne sadece böyle isabetli bir başlık atmak onun içeriğini sahil kılmıyor. Elbette tekfir yerine tefekkürü seçmek işin doğrusudur. Ancak tefekkür diyerek Batı kalıbından hatta Hıristiyan terminolojisinden ödünç alınmış hatta çalınmış tanımlarla dini insan vicdanına kilitleyen, siyasi ve sosyal boyutunu ihmal ederek onu manevi bir cihazlanma itikadına dönüştüren bakış da tıpkı tekfirci mantık gibi aynı tuzak arzusunun (asla fikrin değil) tezahüründen başka nedir?

FASİT KIYASLARLA OYALANIP DURMAK

Daha sözlerinin başlangıcında ne güzel örnekler vermekteydi oysa. Kehf Suresi 29. ayetini hatırlatarak, "dileyen iman etsin, dileyen inkâr" ifadesi üzerinden Allah'ın hidayeti kendine ayırdığını, elçilerine bile böyle bir yetkiyi vermediğini söylüyordu. Hemen ardından Steiner namı Batılının şu sözüne sığınarak düştüğü tuzaktan habersiz görünüyor: "Bilim, insanın intizama, estetiğe ve ahlaki samimiyete olan ihtiyacını dinden daha fazla karşılamıştır." Arap kökenli birinin Kur'an Arapçasındaki *ilim* ve *din* kelimelerine bu kadar yabancı durması onun hangi körlüğüne işaret eder acaba? *Dini bilgi* derken şair dindarlık iddiasındaki şaşkınlıkların, cahillerin algısını kastediyor, merkeze alıyor, hatta tartışmaya değer buluyorsa ve bunun farkında değilse, neyi, kimi eleştiriyor? Düşünen her Müslüman bilir ki bütün inanış modellerinde olduğu gibi Müslüman camiada da ibadete dalmış kimi cahillerin mevcudiyeti inkâr götürmez. Onlar bu tartışmada muhatap bile sayılmamalıydılar. Hele ki Doğu ile Batı halkları arasındaki mukayesede Batılının cehaleti Doğulununkinden çok mu aşağıdadır?

"Diyalog ve Hoşgörü" başlıklı denemede toplumları konuşarak anlaşmaya çağırırken yine insaf sınırlarını aşarak kendi insanından daha üstün gördüğü Batı insanı yönünde tavır alıyor. Şu fasit mukayese açıkçası yürekleri kanatacak bir acizlik taşıyor bence: "Meseleye dinlerin, kutsalların ve mekânların yanı sıra şiirle, aşkla, dostlukla, insani kardeşlikle donanmış bir şair gibi bakıyorum. Şafakla, güneşle, ekmek ve suyla, havayla ve toprakla donanmış olan bir şair." Şair, insanı Allah'tan daha iyi mi tanıyor acaba? Üstelik *dinler* diyerek çoğul zikredip hepsini aynı kefeye doldurarak kutsal alana gönderdiğinin farkında mıdır? Bu alanın yani hayatı kutsal ve profan diye ikiye bölen düalist mantığın muharref Hıristiyan inancı olduğunu bilmiyor demek ki. Bütün dünyayı sömüren, insanlığa düşmanlıktan gayri bir şey vermeyen Batı ile Doğuyu, İslâm ile beşer eli değmiş bütün öteki dinleri, nasıl aynı kategoride görür; bir Arap şairi, doğu çocuğu ve bu hangi hoşgörüyü davettir?

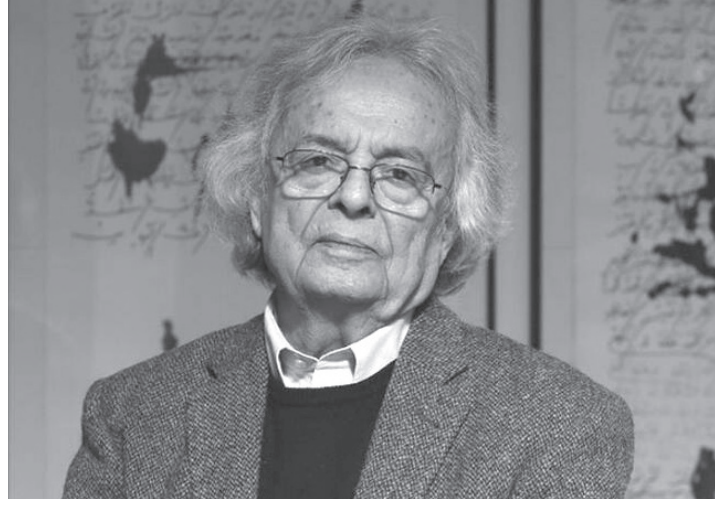
İhlas Suresi'ni hatırlatan yazar, İslâm'ın vahyine iman edene bu nassın *düşünmeden önce ona iman etmek* teklifi yaptığını söyleyerek de batılı zihninin yanıltıcı etkisiyle konuşup yazdığını kanıtlıyor adeta. Kur'an'ı ve onun *düşünen bir topluma* inzal olduğunu, düşündükten sonra imana çağırıldığını besbelli çoktan unutmuş, anlamamış gözüküyor. Otoriter, totaliter Arap rejimlerini öne çıkartarak karalayıp laik ve demokratik Batı tipi modellere övgüyle yaklaşmasında da marazi bir bakış vardır. Eserin bize yansıttığı kadarıyla görüyoruz ki şair Adonis fasit kıyaslarla oyalanıp duruyor. Sosyolojik aidiyetini sanki inkâr etmez görünüyor. Kur'an ve resüller konusunda da mümince davranıyor belki. Ancak mukayeseleri devletler, toplumlar, inançlarını fiilen yaşatanlar üzerinden, mevcut pratiklere yaslanarak yapıyor. İşte tam burada salt seküler (dünyevi) refahı ölçü alıyor. Kararını da ona göre veriyor. Batı toplumlarının yaşadığı günümüzdeki refahın ham maddesini, müstemlekelerinden zorla temin ettikleri hakikatini hiç mi hiç hatırlamıyor.

Adonis deist değil belki ancak *fetva kültürünü* din telakki eden doğulu geniş kitlelere karşı çıkarken kendisi de dini tıpkı Hıristiyanlar gibi kutsallık alanına hapsediyor. İşte kanıtı: "Dinle siyaseti, dinle sanatsal ve kültürel yaratıcılığı

birbirinden ayırmadan yenilik olmaz... Bugün İslâm'da neden dini olanla kültürel-siyasi-toplumsal olanın birleştirilmesinde ısrar ediliyor?" sözlerinin devamındaki haklılık, girişteki yanlışlığını asla tashih etmiyor: "Pratikte vahyi bir enstrümana dönüştüren, dini ise yalnızca şeri emir ve yasaklara indirgeyen bu ısrar niye?" İki ısrarda da ortaya çıkan hastalıklı bakışın tashihinin ardına düşülmeliydi; ne yazık ki şairin böyle bir atılımı bu eserde pek göze çarpmıyor.

Bakıyorsunuz şöyle yazıyor: "Mesele, bir din sıfatıyla İslâm'ın yenilenmesi değil ona bakış açısının yenilenmesidir yani Müslümanların yenilenmesidir." Altına rahatlıkla imza atacağımız bu tespitin ardından ne geliyor dersiniz? Deniliyor ki: "Freud'un söylediği gibi, Tanrı düşüncesini 'öldüremeyiz' fakat Tanrı anlayışını ve ona bakış açısını değiştirebiliriz." Freud söylemeseydi şairin aczini giderecek başka bir kapı daha vardır; tasavvufa, en katı hâliyle üstelik sığınmak. Celalettin Rumi'nin *Allah anlayışı* şairin başını döndürür, ne var ki "Ortodoks İslâm'da Allah, şeylerde tecelli etmez, Mevlana'da ise her şeyde tecelli eder ve tecellisinin sınırı yoktur" diyerek güya esnek ve toleranslı bakış ile katı yapıyı savaş sahasına çekerek keyfini okşayan cephenin yanında yer alıyor. Oysa mistik hezeyanların Müslüman bünyede tarih boyunca açtığı itikadi sapmaları görmek istemiyor belki de benimsiyor.

"İslâm ve Geleceğin Dili" başlıklı söyleşisinde şair ne güzel yaklaşıyor meseleye: "İslâm'la ilgili konuşurken kurulu nass ile bu nassa egemen olmuş tevili yani yorumu birbirinden ayırmamız gerekir. Zira bu yorum, nassı kendi özel mülkü gibi görüp onu perdeliyor." Öte yandan laik yorumların ve bakışların nass'a barikat kurarak perdelediği düşünsel, sosyal, siyasal paradigmayı atıyor: "Bana göre arama, sorma, bilme kutsalından daha kutsal bir şey yoktur. Hangisi olursa olsun, kendisiyle sorular arasına engel koyan hiçbir metnin, kutsallığı olmaz." Kutsal kavramına Batılı anlam yüklediği besbelli olan şair İslâm'ın davet ettiği iman kavramını doğru telakki edebilseydi Kur'an'ın âdeti hodri meydan diyerek herkesi bütün bilgi birikimleri ve mevcutlarıyla kendisi arasında hak ve hakikat yarışına çağıracağını görecekti. Bizzat Kur'an, muarızlarına hitaben ayet ve surelerinin benzerini getirmeleri, bunun için bütün yandaşlarını,

azizlerini, bilginlerini de yanlarına almaları çağrısını yapmıyor mu? Bundan daha özgürlükçü bir model var mıdır? (Bk. 2 Bakara 23; 10 Yunus 38 vb.)

GELENEK ELEŞTİRİSİ

Sanki İslâm gömleğini üzerinden sıyrıp Batı esvabına bürünmüş görünen Adonis "Fetva Kültürü" başlıklı yazısında yıllardır bizim de dile getirdiğimiz ciddi bir gelenek eleştirisi yapmaktadır. Müslümanların neredeyse bütün coğrafyalarda din yerine ikame olunan beşeri fetvalara yönelik rağbetlerinin, asıl kaynağı ihmale uğratıldığı hakikati ortadadır. Bu durumun özellikle de Batı'da yaşayan, iman ve amellerinde gevşek davranan doğulu aydınlar üzerindeki olumsuz etkisi, onların *Din*'i, vicdanlara kilitlemesine sebebiyet vermiştir çoğunlukla. Bu da bir tutumdur diyebilmeliydik, *Din*'i kökten inkâr da edebilirlerdi düşüncesiyle olayı meşrulaştırma çabası masum görülebilir ilk nazarda. Ancak *Kitap, Hitap, Hakikat* eserini okudukça, böylesi bir hoşgörünün Adonis gibi dünya çapındaki bir Müslüman kökenli şairi bile nerelere savurduğunu gördükçe, insanın yüreği sızlıyor.

Beşer cinsinden bazılarının, doğuştan kalbinde ve vicdanında yani fitratında mevcut Allah zikrini inkâr edemeyince, bir tür deizme kanat açması şairin kendi ifadesiyle *büyülü kolaycılık* değil de nedir? Besbelli çözüm bu tür kaçışlarda da gözükmemektedir. Denilebilir ki mevcut fetva kültürü, hakikat tekerciliği, Ortodoks zihniyet bırakmıyor ki kişi aslı kaynağa müraca-

Adonis benzeri kimi Türkiyeli aydınların da düştüğü tuzak hep geleneği eleştirirken, onlar tarafından kendilerine yönelik geri dönüşlerdeki agresif, küfürbaz dilden etkilenerek sergilenen aksi sedadır.

at etsin. Bu mudur yani, dünya çapında şöhret sağlamış bir Arap şair ve aydını için tuzak bu mudur? “Güvenlik Kültürü” başlıklı yazısında şair, Arap toplumunun kültürün tarihselliğini epeyce zamandan bu yana unuttuğunu hatırlatıyor. Devamında “değişim etrafımızda, evimizde, gözlerimizin önünde olup biterken neden ‘çimimizde’ ve akıllarımızda olmuyor” şeklinde kendini bile zikrederek bir yakınmada bulunuyor. Olaya milliyetçilik ve sosyalizm iddiasında bulunan kesimleri de katarak insanları arkasından sürükleyen kimi *slogan fikirlerin* birtakım *araçlar*’dan başka bir şey olmadığını yazıyor. Bu araçların ise mevcut iktidarlara karşı yeni bir iktidar oluşturmak emelinden başka bir anlam ifade etmediğini, ayrıca düşünce özgürlüğü, sorgulama ve eleştirmeye de engel oluşturduğunu haklı olarak gösteriyor.

Bazı satırlarda eseri çevirenin sanki Türkiye’ye monte ettiği izlenimi bırakan öyle ifadeler var ki bütün Müslüman dünyanın ne yazık maruz kaldığı ve kendilerine yaşatılan ortak bir rejimin sergisi gibidir: “Birçok Arap ülkesinde (bence bütün Müslüman coğrafyada) vatandaşların, problemleri artık kanun çerçevesinde çözmekten ziyade partililik ve aidiyet çerçevesinde çözüldüğü görülüyor. Devletin iktidarı ortadan kaldırılıp yerine partinin-rejimin iktidarı yerleştiriliyor. Vatandaşlık yerine de partili aidiyet getiriliyor.” Mesela Türkiyeli bir aydın Atatürk’ü sevmiyorsa bu sebeple yargı karşısında duygusunu samimi ve özgürce dile getirebilir mi? Getiremezse ona ikiyüzlü mü denilecektir? Adonis bu bahislerde elbette sağlam uyarılarda bulunmaktadır muhababına. Şöyle söylüyor: “Bugün ideolojik ve siyasi çekişmeler, yazılı olanı o derece etkilemektedir ki onu bir çeşit ‘yalan’a dönüştürmektedir.” Ah, keşke birileri de kendisine benzer bir *yalan* tuzacağına düştüğüne dair hatırlatmalarda bulunabilseydi.

AŞIRI ÖFKE VE TEPKİLER

Adonis benzeri kimi Türkiyeli aydınların da düştüğü tuzak hep geleneği eleştirirken, onlar tarafından kendilerine yönelik geri dönüşlerdeki agresif, küfürbaz dilden etkilenerek sergilenen aksi sedadır. Türkiye’de bir de bakıyor-sunuz dün İslâmcılığı kimseye kaptırmayan bununla şöhret bulmuş aydınlardan biri - ikisi hemen Atatürkçülüğe bazen de Aleviliğe filan sarılmıyor mu; şaşmamak elde değildir. Birileri de mevcut rejim yahut lidere nefretini laik, demokrat ve Kemalist söylemlere sarılarak sergilemekten çekinmemektedir. Bence dünyanın en duygulu toplumunun yaşadığı Türkiye’nin aydınları aşırı öfke ve tepkilerini neyle suçluyorlarsa onu benimsediklerini haykırmakla gösteriyorlar. Gerici, mürteci deniliyorsa onu, tarihselci deniliyorsa onu, reformist deniliyorsa da onu benimseyerek kendilerini suçlayanlardan oç aldıklarını sanıyorlar. Onlar açıkçası reaksiyoner, savunmacı bir dile mahkûmken Adonis hiç olmazsa “dışarıya açılmadıkça içeri diye bir şey olmaz” diyerek elinde şöyle veya böyle haklı bir gerekçe bulundurmaktadır.

Adonis’in bambaşka bir artısı da vardır ki o, dünya çapında bir şairdir. Ona göre: “İnsan için çok kimlikli olmak, yalnızca bir imkân değil hevesle arzulanacak bir şeydir.” Bu durumda Türkiyeli söz konusu aydınlar sınıfta kalırlar. Hele Goethe’den naklen benimseyerek aktardığı sözü okuyunca her iki aydın kesim arasındaki mesafenin nasıl açıldığı daha da göz önüne çıkmaktadır: “Sanat, ötekiye yapılan bir yolculuktur”. Türkiyeli aydın dediğim kesimlerin bence en büyük kusuru öteki saydığına dair yaklaşımlarında yatmaktadır. Batı dünyasından bakınca Müslüman toplumların görüntüsü şaire göre: “siyasetiyle, kültürüyle hayatımız şiddeti ve katletmeyi, teslimiyeti ve boyun eğmeyi öğreten bir yüksekokula benziyor. Fakat, ne mutlu bu okulda tembel ve başarısız olanlara. Onlardır başaranlar, güzide ve mutlu olanlar.” Biz de kendimizi mevcut Türkiye Kemalist rejimi ve okul müfredatları ortasında birer *imalat hatası* gibi görmemiş miydik? Elbet

ciddi haklılık payı vardır bu kanaatlerinde, zira Aliya İzzetbegoviç de Müslüman toplumların ahvalini benzer biçimde tanımlamaya kalkışmıştı. Batılılar Osmanlı'nın yıkılmaya yüz tuttuğu tarihten itibaren Müslüman dünyadaki mağlup ve harap görüntünün sebebi olarak İslâm'ın kendisini göstermediler mi?

Adonis'in "Zıtlar" başlıklı makalesindeki yaklaşımında da hayli işe yarar uyarı ve öğretiler bulmak mümkündür. Sanırsınız Aliya İzzetbegoviç konuşmaktadır. Zıt fikir ve inanç sahiplerinin her birine göre diğerinin *öteki* sayıldığı anlayışlara dokunduran işte o satırlar: "İkincisi, tarafların birbirini karşılıklı tanımalarının gerekliliğiydi. Aksi takdirde toplum, kabilelere dönüşür ve her bir kabile kendi kabuğuna çekilerek diğer kabileleri reddeder ve onlarla savaşır. Böyle bir ortama ise diyalog değil misyonerlik egemen olur. Misyonerlik ise hem bilgi hem de hakikat için acınacak bir mezardır. Çünkü misyonerlik demek, tabi olunmasını talep etmek ve tabi etmek demektir." Ne güzel, insanın hatırına, Hıristiyan misyonerlerinin Afrikalı yerliler tarafından yapılmış ünlü tanımlamasını getiriyor yukarıdaki satırlar: "Beyaz Batılılar Afrika'ya geldiklerinde ellerinde birer İncil, bizimse topraklarımız vardı. Şimdi bizim ellerimizde İncil onların toprakları var."

Dünyayı tek bir stadyuma çeviren global bir kültürden şikâyetçi görünen şair Adonis tefekkür yerine zevk ve hazzı önceleyen bu kültürü karşılaştırırken bir yandan da şöyle söylemeyi ihmal etmez: "Arap kültürüyle Batılı/Amerikan kültürü arasında bilimsel araştırma, özgürlükler ve insan hakları alanında yaratıcı bir ortaklık inşa etmek yerine tüketici bir ortaklık kurmuş olmanızdır." Böyle demekle her iki tarafta göze çarpan düşük düzlemdeki yetersiz haklılığa mı vurgu yapmaktadır, pek açık değil.

Din kavramını daima Batılı tanımlar üzerinden okuyan yazar Müslüman dünyadaki görüntüsüne *kurumsallaşmış din* terkinini uygun görmekte belki çok haksız sayılamaz. Ancak bunun çözümü, reçetesi ve çaresi dini tıpkı Batılılarda olduğu gibi insanların/bireylerin vicdanına gömmek midir? Şayet insanlara katından bir rehber, kılavuz hitaplar gönderdiğine, gönderebileceğine iman edilen bir Tanrı varsa ki kendisi *var* diyor, o zaman geriye şu sorun kalıyor. Bu durum bahsimize katmaya çalıştığımız Türki-

yeli malum aydın çevreler için de söylenebilir, gönderilmiş İlahi Hitap bütünüyle tarihsel bir metinden mi ibarettir? Değil deniliyorsa o zaman bu hitabın, eserin metninde sıklıkla nass biçiminde dile getirilen kılavuz işaretlerin (ayet), bireysel ve toplumsal hayat üzerindeki fonksiyonunun derecesi nedir diye sormak gerekmez mi?

DÜNYAYI KİRLETEN BİZZAT İNSAN DEĞİL MİDİR?

Tamam, şair şurada bizce sonuna kadar haklı gözükmektedir. Kendi ifadesiyle söylenecek olursa "helal fikhın atölyeleri ve de haram fikhın atölyeleri" karşı karşıya durarak "kurumsallaşmış din" in ilkelerini oluşturmaktadırlar. Ancak fikhın kurduğu yapı artık *Din* adını almamalıydı, *din* diye gösterilmemeliydi. Yazar da pekâlâ bilmektedir ki fikhın bütün hasılası beşeridir ve onunla sürdürülen hayat *Din* değil belki dindarlık olarak adlandırılmıydı. Olgu bunu göstermeyebilir ancak olması gereken buydu. Adonis'in bir İtalyan dostu, Arap-İslâm toplumuna dair eleştirel bakışını şöyle özetlemiş: "Yaptığımız her şeyde birbirinizin haklarına saygı duymadığımız bir ortamda, bizden haklarınızı savunmamızı beklemeyin. Sizde insanlar şaşırtıcı derecede bir lakaytlıkla kolayca öldürülebilir. Sanki insanın sadece adı var ya da hiç yokmuş gibi. Hatta sizde herhangi bir şey, insandan daha önemli. Kendinizin bile hakir görerek yapmadığı şeyleri, bizden savunmamızı istemeyin." Adonis bu itirazlar karşısında susma hakkını kullanmış besbelli. Peki, Batılılar kimleri öldürüyordu bu esnada, ondan haber veren yok. Batılılar ise hem de tam o esnada kendi içinde değil dışarıda olanı, zayıf olanı, kendine benzemeyen *öteki*'ni öldürmüyor muydu? Tarihin bütün zamanlarında diyelim Müslümanlar daima birbirlerine düştüler, kardeşlerini öldürdüler, öldürme teşebbüsünde bulundular. Peki ya Batılılar ne yaptı? Onlarsa daima *öteki* saydıkları, zayıf buldukları yabancı toplumları ve bireyleri katletmediler mi, kendi ikballeri için. Yani dünya sanıldığı kadar temiz değil ancak onu kirleten ne insan dışındaki yaratıklar ne kader ne de Tanrı'dır; onu kirleten bizzat insan değil midir?

Başından beri Adonis, birçok Arap yazarda rastladığımız tutumuyla daima Arap-İslâm

toplumu adına konuşan biri olarak görüldü bu eserinde. Gerçi Türkiyeli bazı İslâmcı aydınların da ondan geri kalır tarafı pek yoktu. (İslâmcılar dışındaki yarı aydınları Alev Alatlî'ya havale ediyorum.) Onlar da büyük bir çoğunlukla Türk-İslâm söylemine sahiplenmektedirler. Bunu bir tarafa bırakarak yazarın kendi toplumuna dair hatırlattığı bir başka vakiayı da alıntılanarak sözlerimizi noktalamaya çalışalım: “Haberlere göre Irak'ta her gün Arap medeniyetine ait 'kimliği bilinmeyen' cesetler keşfediliyor. Birçok kişi buna şaşırıyor. Oysa bundan daha garip bir şey var: Bugün diri olan Arapların çoğunun da 'kimliği belirsiz.'” Acı bir reçete sunuyor okuyucusuna şair.

Olumlu olumsuz her görüşüne bakarak denebilir ki dünya çapında hem de bizim milletimize mensup bir şairin ne dinini ne de inancını sorgulamak kimseye düşmez. Bizim burada yapmak istediğimiz onun söylemlerine karşı bizim söylemlerimizi de görünür kılmaktı. Bulunduğu yerden şiirin şöhretine yaslanarak pipo tütürebilecek ve bununla nefsinin sonuna kadar tatmin edebilecekken, en derin ve köklü kelam ve felsefe bahislerinde söz tüketerek bir yol açmaya çalışmasını saygıyla karşılıyoruz. Onun dünya çapındaki şiir şöhreti yanında hatırımıza Sezai Karakoç geldiğinde nasıl içimiz yanmasın! Bilmiyoruz Adonis onu tanıma fırsat ve imkânı buldu mu; pek sanmıyorum. Böyle bir durumla karşılaşsaydı eminim Kur'ân indikten sonra bir daha şiir söyleyemeyen Lebid'in sözlerine sığınır: “Kur'ân indikten sonra dilimi yuttum.” Ne yazık ki Türkiye kendi değerini bir Suriyeli şair kadar bilemediği için dünya Sezai Karakoç'tan mahrum kalmıştır.

Din ile dünyayı birbirinden ayıran, dini yalnızca ahiret nizamı gibi gösteren Hıristiyan telakkinin şaşırttığı ilk Doğulu aydın elbette Adonis değildir. İslâm'ın ahiret değil bir dünya nizamı olduğu hakikati bugüne kadar Müslüman toplumların uyguladıkları siyasal modele bakarak anlayamaz. Tahrif edilmiş İncillerdeki öğreti ise dünyaya dair bir şey söylemez, ahiret duygusallığı aşısı yapar sadece. Menar müfessiri Reşit Rıza şöyle söylüyordu: “Kitab-ı Mukaddes insanları duygularından yakalamaya çalışan ve düşünceye dair tek kelime etmeyen bir misyona sahiptir”. Son sözümüz şudur ki Batı'da yaşıyor olması, Batı kültüründen aldıkları Doğu

kültürünkünden daha ziyade görünmesine rağmen, değil mi ki hâlâ sosyolojik anlamda bile olsa konuşan, yazan şair Adonis Müslümandır, insana onun nedense yanlıgıları bile sevimli görünmektedir.

Bu sevimli görüntüyü olabildiğince çirkinleştiren öyle bir gerçek var ki onu görmezden gelmek adalet, hakkaniyet ve faziletle asla bağdaştırılamaz. Fotoğrafın o negatif yüzüne de bakmalıdır son defa. Yirmi milyon civarında nüfusa sahip bulunan Suriye'nin en az on milyon insanını sefil biçimde göçe zorlayan ve dünyada yaşayan en acımasız diktatörlerden biri sayılan Esed'i ve onun rejimini destekleyen Adonis fotoğrafı acaba düşünen insanlara ne anlatacaktır? Bu suali cevaplandırabilmenin en doğru yolu yine Suriyeli bir başka münevver insanı hatırlayarak bulunabilir; Cevdet Said. Eserlerinde şiddet ve teröre dair ne varsa bütün hedefi onları ortadan kaldırmak olan bu merhum üstat, ömrü boyunca Esed ve babasının saltanat rejimi tarafından baskıya ve zulme uğratılmış, küçük bir köyde inek besleyerek yaşamaya mahkûm edilmişti. Üstelik o tarihlerde Suriye'deki mevcut kaos ortamı da yoktu. Adonis, Esed'in mezhebi Nusayriliğe mi mensuptur bilemiyoruz. Eğer durum böyleyse netice daha da büyük bir vahamet kazanacaktır. Ne şairliği ne aydınlığı kalır ortada.

Dikta rejimi, tek parti otoritesi ve sultasını geçmişinden miras almış bulunan CHP ve onun yandaşı medya tarafından baş tacı edilmesi Adonis'e değer katmak bir yana üzerinde yeni bir leke yaratmaktan gayri bir işe yaramayacaktır. Bizim her cephesiyle anlamaya, tanımaya çalıştığımız ve asla herhangi bir yandaşlığa pirim vermeden yaptığımız bu eleştiri bir örnek olsun isterdik onlara. Pek ümidimiz yok zira biliyoruz ki kendilerine kutsallar üretmiş insan ve toplulukların kalbi katılmıştır. Bu nedenle dengeli ve ölçülü inanç ve anlayış sahibi olmaları çok zordur. Sözelimi Cevdet Said gibi mümin insanlar bakımından tam bir utanç vesilesi sayılabilecek Esed ve saltanat taraftarlığı, Adonis'in üzerinde sanatına gölge düşüren mitolojik bir canavar gibi duracaktır. Tarih, benzerlerine çokça tanıklık etmiştir lakin asıl üzerinde düşünülmesi gereken ölümden sonraki nihai hesaptır sahiden iman edenler için.

ELLİNCİ ÖLÜM YIL DÖNÜMÜNDE KEMAL TAHİR'İ HATIRLAMAK

GÜNGÖR GÖÇER

Türk edebiyatında kaleme aldığı romanlar ve romanlarında tartışmaya açtığı tarih görüşleri ile adından söz ettiren Kemal Tahir 1930'lardan 1970'lere kadar uzanan zaman diliminde birçok çalışmaya imza atmış, ardında devasa bir külliyat bırakmıştır. Yaklaşık 12 yıl süren hapis hayatı onun için bir okul işlevi görmüş ve orada farklı insanları yakından tanıma imkânı bulmuştur. İçinde bulunduğu zor şartları yaptığı gözlemlerle ilerleyen yıllarda kaleme alacağı yazılarda kullanacağı malzemeler için bir birikim yapma şansı olarak değerlendiren Kemal Tahir bir taraftan da farklı bir düşünme usulü geliştirmiştir. Kendisi de bu birikimi Marksizm'i öğrenme anlamını kastederek söylese de "Ne öğrendimse mahpus damında ve çıktuktan sonra öğrenmişimdir." diyerek mahpusluğun üzerindeki etkisini kabul etmektedir.¹

Ömrünün 1938 ile 1950 yılları arasını başka bir deyişle gençlik yıllarını hapiste geçiren bir yazar olarak hürriyetine kavuştuktan sonra memleket sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Onunla şahsi yakınlığı bulunan farklı düşünsel kimlikteki birçok tanığın aktardığı üzere kapısını çalan herkese evini ve düşüncelerini açan bir düşünür olmak Kemal Tahir adıyla özdeşleşmiştir. Bu özelliğinin dışında Kurtuluş Kayalı'ya göre onu devrinin birçok isminden ayıran hususlardan bazıları üzerinde durulması gerekmektedir. Bunlar köy ve köylülüğe farklı bir tarzda yaklaşması, Osmanlı'yı resmetmek için Batılı tarihçilere ve Osmanlı tarihçilerine yönelenlere karşılık Kemal Tahir'in Osmanlı tarihçilerinden yararlınsa da farklı bir Osmanlı yaklaşımı ortaya koyması ve genel kabullerden hareket etmek yerine eleştirel bir perspektifle meseleleri tahlil etmesidir.² Onun Batılılaşmadan

harf inkılabına, eşkıyalıktan Batı klasikleri tercümesine kadar meseleye bir tutarlılık çizgisinde baktığı görülmektedir.

Kemal Tahir'in ele aldığı konularda sergilediği eleştirel tavır ve tarihsel iddiaları zamanla kendisine dönük ardi arkası kesilmeyen ithamlara sebebiyet vermiştir. Osmanogulları'nu bir aşiretten imparatorluğa götüren motivasyonu inceleyen ve kuruluş romanları içinde kendine farklı bir yer edinen *Devlet Ana* romanı nedeniyle iki farklı düşüncenin eleştirisinden kurtulamamıştır. Bir film projesi olarak ortaya çıkıp ardından romana evirilen eserde, yazarın Osmanlı'ya karşı olumlu bir yaklaşım sergilemesi solun homurdanmasına neden olurken devrin dinî yaşamı ile ilgili olarak çizdiği çerçeve de sağın belli bir kısmı tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Düşünceleri nedeniyle hem sağ hem sol hem de resmî otoriteler tarafından eleştirilmenin yanında bazı önemli eserlerinin film yapılma sürecinin dahi engellenmesi Kemal Tahir'in eleştirel düşüncesine karşı gösterilen tepkiselliğin bir sonucu şeklinde yorumlanabilir. Bununla beraber hakkında yazılanlara yakından bakıldığında Türkiye'de aydınların Osmanlı ve Cumhuriyet devriyle yüzleşmeye çalıştığı 1970'li yıllarda Kemal Tahir'in hem sağda hem solda düşüncelerine itibar edilen, farklı konularda ne söyleyeceği merakla beklenen son derece önemli bir isim olduğu görülmektedir.

Kemal Tahir'in eleştirelilik özelliğinin yansıdığı en önemli metinler olarak karşımıza çıkan romanlarında, röportajlarında ve sohbetlerinde onun eleştirilerini kuru bir hamaset üzerine bina etmediği görülür. Zira onun eserlerini kaleme almadan önce yaptığı hazırlıklardan oluşan notları tarihsel iddiasını sağlam bir temel üzerine inşa etmeye çalıştığının açık bir göstergesidir. Örneğin Kemal Tahir külliyatındaki farklı ve ayrıcalıklı yeri teslim edilen *Devlet Ana* adlı romanını

1974'ten itibaren Kemal Tahir üzerine yazdıklarından oluşan *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi* (Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022) kitabı Cumhuriyet döneminin kanonik yazarlarından Kemal Tahir'i çeşitli yönleriyle kavramak bakımından gayet değerlidir.

1 İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1980, s. 87.

2 Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Düşünsel Farklılığı Konusunda Birkaç Tespit", *Kemal Tahir Kitabı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 32-33. Metnin sonunda Kemal Tahir hakkında daha detaylı okumalara başlangıç olması kabilinden birkaç eserin adını vereceğiz. Fakat yeri gelmişken Kayalı'nın

yazmadan önce konu ile ilgili araştırmalarını notlarından takip ettiğimizde alanla ilgili ciddi bir literatür çalışması yaptığı rahatlıkla görülür. Hatta bununla da kalmayıp Osmanlı Devleti'nin kurulduğu coğrafyayı da bizzat gezerek görmüş ve çalışmasında da kullanmıştır. Belirtmek gerekir ki Kemal Tahir yeni bir roman yazmaya başlamadan önce o konuda çok boyutlu bir araştırma yapar, 19. yüzyıldaki realist ve natüralist edebiyatçıların yaptığı gibi, sadece kitaplardan edindiği bilgilerle yetinmez, konusuyla ilgili canlı tanıklar varsa, gidip onlarla konuşur, yeni bilgiler alır, sonra kurmaca dünyasına açılır.

Onun romancılığı ciddiye aldığı gösteren bu hassasiyetini önemli bir romanının yazım serüveninde yakalamak mümkündür. Bu ise Kemal Tahir'in, Millî Mücadele romanı olmakla kalmayıp "hakkı yenmiş, hizmeti görmezden gelinmiş" İttihatçı subayların dramlarına ve mücadelelerine odaklandığı *Yorgun Savaşçı*'yı yazarken takındığı tavırda görülebilir. Romancı İsmet Bozdağ'a Kasap Osman ile ilgili özgün bilgiler var mı, diye sorar ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir roman yazdığını ve o yıllarda Bursa'da bulunan Kasap Osman'ı tanıyan insanlarla görüşmek istediğini söyler.³ Başka bir ifadeyle bir nevi sözlü tarih çalışması yapacaktır ki o dönemde gösterilen bu yaklaşım tarzı hem metodolojik açıdan değerli hem de olayların şahitleri hâlâ yaşadıkları için yaşananların unutulup gitmemesi nedeniyle önemlidir. İşte Kemal Tahir devrinin birçok önde gelen isminin unutulmasına karşılık taşıdığı bu özellikler nedeniyle hâlâ kendisinden bahsettirmeyi başarabilmektedir.

DOĞU BATI ÇATIŞMASI

Kemal Tahir'e göre "dünyanın vicdanı" diye tanımlanan Osmanlı Devleti *kerim devlet* anlayışı Batı ile Doğu'nun mücadelesinin simgesiydi. Bu mücadelede ilk başta başarılı olan Osmanlı ilerleyen yıllarda değişen şartların etkisi ile başarısızlığa uğramaya başlamıştı. Osmanlı'nın ikbal günlerinin geride kalması aydınlar ve bürokratlar arasında "Devlet elden gidiyor!" vaveylasını koparınca çare olarak Batılılaşma fikri ortaya çıkmış ve bu fikir Tanzimat Fermanı ile resmileştirilmiştir. Ancak Kemal Tahir, Batılılaşma fikrine ve onun resmileşmesi anlamına gelen Tanzimat düşüncesine ateş püskürmektedir. Ona göre: "Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar bu türküyü çağırırlar, Jön Türkler bu

türküyü söylerler. Yani senin anlayacağın 'Devlet elden gidiyor, aman çare?' diyenler bula bula Batılılaşmayı çare bulmuşlar. Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet, Mithat Paşa'lar, Namık Kemal'ler, Ziya Paşa'lar, İttihatçı akıldaneleri, taa Mustafa Kemal Paşa'ya kadar Türk okumuşu ve aydını kerameti Batı düzeninde gördü."⁴ Devleti idare eden kadroların ve aydınların Batılılaşma karşısındaki genel kabullerinin ise halk tarafından paylaşılmadığını düşünen Kemal Tahir, Tanzimat'la beraber başlayan aydın-halk çatışmasının Cumhuriyet'e kadar devam etmesini buna delil olarak ortaya koymaktaydı.

Kemal Tahir'e göre Batılılaşma Hristiyanlığa dayanan altürüst ahlak yerine "akıl piçi olan egoist ahlakı" seçmek demektir. Osmanlı insan eti yiyen yamyam olmayı onuruna yediremediği için egoist ahlak düzenini benimseyememiştir. Bu tavrı "kendisine zina önerilen namuslu bir kadının kendini kaldırıp uçurumdan atması gibi Osmanlı da kendisini tespihe, ibadete verdi ve Tanrının günahlarını bağışlayıp canını Batılı rezilinden kurtarmasını beyhude bekledi."⁵

Kemal Tahir, Said Halim Paşa, İdris Küçükömer, Cemil Meriç gibi öncülleri ve ardılları gibi bir milletin içine düştüğü olumsuz şartlardan kurtuluşu kendisinden daha gelişmiş teknolojik, ekonomik, askerî güce sahip başka bir medeniyeti taklit ederek yani Batılılaşarak sağlamaya çalışan düşünceye karşı çıkmaktaydı. Bunu yaparken diğer taraftan da Marksist aydınların sol adına gözlerini Sovyetler Birliği'ne dikmelerini de eleştirmekteydi. "Bizim Marksistlerimiz gözlerini Sovyetlere dikmişler maymun gibi oradakileri taklit ediyorlar... Sovyetlere bel bel, maymun gibi baktıklarından orada ne olup bittiğini de gördükleri yok... Marx işçi sınıfını bir taraftan burjuva sınıfını alaşağı edip bu sınıfı ortadan kaldırırken, bir yandan da kendi sınıfını dağıtacak ve böylece sınıfsız bir topluma ulaşılacak dediği hâlde Sovyetler'de burjuva sınıfının kaldırıldığını fakat onun yerine teknokratların yepyeni bir sınıf oluşturduklarını ve işçi sınıfının da perçinlendiğini fark etmiyorlar, bunun üstünde bir dakika bir düşünmek ihtiyacını duymuyorlar... Hem maymun gibi gördüklerini kopya edeceksin, hem kafam eskir diye düşünmeyeceksin."⁶

4 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 24.

5 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 64.

6 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 22-23. 1960'lı ve 70'li yıllarda sol düşüncenin Türkiye'de gerçekleştirilmek için peşinde koştuğu devrim düşüncesinde ya Sovyet örneği ya da Çin örneği takip edilmekteydi. Bu dönem sol içinde yaşanan mücadelenin taraflarından biri olan Gün Zileli'nin özellikle Arnavutluk'ta düzenlenen kongreye

3 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 71.

Onun Batılılaşma düşüncesine karşı ortaya koyduğu eleştirel tavır özellikle Batılılaşmanın yeni kurulan Cumhuriyet'in ana ilkelerinden birisi olduğu düşünüldüğünde genel akım içerisinde bir farklılaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de onun bu düşüncesi yerden yere vurulmuştur. Kemal Tahir, Cumhuriyet dönemine karşı sergilediği tavır değişikliğinin nedenini kendisi şöyle açıklamaktadır: "Ben onuncu yıl dönümünde dünyanın yıkılmasını bekliyordum. Devrimlere sahip çıkan millet öylesine bir aşk ve şevkle onuncu yıl dönümünü kutlayacaktı ki yer yerinden oynayacaktı. Ama bir baktım ki tıss... Resmî gırtlaklar 'yaşasın' diye bağırıyor ama elbette yırtılırcasına değil... Birkaç balon uçtu, birkaç maytap fişegi parladı, sonra sonra sanki yurdu demir ağlarla örmemişiz de ruhlarımıza demirden bir zindan örmüşüz. Cumhuriyetten ve onun yönünde yapılan devrimlerden en az beklenen hayatını devrimlere adanmış bir kuşakken onu bile yetiştirememişsiniz... O zaman derin derin düşündüm: sakın yanılmış olmayalım?"⁷ Bu yaklaşım ilerleyen yıllarda onun *Yol Yarımı*, *Kurt Kanunu*, *Bozkırdaki Çekirdek* gibi romanlarının düşünsel zeminine de kaynaklık etmiş, yakın tarihi alternatif bir bakışla ele almasının yolunu açmıştır. Bunlardan ilki çok partili hayata geçiş sürecinin özgün bir yorumu olması hasebiyle dikkat çekerken, *Kurt Kanunu* erken Cumhuriyet devrindeki "iktidar mücadelesinin" çok başarılı bir şekilde anlatıldığı bir romandır. *Bozkırdaki Çekirdek* ise "köy enstitüsü" romanları olarak da anılan ve aynı konuyu işleyen "çeşitli şartlanmalar içerisinde gerçeği görmekten uzaklaşan" metinlerin aksine bir yorum ortaya koyarak bu okulları eleştirel bir gözle işlemiştir.

YERLİLİK

Kemal Tahir'in "yerlilik" düşüncesi bir yönüyle "Batılılaşma" düşüncesine bir tepki şeklinde de okunabilir. Çünkü onun gözünde Batılılaşma "batılı olmayan bir toplumun kendi benliğinden vazgeçerek ondan büsbütün sıyrılarak bir başka 'şey' olmaya çabalaması, yani imkânsız zorlaması" demektir.⁸ Benimsediği bu düşüncenin bir sonucu olarak Kemal Tahir içinde yaşadığı top-

katıldığında gördüğü manzara karşısında uğradığı şok onun kendi düşünsel kimliğini de sorgulama sürecinin başlangıcı olması Kemal Tahir'in eleştirisindeki isabetin bir göstergesidir. Gün Zileli, *Yarılma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

7 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 98.

8 Kemal Tahir, *Notlar/Batılılaşma*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 13.

lum ve o toplumu oluşturan değerler konusunda hassas bir tavra sahiptir.

Kemal Tahir'in "yerlilik" düşüncesi sadece siyasi bir süreci kapsamamaktadır. O bu kavrama bütünsel bir çerçevede yaklaşmaktadır. Bu nedenle de İstanbul'da oturup ciltler dolusu kitap okuyup sonra da "Türk romanı" adıyla piyasaya çıkan kitaplarla ilgili olarak ona "Türk romanı yazmak değil Türkçe roman yazmak derler." diye tepki göstermektedir. Batı'da romanın halk hikâyeleri ve masallardan kaynaklandığına bizim de masalımızın ve hikâyelerimizin olduğunu ve bu nedenle de romanımızı oturtacağımız temelini kendi hikâye ve masallarımız olması gerektiğini düşünmektedir.⁹

Yerlilik kavramının Kemal Tahir düşüncesinde taşıdığı anlam Batı'nın düşmanlaştırılması ve ondan hiçbir şey alınmaması demek de değildir. Zira Batı'dan alınması düşünülen şeyin hangi şartlarda ortaya çıktığı, kendi toplumumuzun sosyal ve ekonomik şartlarına uygun olup olmadığını dikkate aldıktan sonra onun kendi toplumuza uyacak şekilde restore edip sonra almamızda bir sakınca olmadığını düşünmektedir. Bu ilkesel tespitlerin sonucunda Cumhuriyet'in ilanından sonra bazı yasaların Batı'dan ülkemize aktarılmasına da sert bir tepki göstererek şunları söyler: "Medeni kanunu Batı'dan aldık mı bizi varımıza yoğunluğumuza, bilgimize, kültürümüze ters düşürür, sonunda kumar toplum bu kanunu... Halka dayalı yönetim biçimini benimseyeceğiz ama, Batı'nın sınıflar arası denge sağlamak için geliştirilmiş demokratik yapısını aldık mı sindiremeyiz bunu içimize yıllar yılı akıntıya kürek çekmiş oluruz bir aşıklık duygusu basar ki bizim boşu boşuna... Demokrasiyi öğrenemedik demeye kalkarız. Yönetim, toplum ve insan yapısına göre olmayacak mı?... İnsan ve toplum yapısı başka olunca, yönetimin de başka olmasından öte çıkar yol düşünebilir misiniz?..."¹⁰

ELEŞTİREL DÜŞÜNENİN YANSIDIĞI ESERLERİ VE DAHA İLERİ OKUMALAR

Kemal Tahir Cumhuriyet'in onuncu yılında gördüğü manzaranın sadece kendisini değil birçok okumuş kişiyi de aynı şekilde etkilediğini düşünerek manevi bir açıklık yaşadıklarını ve kendisi de dâhil böyle düşünen herkesin başka dünyalar aradığını ifade etmekteydi. Kemal Tahir bu düşüncenin oluşmasından yıllar sonra *Devlet*

9 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 141.

10 İsmet Bozdağ, *age.*, s. 140.

Ana'yı kaleme almış ve kendisine yöneltilen eleştirilere karşı "millet benim geçmişi deşelediğimi zannediyor hâlbuki ben bugünü arıyorum"¹¹ diyerek tarihin ele alınmasının ardında yatan temel ilkeyi yani "bugünü" inşa etme prensibini ortaya koymuştur. Kemal Tahir romanında Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'ni inkâr ve görmezden gelme politikasına karşı Osmanlı'nın kurduğu insan merkezli uygarlığa dikkat çekmekteydi.

Kemal Tahir resmî ideolojiye karşı sergilediği yaklaşım tarzıyla "çok net bir Kemalizm eleştirisi" yapmaya yönelmiştir.¹² Kemal Tahir'in soldan gelen bir yazar olarak Kemalizm eleştirisine yönelmesi Kemalizm ve sol düşüncenin birbirine yakın olduğu dönemlerde hayli dikkat çekicidir. Özellikle 1960'lı yıllarda Türk solunun Kemalizm ile iç içe geçmiş tavrı iki düşüncenin ne kadar ve nereye kadar birbiriyle ilişkili olacağına tartışılmasına yol açmıştır. Bu dönemde ilkler arasında sayabileceğimiz onun aykırı duruşu ise devrinin birçok aydınıyla arasındaki ayırt edici fark şeklinde tezahür etmiştir. Bu yönelimini eserlerine de yansıyacak ve *Devlet Ana, Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı, Hür Şehrin İnsanları, Bozkırdaki Çekirdek* adlı eserlerinde sert bir eleştirel yaklaşım sergileyecektir.

Türk edebiyatının ustalarından Kemal Tahir'i ölümünün ellinci yılında düşünceleri ve kişiliği ile bütünlüklü olarak anlamak bakımından dikkate değer eserlerden birisi de İsmet Bozdağ'ın Kemal Tahir'in 1960'lı yıllarda yaptığı sohbetlerini bir araya getirerek oluşturduğu *Kemal Tahir'in Sohbetleri* adlı kitaptır. Kemal Tahir bu eserde 1960'lı yılların hemen başında meydana gelen darbe sürecinden başlayarak Türk düşüncesinin tartışmalı konularını, Cumhuriyet devrini ve içinde bulunduğu zaman diliminin siyasal çekişmeleri bağlamında ele almaya çalışmaktadır.

Tarih ve kültür bütünlüğü peşindeki Kemal Tahir'i tanımak amacıyla çıkılan bir okuma yolculuğunda onun en yakınında bulunan isimlerden M. Hulusi Dosdoğru'nun kaleme aldığı *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir* adlı kitabına uğramamak olmaz. Zira yazar hem Kemal Tahir'i hem de onun düşüncelerini yakından tanımış birisi olarak ölümünden sonra ona yöneltilen eleştirilere de bir şekilde

cevap vermektedir. Bu eser aynı zamanda Kemal Tahir'in metinlerinden yaptığı alıntılarla da yazarın dünyasını özet bir şekilde sunmaktadır. Mesela Kemal Tahir harf inkılabı ile ilgili şunları söyler: "Eski yazının bırakılıp Latin harflerine dönüş toplumsal gerçeklerimize indirilmiş en yok edici vuruş. Geçmişimizle aramızdaki kültürel köprüyü yıktı, bizi piç gibi ortada bıraktı."¹³

Bu eserlerin dışında Zeytinburnu Belediyesi tarafından yayımlanan *Kemal Tahir Kitabı Bir Aydın Üç Dönem* adlı hacimli eser de Kemal Tahir ile ilgili olarak birçok önemli ismin kaleme aldığı makalelerden oluşan önemli kitaplardan birisidir. Çalışmada Kemal Tahir romanları, ölümünden sonra yayımlanan notları ve mektupları başta olmak üzere tüm boyutları ile düşüncesi her biri alanının uzmanı isimlerce ele alınan geniş bir külliyat çerçevesinde tartışmaya açılmıştır. Bütün bunlar da çalışmanın ana merkezi olarak Kemal Tahir'in düşünceleri ve edebiyatı odaklı ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple okurun karşısında çoklu, farklı ve hatıra arz edildiği gibi ezber bozucu yaklaşımlarla bir Kemal Tahir portresi bulunmaktadır.

Romanlarıyla edebiyatımıza yepyeni ve farklı boyutlar kazandıran, düşünceleriyle entelektüellerin önünde geniş ufuklar açan Kemal Tahir'in yazdıkları birçok incelemeye konu olmaya devam ediyor. Şunu söylemek mümkündür: Kemal Tahir tartışmalı fikirlerine rağmen Türkiye'nin yakın devirde yetiştirdiği müstesna simalardan biriydi. Hakkında yazılan birçok tez, makale ve kitap onun düşünce dünyamızdaki öneminin somut delilleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca Kemal Tahir'in eserlerinde ele aldığı konularla ilgili olarak kullandığı eleştirel dil ve söylem okurların olayları sorgulamaya başlamasına olumlu bir katkı sağlamıştır. Bu çerçevede özellikle çok erken bir dönemde resmî ideolojiye karşı sergilediği eleştirelilik, sonraki yıllarda artarak devam edecek olan sorgulamaların da taşlarını döşemiştir. Kullandığı sert dil ve üsluba rağmen yazdıklarının toplumun birçok farklı kesimi tarafından yoğun bir ilgiye mazhar olması onun eleştirilerinin ayağı yere basan bir temel üzerine inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır. Eğer eserlerinde hamasi bir yaklaşım sergileyerek olayları ele almak gibi basit bir yola başvursaydı bugün Kemal Tahir isminin unutulup gitmesi sıradan bir son olurdu.

11 Öner Buçukcu (haz.), *Kurtuluş Kayalı'ya Armağan, Hikâye Şu Türk Düşüncesinin Kaderi*, Tezkire Yayınları, İstanbul 2016, s. 35.

12 Öner Buçukcu, *age.*, s. 19.

13 Hulusi Dosdoğru, *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, Tel Yayınları, İstanbul, 1974.

GERÇEKTE YURTSUZ, SANALDA KENTLİ: ÇAĞDAŞ İNSANIN YERİNE DAİR

H. YAHYA ŞEKERCİ

Mekân, cismin kâinatta işgal ettiği yer demek değildir sadece. Her mekân onu inşa edenin fikir ve his dünyasını, hayal ve beklentilerini, hayata dair tavrını yansıtır. Mesken tasarlamakta müessir bir varlık olarak insandan evrene dair görüşü olmayan nötr bir varlık olması beklenemez şüphesiz. Tabiatıyla her dünya görüşü bir insan inşası iddiasıyla yola düşer. ‘Bir adam yaratmak’ içinde muhakkak mekân oluşturmayı ihtiva eder. Zira her ben idraki, mekân bağımlı bir idraktır. O itibarla her fikrin bir mekân tasavvurunun olması zaruridir.

Turgut Cansever “Sanat eseri varlık-kâinat tasavvurunun yapılarına yansımadır,” der. Her dünya görüşünün muhayyilesinde bir mekân vardır evet. Tahayyül ettiği, bina etmek istediği, insanı yaşattığı, temel düşüncesi açısından önemli bulduğunu merkezinde konumladığı bir mahaldir bu. Denilebilir ki hemen her düşünce için insana yüklenen anlam ve ona layık görülen ne ise, mekâna yüklenen anlam ve liyakat aynı minvaldedir.

İnşa ettiğiniz mekân, inşa edeceğiniz muhitin yüklendiği mesuliyetleri taşımalıdır. Aksi takdirde mekân yaşanmaz bir hâl alır ki bu onu anlamsız kılar. Mesuliyetler gündelik hayatı kolaylaştırmak için alınacak tedbirler, estetik, çevre şartları, ulaşılabilirlik ve iklimin belirleyiciliği dolayısıyla her nevi emniyet gibi amiller olduğu kadar, insanın tarihî yolculuğu ve kül-

türünün taşıyıcılığını da kapsar. İnşa edilecek mekâna da insana da bunlar dikkate alınmadan temas edilemez. Aşağıda değinmeye çalışacağım yeni nesil mekânların, neredeyse tüm kavramların sil baştan tarif edildiği bir çağın muhataplarına ait olması, mekânın da zikredilen amillerce teşekkülünü tartışmaya açmış vaziyettedir. Merkezsiz sanal evrenlerin dünyası insanlığı yeni bir dönüşümün eşğine getirmiştir.

Evreni bir bütün telakki edip, mekânı müstakil bir varlık değil, bir bütünüün parçası şeklinde tasarlamak, o bütünlüğün devinimini ve insan ilişkilerini kıstas kabul etmekten geçer. Her ne kadar çağımız bütünlük yerine parçalanmış fikirlerin çağı olsa da ideal sayılabilecek ölçü bu olsa gerektir. Gelenekte mekân tasarımı, ontolojik bir gerçekliğin neticesidir denebilir. Ferdin aidiyetini de ifade eden mekân onu bütünlüğe dâhil eder. Bütünlük dairesine katılmak, bir yandan ona korunaklı alanlar açarken diğer taraftan da zihin dağınıklığı tehdidinden kurtarır. İşte büyük ölçüde mekânların ve fikirlerin kapladığı maddi ve manevi sahaya ‘şehir’ denir. Büyük mekânlar olarak şehirler, kültür kümelelerinin mecedildiği medeniyetlerin tezahürüdür. İnsanın banisi olduğu mekânın tarihine bakıldığında kültürlere hayat veren değerlerin şehrin merkezini teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Barınma, korunaklılık, ticaret ve inanç gibi kavramlar birer değer olarak şehrin kuruluşundaki asıl faktörlerdir.

Bilinen en eski yerleşim yeri olan Göbeklitepe, seküler tarih anlayışını temelinden sarsarak tespit edilmiş ilk inşa edilen mekânın bir mabet olduğunu ortaya koymuştur. Değer merkezli şehirler tarihten bugüne tevarüs etmiştir. Miras aldığımız sadece bununla sınırlı değil şüphesiz. Şehir, büyük ölçüde bir hafızanın, birikimin de nişanıdır. Âkif Emre'nin ifadesiyle "şehir hatırlamaktır" aynı zamanda. Bu nostaljik bir özlemin değil, tarihî müşterek hafızanın altının çizilmesi bakımından es geçilmeyecek kadar mühim bir noktadır.

Evet, günümüzde de değerli olan neyse şehir de onun etrafında biçimlenmektedir. Şehirler de tıpkı medeniyetler gibi odağının yansıması olarak vücut bulmuştur. Döneminin şartlarının da tesir ettiği şehrin unsurları statik kalmamış, günümüze değin pek çok nüansla, farklı biçimleriyle topluma miras kalmıştır. Tafsilatına ileride yer verilecek aşırı bireycilik ile doğal neticesi gibi görünen merkezsizlik düşüncesinin, mekâna ve şehre bakan yönü karşımıza bu zamana kadar şahit olunmamış bambaşka bir mekân-şehir tasavvuru çıkarmıştır.

CARİ DÜZEN ÇAĞDAŞ KENTLERE SIKIŞTIRILMIŞTIR

Zamana mahkûm insan, mekânı da bulunduğu zamana ve o zamanki değerlere göre inşa edip

düzenler. Velev ki bu değerler kadimden gelmiş olsun. Çağdaş dünya, insanın tarihî yolculuğunu taşıyıp hesaplaşmak yerine onu kendi namı hesabına ehlileştirmeyi yeğler. Mevcut sistem için getirdikleri, ürettikleriyle barışık, başka değerleri yüklenmiş insan, itiraz geliştirmiyorsa muteberdir. Binaenaleyh cari nizam, çağdaş kentlere sıkıştırılmış bir hayatı modelliyor. Varlığının 'sürdürülebilirliği' adına bu büyük mekânları geliştirmeyi tecrübe ediyor. Çevrelediği, hitap ettiği insana dair beklentileri de aynı yönde bir duygudaşlık olarak ortaya çıkıyor.

Mekânı nasıl tanımlarsanız onunla kuracağınız irtibat ve ona yapacağınız muamele de ona göre şekilleniyor. Başka bir söylenişle mekâna nasıl davranacağınız, onu nasıl tarif ettiğinize bağlıdır. Hâkim düşünce mekânın şekillenmesinde belirleyici role sahiptir.

Mekân üzerinden bir tarih okuması yapılacak olursa, ilk çağlardan itibaren öncü-simge şehirlerin temel özelliklerinin başında inanç ve idare merkezi olması geldiği görülecektir. Bu, bir hukukun ve bir kamusalığın da ifadesidir. Nüfusu kırsala göre daha yoğun, nispeten ilişkiler ağının karmaşık olduğu, dinamik yapıdaki şehirler, medeniyetin neşet ettiği ve hürriyet fikrinin yeşerdiği yerler olarak değerlendirilir. İdarenin yanı sıra ticaretin, yüksek tahsilin, meslek çeşitliliği ve iş bölümü ile ihtisaslaşma gibi sahaların yatağı olarak kendine mahsus birtakım içtimai değerleri taşıması bakımından şehir, cemiyet ilişkisinin kendine özgü niteliklerini barındıran temsil mekânları olagelmışlerdir.

İnsanlık tarihi bakımından hayli gerilere kadar götürebileceğimiz toprağa bağımlı üretim biçimi evvela Sanayi İnkılabı'yla ciddi bir dönüşüme uğradı. Oldukça sancılı fabrikalaşma, fabrika merkezli şehirler ve bunun imal ettiği toplumsallaşma modeli pek çok hak ve hukukun çiğnenmesi üzerine yükseldi. Üretimin yoğunlaştırıldığı memleketler, sömürgeci zihinlerden kopmaksızın yeni düzeni gerçekleştirdiler, tahkim ettiler. Örneğin 18 ve 19. yüzyıl boyunca süren modern kapitalist/liberal iktisat anlayışının şehirlere yansıması dikkate değer evsafıdır.

İngiltere'den başlamak üzere ekseri Avrupa'da ve ABD, Japonya ve Çin'de rastlanan manzara,

oyun çağındaki çocukların karın tokluğuna on iki saat çalıştırılması, kadınların iş gücüne ortak edilmesine karşılık, iki ailenin elli-altmış metrekaare evlerde hayatta kalma mücadelesi vermesi şeklinde vuku bulmuştur. Açlıktan, hastalıktan, kirli havadan kaynaklı rahatsızlıktan kaynaklı ölümler ve kronik marazlar o dönemin eseridir. Son derece ağır işlerde çalışan bu insanların travmaları şehirlerin bulvarlarına sirayet etmiştir.

Kıta Avrupası'nın ahlak tanımaksızın sürdürdüğü kesif iktisadi faaliyet, dönemin fikrini şekillendirdiği gibi günümüze değin devam edegelen çeşitli düşünceleri doğurmuştur. Max Weber, kapitalizmin yükselişine meşruiyet kılıfı olarak 'Protestan ahlak' dese de gerçekte Hristiyanlık sermayeciliğe teslim olmuştur. Kilise tefeciliğe, faize karşı mücadelesinde havlu atmış, iki asırlık savaştan mağlup ayrılmıştır. Bu durum kilisenin, faizi/tefeciliği yasal hâle getirmesi bir yana muharref İseviliğin sabit referans sorununun da baş göstermesine sebebiyet vermiştir. Tüm tarihî devirlerin hasılası yanında; teslimiyetin, iddialardan vazgeçmişliğin mekân planında da bir karşılığı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Komünizm, feminizm gibi fikirleri ortaya çıkaran tarihî zemin, daha çok tüketimi arttırmak adına, üretim için insanlığı dair ne varsa ayaklar altına alınan bir dönemin reaksiyon düşünceleri ve eylemleridir.

Fabrika merkezli şehirler, beden kuvvetinden hunharca yararlanan bir süreci ifade eder. İnsanın mahiyetinin yeniden sorgulandığı, güvenlik endişelerinin doruk noktaya ulaştığı süreçlerin mekâna yansımaları aktarır modern şehirler. Yeni sosyo-ekonomik bu devreyi 'topraktan kopuş' diye niteleyenler pek de haksız sayılmaz. Topraktan kopuş, beton blokların arsızca yükselişi ve insan aklının, hümanizmin bayraklaştırıldığı bir zamanda insanın gözden çıkarılması anlamına geliyordu. Nitekim hümanizm, bir galatimeşhur olarak insancılık, insanı sevmek değil insanı tanrı katına yükseltmek, insana tapmak manasında bir tesmiyedir. Evet, insan, zannedildiğinin aksine modern dönemin mekânlarından da anlaşılacağı üzere gözden çıkarılmış bir varlıktır.

Metropoller için 18. yüzyıl ciddi bir kırılmayı ifade eder, diyebiliriz. Avrupa'da başlayan

Evrensel insan modeline ikna olmuş 'birey' mekân tasavvurunu da suni yollara tevessülle sanallaştırıyor. Her sahada hakikat-sanallık kavgasında sanal olanın lehine pozisyon alıyor çağdaş insan.

metropolleşme, organik kümelenmelerin bitişi, tabii cemiyet ilişkilerinin nihayeti olarak kaydedildi. Mahallenin ölümü ve yerine toplumun doğuşunun anıtı mesabesindeki metropoller aynı zamanda çeşitliliğin, kozmopolit yapıların değişmesi olarak da temayüz etti. Kapitalist ekonominin ve rantın doğuşu, yani kent toprağının meta sayılması, hisse senedi gibi işlem görmesi, toplumların toprakla geleneksel ilişkisinin kesilmesi anlamını taşıdı bu dönemde. Bunların doğal bir neticesi olarak da bireysellik yükselişe geçti. Bireyselleşme organik birliktelikleri zedelediği için kişinin kendisini herhangi bir gruba ait hissedememesi gibi toplum psikolojisinde yeni meyiller baş gösterdi.

Hristiyanlığın tasfiyesiyle beraber önce belli belirsiz bir ahlak anlayışı, ardından da Batı Avrupa'da 'seküler etik' diye tarif edilen, ahlakın yerine faydanın benimsenmesi, pek çok noktada belirleyici rol oynadı. Modernite, mekâna da elbette müdahil oldu, insanı nasıl dönüştürdüysen mekânı da dönüştürdü, başkalaştırdı. Alışveriş merkezleri ve stadyumların temerküz ettiği dönemde nüfus, gelir, rant eşitsizliği gibi söylemler yeniden üzerine kafa yorulan kavramlar oldu. Şehirleri kendi hâline bırakmayan modern ve modern sonrası unsurlar, ona içeriden ve dışarıdan müdahale eden bir anlayışı iktidara taşıdı. Şehir planlaması modern dönemin devreye girişinin tescili sayıldı. Bu ideolojik bir müdahaleydi şüphesiz. Modern şehir sektörel ve sekülerdi.

FİKİRLER, İNANÇLAR VE SEMBOLLER

Mekân ile fikrin ilişkisini biraz daha derinleştirerek anlamaya çalışırsak belki şunların da altını çizmemiz yerinde olacaktır: İrili ufaklı

Tarım toplumundan endüstri toplumuna, endüstri toplumundan bilgi-internet toplumuna geçiş, şehirleri ve insanları daha büyük ölçüde şekillendirdi. Modern sonrasına dair insan tanımını ele alırken onu şehir haricinde düşünmek hayli zordur.

tüm fikirler, hayatın anlamına dair iddialar taşır. İnsanı mutluluğa dair yaklaşımlarına davet eder. Bu davet insana ilişkin her cihetten yapılır. Fikrin öne çıkarılan ana hatlarını ihtiva eden 'köşe taşları' çeşitli semboller, çeşitli temsiller üzerinden aktarılır. Bu temsiller, bu simgeler marifetiyle mefhumlar tasvir edilerek bir bakıma anlamın görünür kılınması temin edilir. İhsan Fazlıoğlu, "Nasıl ki tabiatta her var olan bir yer kaplar, heyetine uygun eylemde bulunur ve diğer var olan doğasına mahsus belli ilişkiler kurarsa -ki var olmak bizatihi yer kaplamak, eylemde bulunmak ve ilişki içerisinde olmak ise- hayatta da insan tarafından yapılan üretilen her şey bizatihi insanı, insanın duyu, duygu ve düşüncesini içeren kısaca insanın iradesini cisimleştiren bir temsildir... Türkçesiyle denirse demek istenileni kısaca iradi akliyenin kastı muhtevlidir." der.

Betimleme, temsil, simgeler, düşüncenin daha somut ve daha canlı bir biçimde idraki için daima müracaat edilen unsurlar olagelmıştır. Bununla beraber karmaşık gibi görünen öğretiler, semboller kullanılarak sarih hâle getirilir. Fikirlerin sembollerle ilişkisi oldukça belirleyicidir şüphesiz. Sembollerin tümüyle baskın geldiği, anlamın gölgede kaldığı aşırılıklara tesadüf edilse de onlarsız bir anlatıma pek rastlanmaz.

Doğu'da ve Batı'da inançların, fikirlerin müşterek noktaları pekâlâ temsiller, simgeler, semboller üzerinden de tahlil edilebilir. Fikirler, inançlar mekânlarını sembollerle 'tezyin' eder. Bu estetik kaygısı marifetiyle kendilerince anlamlı olan söylemi derinleştirmek yoluna giderler. Katmanlı bir anlatıyla dost-düşman, iyi-kötü gibi ikilikler, kutsiyet atfedilen unsurlarla ödev ve beklentiler, hassasiyetler ifade edilir simgelerle.

Kadimden günümüze coğrafyanın özellikleri ile fikrin aidiyet bağı olan insan topluluğunun ta-

rihteki yeriyile, geçmişteki o olayların yorumuyla bir hikâye inşa edilir ve bu hikâye dilden hâle, fikirden mekâna sirayet eder. Öyle ki dönemler arasındaki geçiş dahi mekânda karşılık bulur. Bugünün dünyası bu yollar takip edilerek böyle kurulur. Sadece dönemler arasındaki geçiş değil, aynı yüzyıl içerisindeki fikri kırılmalar dahi mekân takip edilerek anlaşılabilir. Söz gelimi tek tip yapıların, lojmanların, şehirlerde ciddi yekûn teşkil ettiği zamanların, yine tek tip ideolojilerin, ulus devletlerin tasarımı ile çevrelenmiş bir devrin hasılası olarak temayüz etmesi tesadüf değildir. Keza mahremiyet örselelendikçe siyasette ve toplumda şeffaflık söylemi, mekânda ise cam kullanımının artmış olması yine rastlantı sayılmamalıdır.

90'lı yıllarda ivme kazanan küreselcilik söylemlerinin yansıması 'yarışan kentler' neoliberal ekonomik sistemin şehre sirayeti olarak pekâlâ yorumlanabilir. Mekânda sosyal adaletin ciddi bir tartışma konusu olması, o günden bugüne şehirlerin çeperlerindeki durumun giderek daha da içinden çıkılmaz hâl alması, ucuz iş gücü arayışındaki modern endüstrinin, ucuz barınma seçeneklerini çoğaltmaya çalışması, alt-orta sınıfın banliyölerde yaşamaya mecbur kalması dönemin mekân planındaki tezahürüdür. Gelinek noktada kültür kentleri, turizm kentleri, finans kentleri gibi yeni tasnifler, dönüşen ekonomik ve sosyal şartların çıktısıdır.

Fikirler belli parametreleri göz önünde tutarak irili ufaklı mekânları, irili ufaklı mekanlar ise kümülatif bir yoğunlukla şehirleri meydana getirir. Dolayısıyla şehirler hâkim fikrin büyük çapta tezahürüdür denebilir. Bir mekân tasarımı olarak şehir, yağınların kamusal alandan özel alana hayatlarını çerçeveleyen, ekonomik ilişkilerini belirleyen, sanatla temas edilmesine imkân tanıyan toplumsallaşmanın evidir.

Mekân, aidiyet kurulan fikrin somut hâli olarak arzı endam edebilecek bir unsur olabileceği gibi köklerden kopuşun, yabancılaşmanın da yansıması olabilir. Geçmiş ile şimdi arasında bir terkip oluşturmayı başarmış mekânlar da hikâyesiyle kavgalı mekânlar da köklerinden beslenerek, istikbal kurma iradesi taşıyan mekânlar da bize bir mesaj verir. Dikkatli gözler, mekân üzerinden anlatılmak isteneni anlayabilir. Özellikle şehirler, büyük bir kimlik olarak kimlik geçişlerinin en çarpıcı misalleri olarak okunabilir.

MODERN HAYAT VE KIR

Tarım toplumundan endüstri toplumuna, endüstri toplumundan bilgi-internet toplumuna geçiş şehirleri ve insanları daha büyük ölçüde şekillendirdi. Modern sonrasına dair insan tanımını ele alırken onu şehir haricinde düşünmek hayli zordur. Modern bir hayattan bahsedilirken kimsenin aklına kır gelmez. Üst üste dev apartmanlar, gelir örneğinin. Apartmanların ortasını trenlerin adeta deldiği, içinden raylar geçen caddeler, viyadüklerin olduğu muhitler ile saniyeler içinde kalabalıkların dolduğu metrolar ilk beliren fotoğraflardır. Hâliyle denilebilir ki modern, postmodern mekanizmalar alabildiğine kentlidir. O bakımdan postmodern insan da alabildiğine kentlidir, şehirlidir. Peki, bu şehir nasıl bir şehirdir? Postmodern insanın şehri nasıl bir şehirdir? Sabiteleri, hareket alanları var mıdır? Kutsalları, kuralları nelerdir? Nasıl bir dinamik içinde deveren eder? Bu kritik sorulara verilecek cevaplar günümüz insanını ve şehri anlamamıza yardımcı olabilir.

Çevresini dönüştürmekte mahir bir varlık olarak insan aynı zamanda çevresinden etkilenen de bir varlıktır. İnsan-şehir ilişkisinde ihmal edilmemesi gereken başlıklardan biri budur. İkinci husus ise, insanın tabiatından, fitratından kaçamayacağı gerçeğidir. Doğuştan gelen birtakım gereklilikleri görmezden gelerek yaşaması mümkün olmayan fert, mekânda ve şehirde ihtiyaçlarını nasıl gidereceğine dair araya girer. İnsanın bir yer-yurt sahibi olma talebi en doğal isteklerden biridir. İnsanın bulunduğu yeri estetik hâle getirmesi, tanzimi gayet fitridir.

İhtiyaca göre vücut bulan mekân-şehirden, ihtiyaç imal edilen bir çağa maruz kalan insanın,

anlayışının değişmesi hayli doğal. Geleneksel ilişkilerin çözüldüğü, tabiatla bağın neredeyse koptuğu, yeryüzü ile teması hayli sınırlı, aile gibi tabii birlikteliklerin yerini hanelerin içinde dahi tekilleşmeye bıraktığı bir vasatta kafa karışıklıklarının meydana gelmesinin de bir o kadar tabii olduğu kanaatindeyim. Tabiatla bağ, tabii olanla bağ demektir. Modern şehirler, tabiatı tahakküm altına almak düşüncesini yedeğine alarak form kazandırdıkları şehirlerde en tabii unsurlardan biri olan ölümü hariçte tutmayı yeğler. Gelenekte küçük mabetlerde dahi bulunan hazireler şöyle dursun, 'asri' mezarlıklar şehirlerin dışına çıkarılır. Şehrin hatırlamak olduğunu hatırdan tutan modern irade, ölümü unutturmayı amaçlar, ölüm sonrası hayat inancını öteleyer böylece.

Hayatı kolaylaştırmak üzere istifade edilen maddi-teknolojik aletlerin varlığı ile yaşayan insandan, onlarsız bir hayatı düşünemeyen, söz konusu aletlerin kültürü ile de barışık bir neslin, mekân ve şehirden beklentisinin hayli farklılaşması da hiç şaşırtıcı olmasa gerek. 'İnsanlığın yararına sunulduğu' iddia edilen esasen satılan, maddi-teknolojik ürünlerin arkasında bir metafizik anlayış var ve günümüzün insanı hem kullanıcı hem de müşteri sıfatıyla bu metafizik fikirle de barışık görünüyor. Hâl böyleyken, neredeyse her kavramın yeniden tarif edildiği bir zemin oluşmuşken, bilindik parametrelerden daha fazlasına ihtiyaç hissedebiliriz.

Safaperestlik ve hazzın hayatın merkezine yerleştirildiği, faydanın büyük bir değerler olarak geçerli sayıldığı, bireyin gerçekle ilişkisinin yalnızca bireye dair sübjektif bir durum olduğuna dair yaygın kanaat, yeni dünyada mekânı da şehri de yeniden düşünmemizi gerektiriyor evet. Tarihte özgürlük hareketlerinin evi olan şehirler günümüz insanı için üzerinde mutabık kalınan bir düşünce olsa da somutluktan sanallığa taşınan evrenlerde inşa edilen şehirlerin kiminle paylaşılacağı, hangi mekânların o şehirlerde kendine yer bulacağı tamamen öznel. Büyük bir özgürlük vaadi olarak metaverse dünyasına hızla intibak etmeye başlayan bazı toplumlar bireyselliklerini, yeni özgürlüklerini burada koruyacaklarına inanıyor olmalı.

Bireysellekle özdeş kabul edilen hürriyet fikri adına yeni sanal mekânlar-şehirler inşa ediliyor. Yeterince sekülerleşemeyen günümüz şehirlerden birkaç fersah daha 'gelişmiş' metaverse şehirlerinde faniliğe yer olmadığı, herhangi bir hukukun henüz gündeme dahi gelmediği, ben ve öteki ikiliğinde ilişkilerin nasıl düzenleneceğine ilişkin münasebetlerin umursanmadığı hesaba katılırsa yeni özgürlüğün bize vaat ettiği biraz da olsa anlaşılacaktır. Geline nokta da her birey bir şehrin kurucu aklı, her bir şehir bireyin dilediği ölçüde varlık sahasında, her bir mekân bireyin ona yüklediği kadar anlamı taşımakta. Hazzı ve konforu tehdit etmediği sürece tüm şehirler birer özgürlük adası.

Kendi zihnindekinden başka hiçbir şeye göndermesi olmayan amorf, silüetsiz, asimetrik bir estetik üzerine inşa edilmiş postmodern şehirlerin merkezi her bir insan tekinin kendisidir, kendi alanıdır dolayısıyla hiçbir yerdir denebilir. Görüntünün hiçbir şeyle ilintili olmadığı, alabildiğine sübjektif olduğu yerde şehirmimari, insan ilişkileri nasıl şekillendirilebilir, sorusunun cevabı belki önümüzdeki yıllarda rastlayacağımız çok daha fazla görür görünür hâle gelebileceğimiz yeni sorular olarak karşımıza çıkacak.

Dijital dünyanın marketi sanala taşınması ile satın alınanların insanın ayağına gelmesi ekonomik merkez algısını da kökünden değiştirdi. Müşterinin olduğu her yer artık merkez sayılabilir. Sosyo-ekonomik yeni kültür böylece yer edindi. Merkezlessiz, her bir insan tekinin kendine ait varlık adacığını ifade eden şehirler pek çok soruya içkindir. İhtimal, âdem-i merkezizet fikri bugünün dünyasının insana yüklediği değerler üzerinden kendini yeniden üretecektir.

Evet, mekân, yer, şehir değerler üzerinden şekillenmektedir. Bugünün konfor, bireycilik, aşırı cinsellekle at başı giden cinsiyetsizleştirme ile transhümanizm, kariyerizm gibi süreçleriyle mücehhez insanı da somut gerçeklikten koparak bir simülasyon dünyasının içerisinde yaşamayı artık hayatının bir parçası hatta daha da ileri gidersek kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. İnternet çağıyla beraber zamanının büyük bir bölümünü, işinin büyük bir çoğunluğunu, ilişkilerinin kahir ekseriyetini internet üzerinden gerçekleştiren postmodern

insan, mevcut dünya yerine kendisine bir yer bir yurt edinmek istedi. Bu yepyeni şehirlerin kurulmasına belki vesile oldu.

Yepyeni şehirler, kuralları olmayan, pür özgürlük vaat eden, tanrısı, ahlaki olmayan ve her tür ilişkinin en iptidai şekilde sergilendiği mekânlar olarak göze çarpıyor. Zamanın şehirlerinin insanı, hakiki bir mahalle baskısına, yazılı olmayan kurallara muhatap olmadığı için rahatlıkla vahşileşebilen bir yapıda bugün. Dijital şehirler insanın hayvani yönünü teşvik eden bir duruma taalluk ediyor. Hülasa birey-toplum gerilimi sürerken, mekân düşüncesinin sanallaşmasına dair gündemin gölgesinde çağdaş insan; hanesini, şehrini kuruyor, orada bir hayat tanzim ediyor. 'Sanal gerçeklik' terkininin başlı başına taşıdığı iddia, hayatı gerçeklikten koparan, çeşitli oyunlar marifetiyle orada ama orada olmayan yeni bir insanı meydana getiriyor.

Mekân bağımlı fail olarak 'ben' idrakini tanımlayabilen insan, yeni 'evren'lerde yeni kendi 'ben'ini yani avatarını, yeni mekânlarda özgürce yaşatabilecek; ilahı ve yasaları olmayan evrenlerde yeniden var olabilecek imkânları aramakta. Paralel bir mekândaki paralel bir ben, bütünlüğün buharlaşması ile sonuçlanmaz yalnızca; aynı zamanda birden fazla kişilik ile sizoefrenik bir durumu 'norm' hâline getirir, olağanlaştırır.

Ezcümle; postmodern çağın insanının yurtsuzluğu aidiyet hissinin elinden alınmasından ileri geliyor. Her şeyin bir 'yerinin' olması gerekiyor yeni dünyanın anlatısında, onun için birçok unsur yerli yersiz. Zamanın insanı, mekâna ait olma ihtiyacını ise yeni yerlerde karşılamak derdinde. Yeni yerler ise ne sıldır ne gurbet, ne yakındır ne de uzak. Yaşadığı dünya ile arasında ekran koyan insan, mesafe kavramını da cihazları vasıtasıyla tanımlıyor. Mesafe konfor miktarınca uzayıp kısalıyor.

Dijitalizmin insanı dijitalin kültürü ile kültürleşmiş vaziyette. O kültür ki küreselcilik söyleminin bağlamlarıyla örülmüş bir anlam dünyasından ibaret. Bu ağ, evrensel insan modelini vaz ediyor, yüceltıyor. Buna ikna olmuş 'birey' mekân tasavvurunu da suni yollara tevessülle sanallaştırıyor. Her sahada hakikat-sanallık kavgasında sanal olanın lehine pozisyon alıyor çağdaş insan.

KUR'ÂN'DA AİDİYET OLGUSU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

SAİT KESKİN

A idiyet olgusu kişiler arası bağın kurulması ve bu bağın gelişmesinde aktif olan evrensel bir irade anlamına gelmektedir. Kişilerin hayat sürdürdükleri çevreye katılmak istemesi ile baş gösteren bir duygu olması hasebiyle aidiyet duygusu, önceki dönemlerden beri bir gereksinim olarak anlaşılmuştur. İnsanın tabiatında bulunan ait olma duygusunu İslâm dini ekseninde ele almak ve İslâm dininin kaynak bakımından ilk sırasında yer alan vahiy yani Kur'ân-ı Kerim bağlamında aidiyet vakiasına getirilen yaklaşımın mahiyetini ve bu yaklaşımda grupsal tayinlerin yapıp yapılmadığını gün yüzüne çıkarmak ilgili çalışma için belirlenen alandır.

İSLÂMÎ AİDİYET OLGUSU

Bu değerlendirmede ele alınacak tez, Abdussamet Şen'in doktora tezi olarak ikmal ettiği *Kur'ân'da Aidiyet Olgusu* adlı çalışmadır. Şen, araştırmasının kapsamını; dünya ve ahiret anlayışının kişilerin aidiyet duygusuna herhangi bir etkisinin olup olmadığını, varsa bu

fonksiyonun niteliğini meydana çıkarmak ve buna müteakip İslâm'da aidiyet kavramının temel niteliklerini belirlemek şeklinde açıklar. Ayrıca bu istikamette, İslâmî aidiyet olgusunun geliştirici düzeneklerini ele alıp analizlerini yapmak; İslâmî aidiyet duygusuna zarar veren ve bu duyguyu engelleyen maddelere yer vermek; İslâmî aidiyetin olumlu işlevlerini lüzumlu incelemeler ile belirtmek olarak ifade eder.

Şen'in çalışmanın kapsamı bağlamında sarf ettiği cümleler aynı zamanda araştırmanın metodu olarak da belirtilmiştir. Aynı zamanda aidiyet olgusu kavramının zihinlere daha iyi bir şekilde yerleşmesinden

yola çıkarak mezkûr kavrama anlam bakımından yakın ve zıt anlamlı olan kavramların da kavramsal analizlerine yer verilmiştir. Bundan başka Şen, ilgili kavramın Kur'ân-ı Kerim'deki anlam çerçevesini çizerken sebep-i nüzûl ortamı öncesini de dikkate alıp kavramlara bu tarzda yaklaşmıştır. Böylelikle kavramlarda inkişaf eden değişiklikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Aidiyetin zuhur edişi, tarihi serüvenindeki kullanım şekilleri, bu kavramın Kur'ân-ı Kerim'de ele alınış tarzı, kavramın anlamsal kapsamı ve Kur'ân'ın kişilerin İslâmî aidiyetini inşa edişini nasıl bir tarzda incelediği çalışmanın amacını oluşturuyor.

Metnin birinci bölümünde yazar, bölümü iki ana başlığa taksim etmiştir. Sosyolojik bir vakıa olması açısından aidiyet kavramını ve Kur'ân-ı Kerim de bu kavramla ilişkili kelimelerden bahsetmektedir. "Sosyolojik bir olgu olarak aidiyet" ana başlığı altında aidiyet kelimesinin kavramsal tahlilini yaptıktan sonra bireylerin aidiyete olan ihtiyaçlarını psi-

Kur'ân'ın, ahiret hayatını anlatırken, bu hayatın çeşitli sahnelerini, son derece etkili ve insanı derinden etkileyen tarzda ele aldığı görülür. Bu doğrultuda o derece etkili tasvirler kullanmıştır ki, ilk muhataplar, ahiret hayatını canlı bir şekilde seyretmiş ve bundan etkilenmişlerdir.

koloji ve sosyoloji bağlamında anlatır. “Toplumsal aidiyet ve tezahürleri” yan başlığı altında ise dinî, ulusal, etnik, mekânsal aidiyet türlerini açıklaması fikir vermesi açısından iyi bir dokunuş olarak vasıflandırmak mümkündür. Şen, birinci bölümün ikinci ana başlığı olan Kur'ân'da aidiyet ile ilişkili kelimeler kısmında insanda önceden beri mevcut olan aidiyet duygusunun bir gruba dahil olma durumunun bireysel seçimin önünde olduğu tezini öne sürmektedir. Fakat bu görüşün realiteden uzak bir anlayış olduğu kanaati vardır.

Daha anlaşılır bir ifade ile çoğu zaman insan doğasının bireyselliği ön planda tuttuğunu söylemek mümkündür. Zira güç otoritesi olan bazı insanların şahsi fikir, çıkar ve duygularını tatmin etmek için nice bireyleri ve toplumları zarara uğratabilmektedir. Bunun canlı örneklerini de günümüz dünyasında görebilmek olağandır. Bu bölümün ikinci ana başlığı çerçevesinde, aidiyet ile ilgili kelimelerin Kur'ân-ı Kerim bağlamında ele alındığı müşahede ediliyor. Bu bölüm de kendi içinde dört alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta dinî topluluklarda aidiyet kavramını içeren kelimeler olan millet ve ümmet kavramlarının çözümlemesi yapılmıştır. İkinci alt başlıkta: kabile, aşiret, fasile vb. kavramlardan, tabii topluluklarda aidiyet barındı-

ran kelimeler olarak söz edilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise fırka, Şia, hizb vb. kelimeler sosyal kategorilerde aidiyet ihtiva eden kelimeler başlığı altında zikredilmiştir. Son başlıkta da yukarıda da bahsedildiği gibi meselelerin zihinlerde daha iyi yer edinmesi adına tefrika, ihtilaf, şikak gibi karşıt anlam ifade eden kelimeler üzerinde durularak ilgili çalışmanın ikinci bölümü nihayete erdirilmiştir. Bu noktada şunları söylemek gerekli görülmüştür. Şen, araştırmanın bu bölümüne kadar çalışmanın, bir tefsir incelemesi olduğuna işaret eden en büyük belirti olarak görülen ayetlerin Arapça yazılışlarını yok edecek kadar az zikretmiştir. Fakat araştırmanın ikinci ana başlığından itibaren nakısa izlenimi veren sıkıntıyı ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür.

AİDİYET DUYGUSUNUN GELİŞİMİ

Değerlendirmeye tabi tutulan araştırmanın ikinci bölümünde Şen, dünya-ahiret olgusunun aidiyet duygusu gelişimindeki fonksiyonu meselesini, dünya ile ahiret kelimelerinin kavramsal analiziyle ele almaktadır. Aidiyet ekseninde Kur'ân'da dünya ve ahiret başlığı kapsamında cahiliye Arap toplumu ve Kur'ân-ı Kerim'e göre dünya-ahiret hayatına da değindikten sonra ilgili bölümü dünya-ahiret aidiyetinin yaşamdaki yan-

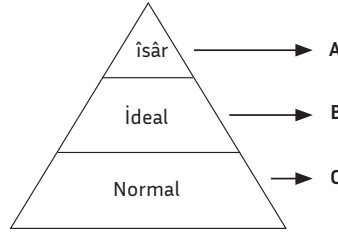
sımasını da izah ederek sona erdirmektedir. Şen, ikinci bölümünde ahiret kelimesinin kavramsal analizini sunarken şu görüşe yer vermiştir: Kur'ân'ın, ahiret hayatını anlatırken, bu hayatın çeşitli sahnelerini, son derece etkili ve insanı derinden etkileyen tarzda ele aldığı görülür. Bu doğrultuda o derece etkili tasvirler kullanmıştır ki, ilk muhataplar, ahiret hayatını canlı bir şekilde seyretmiş ve bundan etkilenmişlerdir. Kanaatimizce ilk inen ayetlerde ahiret hayatına sıkça yapılan atıflar, cahiliye insanının ahiret hayatına inanmamasıyla irtibatlıdır. Zira o dönem insanının en başta gelen problemlerinden birisi de bu durumdu. (s.89) Bu noktada, Şen, cahiliye dönemindeki aidiyet olgusundan bahsederken şiirlerden de istifade ederek, adeta şiirlerden cahiliye insanının duygularını çıkarıp okuyucuya arz etmiştir, denilebilir.

Şen'in kalıcı ve hayırlı olarak ahiret hayatını ele alırken belirttiği başka bir görüşü ise şudur: Kur'ân'ın ahiret hayatını daha kalıcı ve hayırlı olarak takdim etmesi, bu yönüyle dünya hayatıyla kıyaslaması, “karşılaştırma” denilince ilk akla gelen basit bir olgu değildir. Bizatihi insanların yanlış değerlendirmeleri neticesinde dünyaya yükledikleri anlamla doğrudan ilgilidir. Netice itibarıyla “Ahiret de Allah'ındır, dünya da.” Mese-

lenin bu zaviyeden ele alınıp değerlendirilmesi kanaatimizce daha isabetli görünmektedir. (s.153)

Şen, araştırmasının son bölümünde, İslâmî aidiyetin temel parametreleri ve olumlu fonksiyonlarını serdetmektedir. Buna göre önce ferdin İslâmî aidiyet temellerine değinir. Bu bölümde Şen, başkasını kendine tercih etme anlamındaki *îsâr* terimine değinirken aşağıdaki şemaya atfen; Şemada “C” ile gösterdiğimiz alan kendini daha fazla düşünenler (önceleyenler), bu kısma girenler bir iyilik veya güzellikte kendilerini bunlardan yararlanma adına birincil derecede görürler. Aslında bu, insanoğlunun tabii özelliğidir. Başka bir ifade bu özellik *îsâr* kavramının hammaddesidir. Bu, biraz olgunlaştığında “B” ile gösterdiğimiz alanı yani kendisini düşündüğü kadar muhatabını da düşünen ideal seviyeye ulaşır. İdeal seviye ise Kur’ân ilkelerinin yaşama uyarlanmasıyla olgunluğun zirvesi denilebilecek olan “A” ile gösterdiğimiz alana yani, yardımlaşma hususunda karşısındakini kendine tercih edenler olarak ifade edilen *îsar* derecesine ulaşır. Bunun en büyük örneği Haşr/59 ayetinde anlatıldığı gibi ensarın muhacirlere karşı sergilediği feragat örneğidir. Dikkat edilirse “îsâr” insanlık piramidinin en üst seviyesini göstermektedir. Kanaatimizce insanın bu yükselişi aynı zamanda Kur’ân’ın insanı getirdiği noktayı da ortaya koymaktadır (s.177), görüşünü arz etmektedir.

Şen, çalışmanın üçüncü bölümünü Kur’ân-ı Kerim’de İslâmî aidiyetin inşasını sağlayan temel etkenler, İslâmî aidiyeti en-

gelayan etkenler, İslâmî aidiyet olgusunun olumlu fonksiyonlarını da yukarıda bahsedilen ferdin İslâmî aidiyet temelleri ile beraber toplam da dört ana başlık altında bitirmiştir.

İncelemede aidiyet kavramının ve aidiyet duygusunun ihtiva eden ve bu duygunun karşıt anlamlarını bünyesinde barındıran kelimelerin analizini yapması önemlidir. Cahiliye dönemindeki insanların aidiyet bilincini yine onların kullandıkları ve aidiyet anlamını taşıyan, yakın ve zıt kelimeleri gerek sıradan diyaloglarından gerekse dönemin şiirlerinden çıkarıp asıl konu olan Kur’ân-ı Kerim’de aidiyet olgusunun anlaşılmasına hizmet eden unsurlar şeklinde ele alınışının aslında tezin başlığı ve metin arasındaki ahengi gösterdiği düşünülmektedir. Bu ahengin bulunması ve bölümler arasında herhangi bir çelişki ya da uyumsuzluğun görülememesi de bölümlerin uyumlu olduklarını göstermektedir.

Ayrıca çalışmada olması gerektiği gibi temel kaynaklara yeterince atıfta bulunulmuştur. Bunun yanında Şen, çağdaş kaynaklardan da had safhada istifade ettiği söylenebilir zira 2022 yılında tamamladığı araştırmasında 2020 ve 2021 yıllarında hazırlanmış akademik ve ilmî çalışmalardan yararlanmış. Ayrıca incelemesinde sadece Türkiye ile sınırlı

kalmamıştır. Bununla birlikte Batılı ilim adamlarından da faydalanmıştır. Bunlara birkaç örnek verilecek olursa Alman sosyolog George Simmel (ö. 1918), Japon oryantalist ve yazar Toshikoko Izutsu (ö. 1993), İngiliz müsteşrik Arnold Sir (ö. 1930) İngiliz tarihçi ve şarkiyatçı Clifford Edmund Boshworth (ö. 2015) gibi kişiler sayılabilir. Şunu da eklemek gerekir ki çalışmada kullanılan dil ve üslup okuyucunun zorlanabileceği bir dil olarak görülmemektedir. Ayrıca zaman zaman okuyucunun zihninde soru işareti bırakan yerleri de gerek örnekler ile gerekse şemalar ile daha somut hâle getirişinin bu problemi ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür.

Araştırmanın sonuç kısmında, çalışmanın literatüre ve okuyucuya neler kattığını bölüm bazlı özetlenmiştir. Fakat ilgili konunun benzeri veya eksik bırakılmış başka formatlarda araştırılması gereken alanların tavsiyesinde bulunmaması noksanlık olarak algılanmıştır. Bununla birlikte, sonuç kısmının özet mahiyetinden farklı, ilgili çalışmayla hangi bulguların elde edildiğini, nasıl sonuçlara varıldığını, çalışmanın, benzerlerinden ayrıldığı noktaların neler olduğunu açıklamasının sonuç kısmının amacına daha yakın olacağı görüşü mevcuttur. Araştırma, Kur’ân-ı Kerim de pek çok defa geçen doğrudan ya da dolaylı olarak salt toplumsal gruplar olarak algılanan kelimeleri bir duygu bağlamında değerlendirmesi yönüyle ilahi kelama dönük bakış açılarımıza bir yenisini eklemiştir.

Hatıralar Işığında Millî Mücadele ve Konya-Bozkır İsyanına Yeniden Bakmak

KÂMİL YEŞİL

Yakın tarihin en tartışmalı, en netameli konularının başında Millî Mücadele'nin oluş şekli, harp esnasında meydana gelen olaylarla, rivayet edilen olayların arasındaki makas farkı, tarafların birbirleriyle ilgili itham ve iddiaları gelir. Aradan 100 yıl geçmesine rağmen vuza kavuşmayan birçok olay gizemliliğini hâlâ korumakta; resmî tarih, sözlü tarihin cerh ve tadiline uğramaktadır. Bu konuda herkesin kendi doğruları var ve kimse bu doğrularından vaz geçmiyor.

Sözlü tarihin doğruları aileden gelen, anlatılan hatıralara dayanıyor. Yazılı belge niteliği taşıyanlar ise hem çok az hem dolaşımında değil. Var olanlar, "tarafsız", akademik disiplinle incelenmiş değil. Bu da ayrı bir sorun. Akademya hâlâ resmî tarih çizgisini aşmış değil; aşma niyetinde de görünmüyor. Genel çizgilere yöneltilen doktora düzeyindeki çalışmalar, makaleler ne gündem oluşturuyor ne de yeni belge ve bilgiler ışığında yeni bir tarih yazılıyor. Bu ne zamana kadar böyle devam eder, Cumhuriyet'in 100. yılı ve sonrası için bu konuda ümit-

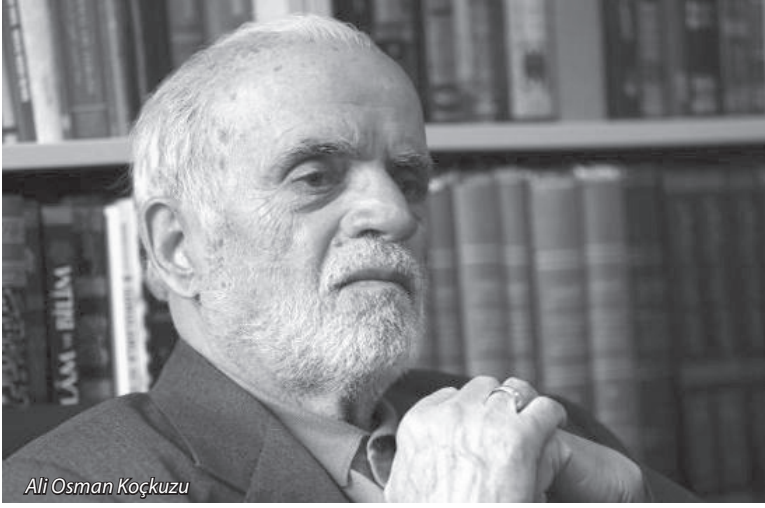
var olmalı mıyız bilmiyorum. Böyle giderse mektep-medrese ikiliğinde olduğu gibi; resmî tarih, gayri resmî tarih ikilemi de sürüp gidecek demektir. Bu demektir ki, internetin, sosyal medyanın bu kadar yaygın olduğu bir dönemde bazı bilgileri istesek de saklayamayacağız; fakat doğrunun kimin tarafından söylendiği de belli olmayacak. En önemlisi doğru nedir, sahibi kimdir soruları hep tartışmalı kalacak.

Aradan madem 100 yıl geçti, madem Lozan Antlaşması ile 100 yıl kazandık, madem Lozan tutanaklarının da yayımlanması için bir beklenti var; o hâlde önce içerideki neşriyata da bakmak gerekir. Bu bağlamda iki önemli eserden bahsetmeliyim. Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi'ye ait *Çanakkale Cephesinde Bir Müderris* ve *Bir Müderrisin Sürgün Yılları*. Merhum Ali Osman Koçkuzu tarafından yayına hazırlanan bu eserler, tabiri caizse Çanakkale savaşlarının, Millî Mücadele'nin ve özel olarak Bozkır, Konya İsyanı olarak bilinen yakın tarihi olayların "iç yüzü"nü açığa çıkarıyor.

YAKIN TARİHİN İÇ YÜZÜ

Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi 1883'te doğmuş. Bekir Sami Paşa Medresesi olarak da bilinen Konya Paşa Dairesi'nde tahsil görmüş ilim ve irfan adamı. Bu medresede yetişmiş, Fevzi Efendi'nin de ilmi çevresini meydana getiren isimleri sayalım ki üstün seviye ortaya çıksın: Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Efendi, İbrahim Hakkı Konyalı, Saatçi Osman Efendi, Hafız Zeki Sarsılmaz, Fahri Kulu Efendi, Haciveyis Şükrü Efendi oğlu Mustafa Sabri Efendi, Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu, Hoca Ahmet Ziya Efendi, Beyşehirli Ömer Budak, Osman Oktaç, M. Tahir Elliki, Fatih Göktay vs. Kendi kendini ıslah eden bir medrese olarak zamanın en iyi eğitim kurumlarından biri olan Paşadaresi ile ilgili kitabı yine Ali Osman Koçkuzu merhum hazırlamış. Merak edenlere o eseri tavsiye edelim, geçelim.

Abdullah Fevzi Efendi de bu medreseden yetişmiş bir âlim ve arif. Fırtınalı dönemde yaşadığı için hayatı da fırtınalarla dolu olan Abdullah Fevzi Efendi 1937'de çıkan genel affa uğra-

Ali Osman Koçkuzu

muş, Konya merkez vaizi olarak vazife almış ve 1943 yılında vefat etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Sina Cephesi'nde savaşa katılmış, Çanakkale savaşlarında tabur imamı olarak bulunmuş, Delibaş İsyanı'na destek verdiği, Millî Mücadele'ye karşı çıktığı gerekçesiyle idam edilecekler arasında adı geçmiştir, o da arkadaşı Abdulhalim Efendi ile dağlarda sürgün hayatı yaşamıştır.

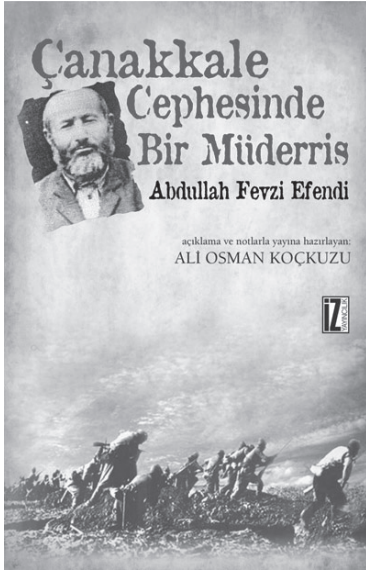
Abdullah Fevzi Efendi, bahsettiğimiz Millî Mücadele döneminin iç yüzünü işte bu sürgün yılları ile birlikte *Bir Müderrisin Sürgün Yılları*'nda anlatıyor. Dönemin nazikliği sebebiyle, eser ele geçtiğinde ilmî bir eser zannedilip imha edilmemesi için, Abdullah Fevzi Efendi çok zeki bir yol tutuyor ve hatıralarını Arapça yazıyor. *Keşfü'l-Ğitâ* adını verdiği bu hatıralar, Fevzi Efendi'nin gizlenme ve kaçış/sürgün/gönüllü hicret yıllarını anlatıyor. Çünkü Bozkır ve Konya isyanlarına adı karışmıştır. Adı karıştırılanlar, şüpheliler, ilmiye ve tarikat çevresine intisaplılar, padişaha, fetvaya alenen küfretmeyenler; kendini

Kuvâyı Milliye olarak tanıtan kişilerin hışmına uğradığı ve hesapsız kitapsız asıldıkları o dönemde; yakalanırsa Fevzi Efendi de asılacaktır. Çünkü o da ilmiye sınıfındandır, bir. İstanbul Şeyhülislamlığının verdiği fetvaya bağlıdır, iki. İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne muhaliftir, üç. Kendini Kuvâyı Milliye olarak tanıtan ve fakat kazındığında altından İttihad ve Terakki çıkan yeni cereyana güvenmemektedir, dört. Kuvâyı Milliye kisvesi giyen kişiler Bozkır'ı ve Konya'yı talan etmişlerdir, insanların canlarına, ırzlarına musallat olmuşlardır. O kadar ki "Onların yaptığını Yunan yapmadı!" diyor Fevzi Efendi. Bu minvalde evleri soyulan, yakılan, ekinleri imha edilen aileler arasında Fevzi Efendi'nin ailesi de vardır.

Nereden bulup buluşturdularsa, üstlerine uydurdularsa, yırtık pırtık da olsa üzerinde yarım yamalak asker kıyafeti taşıyanlar, dağlarda gezmekte, gelen gideni soymaktadır. Kendilerini Kuvâyı Milliye olarak tanıtan bu kişilerce, ayağındaki çarıklara varıncaya kadar üç kez soyulan Abdullah Fevzi Efendi'nin

güvenini sarsan en önemli olay, bu kişilerin dine, imana, milletin ırz ve namusuna olan tasallutlarıdır. Hem sizi Yunan'dan kurtaracağız, demekte hem Yunan'ın yapmadığı işkenceyi, tasallutu yapmakta veya bu konularda Yunan'dan geri kalmamaktadırlar. Dağlarda karşılaştıkları bu kişilerin gerekçesi "asker kaçaklarını aramak"tır. Elllerinde silah olduğu ve canları isterse adam vurdukları için, Abdullah Fevzi Efendi ve arkadaşı onlara kimlik sormuyor, karşı çıkamıyor. Kuvvâ'cı olmaları ihtimali az da olsa var olduğu ve kendileri de Kuvvâ'ya karşı oldukları ve arandıkları için, eşkiya da olsa yarım yamalak rütbeli giysi onlar için büyük tehlikedir. Canımızdan olmaksansa malımızdan olalım diyorlar, mecdiyeden çıkınlarındaki ekmeğine, çarıklarından çoraplarına, şalvarlarından çakılarına kadar her şeylerini onlara verip canlarını kurtarıyorlar. Yani Allah'ın kaderinden başka bir kadere "kaçıyorlar", dağlara sığınıyorlar. *Keşfü'l-Ğitâ*, işte bu dönemin hülasasıdır.

Bu ahlaksızlığı ve zulmü yapanlar tam olarak Kuvvâcılar mıdır yoksa kendilerine Kuvvâ'cı diyen asker kaçakları, hapishane kaçakları, eşkiya mıdır? Bu husus incelenmeye değer doğrusu. Çünkü Anadolu'da fırsattan istifade eden, dumanlı havadan faydalanan birçok eşkiya vardır o dönemde. Başiboşluk, otoritesizlik bu tür olaylara meydan vermektedir çünkü. Mesela, 1919/1921'de Lazistan mutasarrıfı olarak Rize'de görev yapan Ahmet Faik Bey (Günday), anılarında, Rus işgalinin ardından Rize'nin birçok yerinde cinayet, gasp, adam kaçırma, kız

kaçırma gibi adli vakaların arttığını söyler ve Pazar kazasında bir günde 117 kişinin cinayete kurban gittiğini yazar. Bu cinayet ve eşkıyalık o kadar artar ki Rize mebusu Esat Bey, Rize’de müstakil bir Cinayet Mahkemesinin kurulması için TBMM’ye teklif verir. (Bk. *İstiklal Mahkemeleri Rize Duruşmaları* s.30)

Benzer bir tespiti *Türk’ün Ateşle İmtihanı*’nda Halide Edip şu sözlerle yapar: Son isyanların en önemlisi Konya’da, 1920 Ekim’inde olmuş, şehir ve bütün kasaba ve köyler ayaklanmıştı. Buna biraz da başıbozuk askerlerin hareketleri sebep olmuştu. Konya birkaç gün için, bir köylü hükümeti kurmuştu.” (s. 176.)

Dememiz odur ki Bozkır ve Konya’da halkın isyanına sebep olan, isyanın yaygınlaşmasını sağlayan olaylara bir de bu zaviyeden bakmak gerekir.

TARTIŞILMAYA DEĞER DUYUM VE BİLGİLER

Bu hatıralarda söylenenler şüphesiz kesin doğrular değildir.

İçinde yalan olmasa bile Fevzi Efendi’ye gelen abartılı, yarısı doğru, yarısı yanlış olaylar vardır. Ancak tartışılmaya değer duyum ve bilgiler bu şüphelerin kurbanı olmamalıdır. Yunan’ın Haymana’ya kadar kendilerine Kuvvâ-yı Milliye diyenler tarafından getirildiğini söyleyen Fevzi Efendi; yöresel olarak Kuvvâ’nın sorumlu bir başı olmadığını, bir mercii olmadığını için milletin padişaha (halifeye) ve onun fetvasına ve kuvvetlerine güvendiğini, bu güvenin sarsılması için Yunan’ın yapmadığı zulmü, yakıp yıkmayı bizzat yaparak bunları Yunan’a nispet ettiklerini, sulh yollarının kapatılması için özel gayretlerin gösterildiğini kaydetmektedir ki bu kayıtlar tartışılmaya değer doğrusu. Kuvvâ’ya maddi destek topluyoruz, denilerek toplanan paraların iç edilmesi, Yunan zulmünün şiddetinin olduğundan çok gösterilmesi için işlenen cinayetler, cami, türbe, ev gibi mukaddesata yapılan tecavüzler Abdullah Fevzi Efendi ve benzerlerini bu mücadeleden uzaklaştırmış görünmektedir. Bir tarafta halife, devlet, meşru bir zemin vardır; diğer tarafta başı, sorumlusu olmayan, din ve maneviyattan uzak, Bolşeviklik siyaseti ile uyumlu, ne yapacağı belli olmayan bir macera vardır.

Abdullah Fevzi Efendi de (Ali Kemal’in tavrında olduğu gibi) Milli Mücadele’yi, İttihad ve Terakki’nin yeni bir macerası olarak görmekte, elde avuçta bir şeyi kalmayan, Birinci Dünya Savaşı’ndan beri “yorgun savaşçı” olan millet için çıkış yolu, öncelikle savaş değil, sulh olmalıdır, demektedir.

Abdullah Fevzi Efendi’nin İttihad ve Terakki’den sıdık Çanakkale savaşlarında sıyrılmıştır. Çünkü İttihad ve Terakki, ilmiye sınıfını, yetmişmiş insanı korumakla görevli olmasına rağmen, özellikle savaşa göndermiş ve bu kalifiye insanı kırdırmıştır. İkinci olarak, Çanakkale savaşlarının komuta kademesindeki kişiler dine lakayt, imanı zayıf, küfürbaz, cahil hatta dinin sabitelerine inanmayan kişilerdir. Fevzi Efendi bu olayları ayrıntılı olarak *Çanakkale Cephesinde Bir Müderris* adlı hatıralarda anlatmaktadır. Ona göre kazanılması veya çok az bir zayıyla atılması gereken cephe savaşlarından bazıları, cehalet, dine lakaytlık, başıbozukluk sebebiyle ya kaybedilmiştir ya zayıtı çok olmuştur. Tabur imamı olarak görev yapan Fevzi Efendi’nin namaz kılması, Kur’ân okuması bile hoş karşılanmamıştır, bazı engeller çıkarılmıştır.

Kuvvâ’ya karşı çıkmasının gerisinde bu tür yaşanmışlıklar olduğu için Fevzi Efendi, Bozkır ve Konya’da yapılanları da gördükçe, ne olduğu belli olmayan Kuvvâ’ya değil; Halife’ye ve fetvaya dayanır, güvenir. İstanbul da bu dönemde Bozkır’ı ve Konya’yı yakından takip etmekte, direnişe destek vermektedir. Ancak daha sonra öğreniyoruz ki bu destek sözden öteye geçmemiş, fiilî destek fevkalade yetersiz kalmış ve direniş hareketi isyan olarak kendini gösterince de Bozkır halkı yalnız bırakılmıştır. Fevzi Efendi bu yalnız bırakılmaktan fevkalade ızdırap duyuyor ve açıkça İstanbul’u tenkit ediyor.

Dememiz odur ki Abdullah Fevzi Efendi körü körüne ha-

life ve fetva taraftarı değildir ve Kuvâyı Milliye'ye yönelttiği tenkitlerin bu tarafgirlikle ilgisi yoktur. Nitekim daha sonraları dağdan inecek, affedilecek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca müsellem ilim ve irfanı takdir edilecek ve Konya merkez vaizliği vazifesine getirilecektir.

Abdullah Fevzi Efendi'nin zamanında gazete ve dergilerde yayınladığı, risale olarak kaleme aldığı makaleler de *Risaleler* adıyla yine Ali Osman Koçkuzu merhum tarafından yayımlanmıştır. Şunu itiraf ederim ki Hicaz'da şirk ve hurafe olarak kabul edildiği için, türbe ve mezarları yerle yeksan eden Suudi/Vahhabi anlayışa tevesül/şefaath konusunda çok köklü, delillere dayalı, ilmî reddiye örneğini bu zamana kadar başka yerde okumadım. Tek başına kitap olarak basılması gereken bu risale, ilim âlemine hâlâ hizmet edecek bir kitabiyat, hadis ve akli delillerin yanında tarihi uygulamaları da hatırlatan bir nitelik taşıyor.

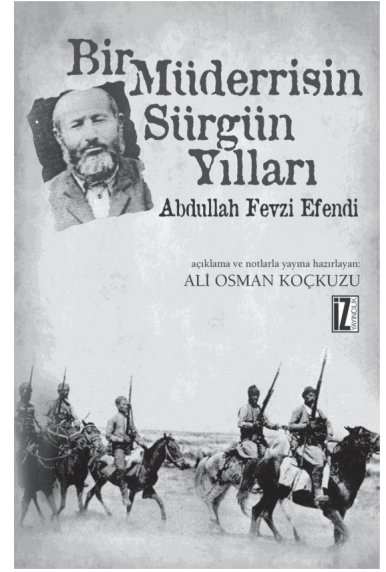
Başlıkta dediğimiz gibi, Millî Mücadele'nin üzerinden 100 yıl geçti. Artık saray ve hanedandan kimse kalmadı. Kimse Cumhuriyet'in dışında bir yönetim peşinde olmadığı gibi Vahideddin ile ilgili bazı yayınlarda örneğini gördüğümüz gibi hanedan, halife hain olarak da nitelenemiyor. Samsun'a gönderiliş olayının bir kaçış olmadığı, bir mücadele için özel olarak gönderiliş olduğu gerçeği teslim ediliyor.

Öyleyse diyoruz, kara gün kararır kalmaz, kalmamalı. İsyân, başkaldırı gibi tarif edilip sonra da mahkûm edilen kişi, şehir, halk ve olaylara tekrar

bakılmalıdır. Tarihe, Konya ve Bozkır isyanları şeklinde geçen bu olaylar tekrar ele alınmalı ve mazluma hakkı teslim edilmelidir.

Öyle ya, idam edilen ve bugün isimlerini Fevzi Efendi sayesinde öğrendiğimiz dayısı Rifat Efendi'nin, Soğucaklı Hacı Mustafa, Pabuşçulu Pehlivan Mustafa, Gederetli Mehmet Efendi, Kacıklı Müderris Hacı Mehmet Efendi, Bademlili Hacı Mehmet Ağa, Ahırlılı Güzel Çavuş, Eğisteli Mustafa Çavuş, Eğisteli Kör Ahmet, Talat Efendi, Pınarcıklı Nuri Efendi, Farthı Mehmet Efendi, Siristadlı Halimzade Ahmet Efendi, Hocaköyü'nden Şeyh Süleyman'ın oğlu Baki Şeyh Hoca, Acıkarlı Mahmut Efe gibi eşhasın hepsinin suçlu olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Bu kişilerin halka gözdağı vermek için asılmadıkları ne malum? Mahkeme bile edilmeden işlenen cinayetlerin adil olduğundan nasıl emin olabiliriz? Eksik ve yanlış anlamalar, mübalağalar olduğu içindir ki 1937'de af çıkarılmış ve Fevzi Efendi de bu aftan yararlanmıştı.

Ben kendi adıma bu ve adı geçmeyen diğer bütün zevata Allah'tan rahmet diliyorum ve onlar hakkında hüsnü niyetimi koruyorum. Eğer bir düzeltme yapılacaksa, bir hak sahibine teslim edilecekse Abdullah Fevzi Efendi'nin bu makalede adı geçen Hatıra merkezli kitaplarından başlanabilir bu iş için. Kim mi yapacak? Memlekette kaç tane üniversite var, sayısını tam olarak ben bilmiyorum. Öncelikle akademya yapacak tabii ki, sonra da kendini tarih araştırmalarına adanmış bağımsız tarihçiler.

Bizim bu makalemiz bu kitaplara dikkati çekerse, görevini yapmış olacaktır. Son olarak sözü kitapları notlarla yayına hazırlayan merhum Ali Osman Koçkuzu'ya getirmek istiyorum. Koçkuzu bir hadis profesörü. Onun imzasını taşıyan hadis konulu bir kitabı okumak bize nasip olmadı. Tahminim o ki Ali Osman Hoca o akademik çalışmalarından daha çok Abdullah Fevzi Efendi'ye ait kitapları ve *Paşa Dairesi* kitabıyla daha çok hatırlanacak. Ancak şu kadarını söylemeliyim: Ali Osman Koçkuzu kitapları yayına hazırlarken sözü çok yormuş. Bu yorgunluğa kendisi nasıl tahammül etmiş bilemiyorum. Kitapları okumak gerçekten sabır işi... Ben olsaydım sözü bu kadar yormazdım. Son sözüm, Bozkır ve Konya olaylarında şehit olanlar başta olmak üzere, Abdullah Fevzi Efendi ve aile efradına, Paşa Dairesi'nde ilim tahsil etmiş eşhasa ve Ali Osman Koçkuzu'ya Allah'tan rahmet dilemek olacaktır. Allah onlara rahmet eylesin.

Etkileyici Bir Post-Kolonyal Roman: Mahrem Macera

KAMİL ERGENÇ

*Ölümü yaşamaktan korkmayan
bilincin trajik yüzleşmesine
dair...*

Her temas iz bırakır... Afrika denilince modern insanın aklına genelde az gelişmişlikle illikeliğin iç içe geçtiği bir coğrafya gelir. Kara Kıta adlandırması, bir ırkın yaşadığı mekâna işaret etmenin yanında zımnen küçültücü bir muhtevayı da havidir. Kolonyalizmin sadık hizmetkârı olan kültürel antropolojinin, insanın dünya serüvenini Afrika'dan başlatması sebep-siz değildir. İnsanı maymunun evrim geçirmiş hâli olarak tarif eden Darwinci ekole istediği en işlevsel 'bilimsel' malzemeyi veren tek coğrafi mekân Afrika'dır çünkü... Maymun türünün en zengin örnekleri buradadır ve medeniyetten uzak yaşayan 'vahşi' insanlar da... Aynı ortamı birlikte soluyan bu canlılar (insan ve maymun) arasında evrimsel ilişki kurmak hiç te zor olmayacaktır.

Afrika, "Beyaz Adam"ın ilkel geçmişidir aynı zamanda. Geçirdiği fiziksel ve kültürel evrimi ona bakarak fark eder. "İnsanaltı" ya da "olmamışlık" duygusunu Afrikalı yaşatır beyaz adama... "Ben", "O" değilim önermesindeki "O" genelde Afrikalıdır (daha genelde ise Doğulu). Bütün olumsuzlukları yüklenmiştir siyah adam. Beyaz ne kadar saf ve temizse, siyah o kadar kirli ve kerihlidir!

YERLİ ZİHİN VE EPİSTEMİK ŞİDDET

20. yüzyıl, Afrikalının var olma savaşının doruğudur. Asırlarca imparatorlukların köle (ucuz işçi) ihtiyacını karşılamının yarattığı hınç, bu var olma savaşının motor gücüdür. Malkom X, Nelson Mandela, Frantz Fanon gibi isimler bu savaşın öncü şahsiyetleridir... "Uyu/tul/muş" öfkeyi uyandırmaya çalışan adamlardır onlar... Öyle ki, bu öfke, yıllar sonra Amerikan kurulu düzenine bir siyahinin "başkan" olmasını onaylatacaktır. Her ne kadar beyazların tesis ettiği *Establishment* (Beyaz Anglosakson Protestan) düzenine hizmet etse de, simgesel değeri vardır bu olayın...

Beyaz adamın klişesi şuydu: "Yerliler biz onları fark ettiğimiz için var oldular. Demek ki, varlıklarını bize borçlular." Bu borçluluk hâli onların(yerlilerin) ömür boyu, beyaz adama hizmet etmelerini gerektirir! Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabına önsöz yazan Fransız egzistansiyalist düşünür J.P.Sartre "Yerliler idallerimize sadık kalmadığımızı söylüyor. Demek ki idallerimize onlar da inanıyor!" derken, beyaz adamın "yerli zihni" nasıl dönüştürdüğüne işaret etmektedir aynı zamanda... Özeleştiriyi yapmayı da ihmal etmez Sartre "...Sömürücü olduğumuzu çok iyi biliyorsunuz. Yeni Kıtalar'dan altını, madenleri, sonra da petrolü alıp eski

metropollere getirdiğimizi çok iyi biliyorsunuz... Bizde ırkçı hümanizmadan daha tutarlı bir şey olamaz, çünkü Avrupalının kendisini insan yapmasının tek yolu köleler ve ucubeler yaratmaktır. Yerli statüsü var olduğu sürece bu sahtekârlığın maskesi düşmedi. İnsan türü, daha somut uygulamaları örtmek için, sanki soyut bir evrensellik ilkesi varmış gibi gösterir: Denizaşırı topraklarda, sayemizde bizim konumumuza ulaşabilmeleri için belki bin yıl gerekecek alt insanlar ırkı vardı."¹

Müşahede edilen varlıklar arasındaki fitri farklılıktan üstünlük telakkisi icat etmenin tarihi hiç te yeni değildir. Henüz *hubût* (düşüş) gerçekleşmeden evvel tasvir edilen o meşhur sahneden beri caridir... Ateş ve çamur çatışması... Ateş çamurdan üstündür. Öyleyse benden daha değersiz birine neden saygı göstereyim? İlk kıyas ve ardından gelen "düşüş"... İlahi sınırlara riayet etmemenin sonucudur *hubût* (tenzîl-i rütbe)... Dünyada da devam eder bu süreç... Ne zaman ki insan vahyin rehberliğine (nübüvete) karşı müstağnilik yapar, o vakit düşüş kaçınılmazdır...

Mahrem Macera, post-kolonyal dönem Afrika'sının yaşadığı travmatik savrulmaların roman diliyle en mümtaz temsillerin-

1 Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, çev. Şen Süer, Versus Yayınları, İstanbul, 2013, s. 34.

den biri... Afrika özelinde bütün “öteki”lerin, hassaten Doğu’nun, Müslüman toplumların, maruz kaldığı “epistemik şiddetin” boyutlarına dikkat çeken etkileyici bir anlatı... Burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alan aydınlanma paradigmasının, Batı dışı toplumların zihin dünyalarını nasıl istismak ettiğini göz önüne seren dramatik bir eser... Şeyh Hamidu Kan’ın bu romanı, Mustafa Özel’in tabiriyle, Senegal’in *Sinekli Bakka*’lı âdeti...² İçtimai jeolojilerinin merkezinde cami ve medrese olan Müslüman bir toplumun yabancı okullarla karşılaşması sonrasında yaşananlar, “şeytanla el sıkışma”nın sonuçlarını anlatıyor...

Ateşli silah gücü sayesinde yerli-lere diz çöktüren beyaz adam kendi okullarını açmaya başlamıştır. Yakıcı soru şudur: Yerliler çocuklarını bu okullara göndermeli mi? Bir kısmı “kesinlikle hayır” diyor. Daha rasyonel olanları ise, bizim çocuklarımız da “haksız yere yenme sanatını” öğrenmeli diyerek onay veriyorlar. Başbakanın oğlu olan roman kahramanı, bu okullarda öğrenim görüyor. Ardından ise felsefe tahsili için Paris’e gidiyor... Bu noktadan sonra sonucu tahmin etmek güç değil. Osmanlı 19. yüzyılını hatırlayalım. Maliye okusun diye Avrupa’ya gönderilen Şinasi’nin hayatına bakalım mesela... Şarkiyatçıların dizinin dibinde öğrendikleriyle, kendi kültürel mirasının gramerini değiştirmek için gösterdiği çabaya nazar edelim... Ya da beyaz adamın bugününü bizim yarınımız yapmak isteyen Jön Türklere çevirelim yüzümüzü... “Paris’e git ey efendi aklın fikrin var ise/Âleme gelmiş sayılmazlar gitmeyenler Paris’e” diyen Hoca Tahsin Efendi’ye kulak verelim... Örnekleri çoğaltmak

2 Mustafa Özel, *Romanperver İktisatçı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s. 70-71.

mümkün... Tanzimat’la başlayan radikal kırılma (isterseniz makas değiştirme ya da inhiraf diyelim) sonrasında yaşananlar, mahrem macerayı bizim de öykümüz yapıyor aslında...

Karşılaşma, insan türünün kıyamete kadar kaçamayacağı bir gerçeklik... Çünkü insan, tabiatı icabı (*fıtraten*) medenidir. Kelimenin kökü olan *i-n-s* ünsiyet kurmak, yakınlaşmak, cana yakınlık manasındadır. Evvela hemcinsiyle, sonra evrenle, tabiatla, varlıkla ve en önemlisi de Allah’la (c.c.) yakınlık kurmak... Demek ki temas kaçınılmaz. Fakat bu temasın hangi niyetle yüklü olduğudur asıl mesele. Niyeti belirleyen ise bilgidir. “Mu’ârefe/te’ârûf” der aziz Kur’ân. Sizleri birbirinizle “te’ârûf” edesiniz diye farklı yarattık. Yani tanışıp kaynaşasınız diye... Birbirinizi sömüresiniz, farklılıklarınızı sorun edesiniz diye değil...

Özelde Müslümanların, genelde ise Doğu toplumlarının, aydınlanma sonrası Avrupa ile karşılaşmaları bir alışveriş ilişkisi olarak nitelen/diril/emez. Belki daha çok “alış” üzerine kurulu bir ilişkiden bahsedilebilir. Ancak bir çelişkiyi de bünyesinde barındırır bu süreç. Avrupalıyı mağlup etmek için alınır, her ne alınıyorsa... “Batı’yı mağlup etmek için Batılılaşmak” oksimoron bir terkip olmaktan öte bir anlam taşımıyor esasında...

BİLGİYİ GÜÇLE EŞİTLEMENİN HAZİN HİKÂYESİ

Osmanlı özelinde Batı’yla temas teknik-ahlak ilişkisi bağlamında bir tartışmanın fitilini ateşleyecektir. Tekniğini alıp ahlakını almayacaktık. Ancak, gördük ki (sahi gördük mü? Gördüysek anladık mı?) bu ikisi birbirinden ayrıl/a/mıyor. Biri diğerine sıkıca bağlı... Tekniğe vaziyet eden bir akıl, akla nüfuz etmiş bir

ahlak var. Roman kahramanımızın dilinden söyleyecek olursak “Siyah kıtada onların gerçek gücünün o ilk sabahın topraklarında değil, bu toprakların ardından gelen anlayışta yattığı anlaşılmaya başlandı.” Evet, tam da böyleydi. Bilgiyi “güçle” eşitlemenin hazin hikâyesiydi yaşananlar. Oysaki bilgi, hakikatle ünsiyet kurmak için değil miydi? İlahi rızaya muvafık bir hayatın inşasına dayanık olmayan bilgidir “hayr” gelmeyeceğini bilmek gerekmez miydi? “Hamd etmeye” vesile olmayan bilginin rehberliğinde adaletin ikame edil/e/meyeceğini, yani kaçınılmaz olarak zulme kapı aralanacağını idrak etmek gerekmez miydi?

Roman kahramanımızın Avrupa yolculuğunun sebebi basittir. Gidecek, öğrenecek, geri gelecek ve ülkesini bayındır yapacak. “Geri” kalmışlığını telafi edecek... Batı’nın bugününü kendi yarın yapacak. Tanıdık bir hikâye değil mi? Yukarıda da işaret etmeye çalıştım. 19. yüzyılda yurt dışına eğitim için gönderilen Osmanlı gençlerinin hikâyelerini anımsatıyor sanki... Avrupa’nın farklı ülkelerine mühendislik, maliye, tıp, hukuk okusun diye gönderilen gençlerin büyük çoğunluğu “büyülenmiş” olarak geri döner. Aralarından bazıları, kendilerini Avrupa’ya tahsil için gönderen iradenin mağlup edilmesi için çalışmaya başlar...

Roman kahramanımızın hikâyesi de bu yönüyle benzerdir. Ancak O, felsefe tahsil etmek için gider Avrupa’ya. Neden acaba? Bir tahminde bulunalım. İnsana, topluma, evrene, tarihe, zamana, mekâna vb. ilişkin “telakki” ve “tasavvur” biçiminin istinatgâhu felsefe olduğu için olabilir mi? Mümkün. Büyüleyici teknik ve sinai medeniyetin hangi “aklın” eseri olduğunu bilmenin yolu, o akla yol gösteren felsefeyi bilmekten geçer. Hâlihazırda yaşa-

dığımız ve roman kahramanımızı da kuşatan amorf (biçimsiz) kimlik bunalımının en önemli sebeplerinden biri de modernliği felsefi arka planına vâkıf olmadan tecrübe etmeye çalışmamız değil mi? Meseleyi sadece teknik-sınai aletlerin/eşyaların kullanımını üzerinden anla(mlandı) maya çalışmak, oldukça yüzysel... Modern paradigmaya ilham veren felsefeyi teşrih masasına yatırdığımızda, İslâm'ın ruhuna bütünüyle yabancı bir gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzu görmekte güçlük çekmeyeceğiz.

Heidegger'in bariz etkisinin hissedildiği *Üç Mesele* (1978) adlı eserinde "teknik, medeniyet ve yabancılaşma" olgularını ele alan İsmet Özel, kitabını bir soruyla bitirmiştir: "Güçlü bir topluma ulaşp onun Müslümanlaşmasını mı, Müslüman bir topluma ulaşp onun güçlenmesine mi çalışacağız? Üzerinde anlaşmaya varmamız gereken ana konu budur."

Aradan geçen yıllar, Türkiye'li Müslümanların bu sorunun yanıtını ıskaladığını gösteriyor. Hatta ıskalamaktan da öte, şimdilerde yakinen müşahede edileceği üzere, "muhafazakâr materyalizm"de karar kılarak, tercihini maddi güçten yana yapmış durumda... Merhum Sezai Karakoç'un "metafizik gerilim" önerisinin de havada kaldığının bir göstergesi bu tercih...

Sömürgeciliğin karakterine dair oldukça önemli tespitler var romanda. Sadece toprakların, madenlerin, emek gücünün başkaları tarafından ele geçirilmesi boyutuyla değil ve fakat düşünme biçimini değiştirmesi boyutuyla da ele alıyor sömürgeciliği. İşgale gelenlerin sadece savaşmayı ve yıkmayı değil, aynı zamanda "iyi etme" ve "yeni düzen kurma" bakımından da oldukça yetenekli olduklarına işaret edi-

yor. Sömürüye maruz kalan ülkede inşa edilen okulların, bu yeteneğin aktarılmasına yardımcı olduğuna dikkatlerimizi çekiyor. Beyazların okullarına çocuklarını göndermekte tereddüt eden yerlilere, "Bizim çocuklarımız da haksız yere yenme sanatını öğrenmeli" diyen daha "gerçekçi" olanların varlığına işaret ediyor aynı ülke içerisinde... Kurucu/inşai/siyasal akla sahip olan sömürgecilerin, taklit ve itaate şartlan(dırıl)muş, siyasal bilince yabancı toplumları etkilemesi hiç te zor olmamış! Cezayirli mütefekkir Malik Bin Nebi'nin meşhur çözümlemesini hatırlayalım: "Sömürgecilik korkunç bir şeydir. Ancak daha korkunç olan bir şey varsa, o da sömürülmeye elverişli olmaktır."

OKULLAR VE SÖMÜRGEÇİLİK

Okullar, 19. yüzyıldan itibaren sömürgeciliğin kök salmasını sağlayan en önemli kurumlar olmuştur. Son teknolojik silahların, güçlü orduların yapamadığını okullar yapmıştır. Latin Amerika'nın Chicago Üniversitesi, Sovyetlerin ise Berkeley Üniversitesi aracılığıyla nasıl sömürgeleştirildiğini (küresel kapitalizme ram edildiğini) Naomi Klein *Şok Doktrini* adlı eserinde etraflıca anlatır.³ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı-Türkiye entelijansiyasının hatırı sayılır bir kesiminin zihin kodları da sömürgecilerin mekteplerinde vazedilen "ideolojik" donelerle şekillenmiştir. Epistemolojik emperyalizmin gönüllü havarisi olan bu entelijansiya Cumhuriyet modernleşmesinin akıl hocalığını yapacaktır. Otokolonizasyon (kendi kendini sömürgeleştirme) süreci böylece kemale erecektir. Merhum Hü-

3 Naomi Klein, *Şok Doktrini (Felaket Kapitalizminin Yükselişi)*, çev. Selim Özgül, Agora Yayınları, İstanbul, 2010.

samettin Arslan'ın "Türkiye'de entelektüel mürtezzit." derken kastettiği, zannediyorum budur. Sadece Türkiye değil, İran, Mısır, Hindistan, Çin gibi geleneksel kültürlerin entelektüel havzaları, aydınlanma aklının mabedi olan "okullar" tarafından zihinsel işgale maruz kalmıştır.

Maruz kalmanın tabii sonucudur "mürtezzitleşme". Dinine, tarihine, kültürüne, toplumuna "müsteşriklerin" perspektifiyle bakmayı entelektüellik zannetmek bu sürecin hâsılasıdır. Roman kahramanımızın Avrupa'daki tahsil hayatı da böyle bir sonucu besler. "Neye inandığını bilememe hâli" kahramanımızın felsefe tahsilinin semeresidir. Böylece bir evladını daha kaybetmiştir Doğu... Bu ne ilktir ne de son olacaktır...

Sezai Karakoç "Masal" şiirinde, Doğu-Batı imgesini kullanarak, biraz bedbin ve kötümser bir ruh hâliyle "yedinci oğulun" hazin hikâyesine dikkat çeker. Roman kahramanımızın trajik sonuyla (kısmen) benzerdir bu hikâye. Bir farkla ki, üstadın şiirinde yedinci oğul "değişmemek" için intihar ederken, roman kahramanımız "değiştirdiği için" bir "deli" tarafından öldürülür. "Deli", rasyonalitenin mabedi Avrupa'da kiblesini kaybeden "akıl" celladı olur âdeta... Kim bilir belki de yazar, bu baştan çıkarıcı "uygarlıkla" baş etmenin yolu olarak, delilere mahsus bir ruh hâlini kuşanmak gerektiğinin "subliminal" mesajını vermek istemiştir.

Yedinci oğul değişmemek ve Doğulu olarak ölmek için en büyük Batı kentinin en büyük meydanında intihar etmek (ya da ölmü beklemek) gibi edilgen bir tutumu benimsemek yerine, İbrahim (a.s.) misali tek başına bir ümmet olarak direnmeyi tercih etseydi daha iyi olmaz mıydı?

Anarşizm, Düzen Karşıtlığı, İstikrar Arayışı

CEYDANUR YILDIRIM

Anarşizm; medyada ve popüler kültürde modern anlamda kaos ve düzensizlik anlamında kullanılıyor. Fakat ideolojik manalar sözlüklerde ve popüler kültürde aranmamalı. Çünkü en azından anarşizm için bu tanım fazla keskin ve gerçekliğe uygun değil. Kendisini anarşist olarak tanımlayan düşünürler ve topluluklar da bu anlamı kabul etmez. Medyanın ve toplumun kendilerini düzenin karşısında yer alan birer terörist olarak nitelendirmesine de şiddetle karşı çıkarlar. Birazdan da bahsedileceği üzere, kendileri zorla devrimi ve yıkımı değil, toplumsal evrimi savunurlar.

ANARŞİZMİN DÜŞÜNCE YAPISI

Anarşistler devlet kavramına karşı çıkarlar, devletsiz ve doğal bir özyönetimi savunurlar. Devlet, doğal olarak insanlara kötülük getiren ve zaten gereği de olmayan bir organizmadır. Devlet, kurallar koyarak, vergiler alarak ve daha birçok gereksiz yöntem ile insanlara baskı kurar ve onların özgür olmalarını engeller. İnsanlar ise özgür olmak istiyorlarsa devlete ve bu yapay düzene karşı çıkmalıdır. Anarşizmin, devlet düzenine alternatif olarak önerdiği yöntem ise kendi kendilerini evrimsel olarak yönetebilecekleri özyönetimdir. Toplum, kaosun ve baskının hâkim olduğu yapay bir organizma yerine, özyönetim ve koordinasyonun

hâkim olduğu organik bir organizma oluşturmalıdır. Toplumsal evrim sayesinde, toplum öyle bir noktaya gelmelidir ki, toplumda iş birliği ve öz bilinç üst düzeyde olmalıdır.

Aslında anarşizm, liberalizmin ve sosyalizmin iki uç görüşünü benimsemiştir. Anarşizm, liberal açıdan “aşırı bireyci” ve sosyalist açıdan “aşırı kolektivist” şeklinde nitelendirilebilir. Ve aslında anarşist düşüncenin sosyalist lobilerde kurulduğunu ve Karl Marx’ın, anarşist bir öncü olan Pierre Joseph Proudhon’un görüşlerini genişlettiğini söyleyebiliriz.

Anarşizm devlete karşı olduğu kadar kapitalist sisteme de karşıdır, hatta bir anlamda devlete karşı çıkmalarının asıl sebebi kapitalizmdir, diyebiliriz. Kendisini anarşist diye tanımlayan ilk düşünür olan Fransız iktisatçı Pierre Joseph Proudhon, *Mülkiyet Nedir?* (2010) adlı kitabında bu soruyu, “mülkiyet hırsızlıktır” diye cevaplar. Anarşistler, özel mülkiyeti bir sorun olarak görmemektedir, fakat sermayenin mülkün ve paranın kaynağı olmasına karşı çıkarlar. Bu bakışla açısıyla beraber, Proudhon’a göre, toplumsal değerler ve entelektüel birikim tüm insanlığa ait olduğu gibi, mülkiyet ve üretim araçları yani sermaye, toprak, fabrika ve emek tüm insanlığa ait olmalıdır. Karl Marx ise Proudhon’un bu perspektifini ge-

liştirerek Marksizm’in temelini teşkil eden emek teorisini oluşturmuştur. (Çanakçı, 2015) Bu ve bunun gibi etkileşimler sebebiyle de, Marksizm’in ve anarşizmin düşünce yapılarının benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz. Ayrıldıkları nokta ise, uygulama yöntemlerinin farklılığından kaynaklanır. Marksistler, toplum ve sistem değişiminde genel olarak devrimci bir geçişi savunurken, Pierre Joseph Proudhon ve onun takipçisi olan anarşistler toplumsal evrim ve gelişim yoluyla yapılan bir değişimi savunmuştur.

DEVLET, TOPLUM VE KAPİTALİZM

Devlet, halkına karşı tarafsız değildir, işçilerini hep hor görür ve para sahibi kapitalist patronların haklarını savunup onların keselerini daha çok doldurmaya ön ayak olur, anarşist ve kısmen Marksistlere göre. Anarşistlerin bu düşüncelerine karşılık, 1984 yılında İngiltere’deki madencilerin isyanı incelenebilir. Madencilerin grevinde devlet, sendikalarının fonlarına el koyabilmek amacıyla birçok dava açtı ve amacına ulaştı. Binlerce polis tarafından baskı altında tutulan işçiler davayı ve sendikalarını kaybetti. Anarşistler bu noktada şu soruyu sormaktadır: “Arada devlet olmasaydı durum daha farklı olabilir miydi?” (Brian, 2001) Onlara göre devlet, kapitalist zenginleri korumak amacıyla oluşturulmuş bir or-

ganizma olup, sınıfsal ayırım yaparak işçi haklarını hiç önemsememektedir. Devlet olmasaydı, sermaye sahiplerinin işi gerçekten çok zor olurdu.

İşte bu sebepten de Proudhon'un da dediği gibi mülkiyet kavramı toplumsal eşitliğe aykırıdır, insanların özgür olmasını engeller, eşitsiz toplumsal sınıflar yaratır ve adalet kavramını yerle bir eder. Üst sınıfların alt sınıfları ezip sömürdüğü ve tüm toplumsal düzeni yerle bir ettiği bu devlet düzeni insanlar için ne güven sağlayıcı olabilir? Dolayısıyla anarşistlere göre mülkiyet imkânsızdır. "Mülk, başkasını mahrum etme hakkıdır." (Çanakçı, 2015)

Kapitalizmin, mülkiyetin çoğulluğuna bağlı bir kölelik sistemi oluşu kanularını ise kapitalizmin insanlara bakış açısıyla desteklerler. İnsanlar zeki yaratıklar, diğer yaratıkların aksine birçok yeteneğe sahiptirler. İnsan yaratıcıdır, çözüm odaklıdır ve düşünce sistemi elbette hayvanlardan çok daha gelişmiştir. Ama kapitalist sistem insana insan gözüyle bakmaz. Kapitalizm insanların düşünme sistemlerini bozar ve yaratıcı düşünme becerilerini kaybetmelerine yol açar. Patronlar için işçiler sadece güçleri olduğu için varlardır. Kapitalist sistem de böylece insanları köle hayvanlara dönüştürür. Aynı zamanda, anarşistler, insanların yeteneklerini zayıflatıp köreltmesini de düşündükleri için işbölümü kavramını da reddederler.

Kapitalizmin ve onu koruyan devletin oluşturduğu bu yıkıcı sonuçlar dolayısıyla de toplum kendi kendisini yönetebilecek şekilde evrimleşmelidir. Toplumda adalet, eşitlik ve özgürlük kavramları yaşatılmalı,

insanlar kendi kendilerini yönetmeyi öğrenmelidir. Mülkiyet temerküzünün önüne geçilmeli, insanların köleleştirilmesine izin verilmemeli, tek bir kişiye tüm toplumu yönetme hakkı verilmemelidir.

Bu noktada anarşizmin mülkiyet ve kapitalist sistem eleştirileri yeterli değildir. Eleştirilerinin çoğu en başta sosyalizmden, ilerleyen dönemlerde ise Marksizm'den beslenmiştir. Ancak günümüzde anarşizm etkisinin bir kısmını kaybetmiştir ve günümüz insanı tarafından da yanlış anlaşılmaktadır. Katolik ve terörist bir fikir olarak görülen bu ideoloji, aslında sosyalistler gibi ekonomik açıdan kapitalistleri eleştirmekte ve liberaller gibi eşitlik, adalet ve özgürlük gibi insan haklarını savunmaktadır. Önerdikleri toplum evriminin nasıl ve ne şekilde olacağı konusunda pek bir verileri olmamasına rağmen.

YIKIM MI DÜZEN Mİ?

Günümüzde anarşizm eko-politik, anti-kapitalist misyonunu yerine getirmekten çok toplumsal yaşamı etkileyen, bireyi savruk bir ruh hâline iten, tüm değerleri yok sayan yıkıcılığı esas alan tutum olarak işlev görmekte. Özellikle neoliberalizmin etkinleştiği 1980'lerden sonra sosyalizmin işçi sınıfı ve devrim tezlerini geri plana itmesiyle toplumların yerleşik hassasiyetlerini bozmaya yönelen akımların üst başlığına dönüştü. Bu, zaman içerisinde evrimleşerek "aydınlanma"yı engelleyen geleneklerin, kültürlerin, normların ortadan kaldırılmasına vardı. Buna son yıllardaki sapkınlıklar da eklenebilir. Anarşizm, yıkıcı, yok edici, yerine hiçbir önerisi bu-

lunmayan bozucu tutumuyla kapitalizmi yok etmekten çok onu güçlendirdiğinin farkında değil. İnsanlar çünkü düzensizlikten hoşlanmaz. Düzen aramaktadır insanlar. Eşcinsellik, feminizm, her tür serbest yaşam gösterileri hem Türkiye'de hem Batı'da ailenin, toplumun ve bunlarla bağlantılı devletin ortadan kaldırılmasına yönelmektedir. Değer koymadan var olan değerleri yıkmak, anarşistleşen sol liberallerin temel stratejisi oldu.

Türkiye'de de özellikle 2010 sonrasında, Gezi olaylarıyla muhalefet, anarşizmin ekonomi merkezli bakışından çok iktidara karşıtlığından ötürü, dindarlığa, kamusal alanda dinî görünüme tepkiye yönelmektedir. İktidarın "yaptıklarını yıkacağız!" sloganı, sosyalist, liberal ya da siyasetin benimseyeceği bir tutum olmaktan çok anarşizmin felsefesine girmektedir. Buna karşı sadece Türkiye'de değil Batı'da da toplumlar, devletler salgın ve küresel çatışmaların etkisiyle düzenden, istikrardan, inşacılıktan yana tutum takınmaktadırlar.

Dünya sistemi muhaliflerin bu anarşist reflekslerinden ötürü 2020 sonrası toplumları, devletleri, bireyleri yıkım ile düzen arasında tercihte bulunmaya zorlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Flood, Andrew (2020) "Kapitalizme Karşı Anarşizm." <https://tr.anarchistlibraries.net/27.06.2020>.
- Çanakçı "Anarşizm Açısından Mülkiyet, Kapitalizm, Marksizm Eleştirisi" <https://liberteryen.org/22.04.2015>.
- Brian, Martin, *Nonviolence versus Capitalism* (London: War Resisters' International, 2001).
- Çuhadar, Cengiz (2013) "Anarşizm Düşüncesindeki Farklılıklar" p.105 <https://dergi-park.org.tr>
- Proudhon, Pierre Joseph, *Mülkiyet Nedir, çev. Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 2010.
- Heywood, Andrew, *Political Ideologies An Introduction*, Palgrave, London, 2021.